سپا جو سينگار

سوڀراج هاسارام آڏواڻي

١٤١٢هه/١٩٩٢ع

سنڌي ادبي بورڊ
ڄام شورو/حيدرآباد سنڌ
پاڪستان

سپا جو سينگار

سويراج هاسارام آڏواڻي

[redacted]

[redacted]

١٤١٢ه/١٩٩٢ع

سنڌي ادبي بورڊ
ڄامشورو حيدرآباد سنڌ
پاڪستان

سڀ حق ۽ واسطا قائم

ڇاپو پهريون	سال ١٩٥٨ع	تعداد ٢٠٠٠
ڇاپو ٻيو	سال ١٩٧١ع	تعداد ٢٠٠٠
ڇاپو ٽيو	سال ١٩٩٢ع	تعداد ٢٠٠٠

Sindhi Adabi Board
Kitab Ghar Hyderabad
Price 50
[redacted]

ملڻ جو هنڌ:
سنڌي ادبي بورڊ جو بڪ اسٽال
جنرل پوسٽ آفيس باڪس نمبر ١٢
حيدرآباد سنڌ

هيءَ ڪتاب مئنيجر پريس رستم علي سولنگيءَ سنڌي ادبي بورڊ جي آفسيٽ پريس تي ڇپيو ۽ پروفيسر محمد بچل "محبوب سروري" سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو.

نئين ايڊيشن لاءِ ٻه اکر

قابل احترام چيئرمن سنڌي ادبي بورڊ قبلہ مخدوم محمّد زمان "طالب المولىٰ" طرفان ڏنل اصولي فيصلي تحت بورڊ نون ڪتابن سان گڏوگڏ اڳ ڇپيل ڪتاب جيڪي هن وقت اڻ لڀ آهن، انهن جا ٻيهر وڌيڪ ايڊيشن شايع ڪجن جيئن عام پڙهندڙن کي سندن ذوق مطابق مواد مهيا ٿي سگهي.

انهيءَ فيصلي تحت سال ۹۱-۱۹۹۲ع لاءِ بورڊ طرفان اڳ ڇپيل ڪتابن مان جيڪي هن وقت اڻ لڀ آهن انهن مان ۵۵ ڪارائتن ڪتابن جي چونڊ ڪئي وئي جيڪي ترجيحي بنيادن تي شايع ڪيا ويندا ۽ ڪتاب "سيلجو سينگار" جو هي ٽيون ڇاپو پڙهندڙن جي خدمت ۾ پيش ڪري رهيا آهيون.

جيئن تہ زيرنظر ڪتاب جي افاديت ۽ گهرج هن جي نئين ايڊيشن جي اشاعت مان لڳائي سگهجي ٿي. جيئن تہ هن ڪتاب جا ترجما دنيا جي سيني سڌريل ٻولين ۾ شايع ٿي چڪا آهن جنهن جو هي سنڌي ترجمو سنڌ جي ليکڪ سرڳواسي سوڀراج هاسارام ڪيو. هي ڪتاب آسان، عام فهم، دلچسپ ۽ مختصر هئڻ سبب شاگردن خواہ عام پڙهندڙن کي گهڻو پسند ايندو ۽ پڙهندڙ منجهانئس فيض حاصل ڪندا.

سنڌي ادبي بورڊ جي اها روايت رهي آهي ته اهڙن سٺن ۽ اڻ لڀ ڪتابن جا نوان ڇاپا شايع ڪري پڙهندڙن تائين پهچائي. "سيا جو سينگار" جا ٻه ڇاپا بورڊ هن کان اڳ شايع ڪيا هئا جيڪي ختم ٿي ويا. ان لاءِ بورڊ ڪتاب جي اهميت کي نظر ۾ رکنـدي هن ڪتاب جو هي ٽيون ڇاپو شايع ڪري رهيو آهي جنهن مان عام پڙهندڙ مستفيض ٿيندا.

ڄامشورو سنڌ
١٢- شوال ١٤١٢ھ
١٦- اپريل ١٩٩٢ع

پروفيسر محبوب سروري
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

تتڪرو

مضمون	صفحو
پيش لفظ	١١
ديباچو	٢١
آرلپ	٢٧

باب پهريون

جيڪي لبل ۽ نندو آهن، پر ڏاهن ۽ سچن سان سنگت ۽ دوستيءَ رکڻ ڪري پنهنجا مطلب حاصل ڪن ٿا، تن جي بيان ۾	١

باب ٻيو

دوستن جي وچ ۾ وڇوڙي وجهڻ بابت	٤١

باب ٽيون

جنگ جي بيان ۾	٨٤

باب چوٿون

جنگ کان اڳي يا پوءِ دشمن سان ميلاپ ڪيئن ڪجي، تنهن جي بيان ۾	١٤٩

پنوتري

نمبر	آکاڻي	صفحو
۱.	ڪانءُ، ڪڇون ۽ هرڻ	۱
۲.	شينهن، مسافر ۽ سونو ڪنگڻ	۲
۳.	ڳدڙ، هرڻ ۽ ڪانءُ	۱۳
۴.	ڳجهه، ٻلي ۽ ٻيا پکي	۱۴
۵.	لوڀي ڳدڙ ۽ ڪمان جو زهُ	۳۲
۶.	هاٿي ۽ ڳدڙ	۳۶

باب ٻيو

۷.	ٻه ڍڳا، ٻه ڳدڙ ۽ هڪڙو شينهن	۴۱
۸.	ٻولڙو ۽ ڪاراڻي	۴۵
۹.	گڏهه، ڪتو ۽ ڪُني	۴۶
۱۰.	ٻوڙهي زال، راجڪنور ۽ واپاريءَ جو پٽ	۵۹
۱۱.	سيتا، رام ۽ رام جون پينرون	۶۷
۱۲.	ڪانءُ ۽ نانگ	۶۹
۱۳.	سهو ۽ شينهن	۷۱
۱۴.	استاد ۽ شاگرد	۷۷

باب ٽيون

۱۵.	قاز، ٻگهه ۽ ڪانڪٽو	۸۴
۱۶.	پکي ۽ هڪڙو ٻالدر	۸۷

١٧. گڏهه، هرڻ ۽ هاري — ٨٨
١٨. هنس، ڪانءُ ۽ واڳهڙو — ٩٨
١٩. صوفي، ڪمينو ۽ ڏوڏيالي — ١٠٠
٢٠. راءِ مدن پال، سندس وزير ۽ چار چاري — ١١١
٢١. بيربل نوڪر، ۽ سندس ڏلي — ١٢٤
٢٢. پٽ ۽ پاڙي وارا پانيٺ — ١٣٤

باب چوٿون

٢٣. قاز ۽ ڪانڪٽو، پادشاهه ۽ سندس وزير — ١٤٩
٢٤. ٻه قاز ۽ هڪڙو ڪڇون — ١٥٠
٢٥. پکهه، لور ۽ نانگ — ١٥١
٢٦. پدو جوڳي ۽ ڪتو — ١٥٤
٢٧. پکهه ۽ ڪينڪر — ١٥٦
٢٨. مزور ۽ کيهه جو دِلو — ١٥٩
٢٩. هڪڙو ملتاني، سندس ٻڪري ۽ چار لونيا — ١٦١
٣٠. نانگ ۽ ڏيڏر — ١٦٣
٣١. برهمڻ، سندس پار ۽ لور — ١٦٧

ناشر طرفان ٻه لفظ

ڪتابي ادب جي حفاظت ۽ بقا جو دارومدار ڪتابن جي عام موجودگيءَ تي آهي. ڪي ڪي مذهبي ڪتاب برزبان ياد به ڪرايا ويندا آهن - ۽ انهن جي بروقت حفاظت جو اهو به هڪ طريقو آهي. پر ڪتاب مذهبي هجن يا خالص علمي ۽ ادبي، هڪ دفعو جيڪڏهن ڇپيا ۽ پوءِ ائين گم ٿي ويا، جو عام پڙهندڙن کي وقت سر انهن جو ملڻ ناممڪن ٿي پوي، ته ڇٻو ته اهي ڪتاب ۽ منجهن جيڪو ادبي سرمايو موجود هو، سو هميشه لاءِ ڄڻ فنا ٿي ويو.

زنده ٻوليون پنهنجي ادبي سرمائي کي ڪڏهن به ائين بيدرديءَ سان فنا ٿيڻ نه ڏينديون آهن- سندن ادبي شاهڪارن جا نوان نوان ڇاپا باقاعدگيءَ سان نهايت آب تاب سان هميشه نڪرندا ٿي رهندا آهن. افسوس آهي، جو اسان جي سنڌي عالمن ۽ اديبن، ادبي جماعتن ۽ علمي ادارن، انهن طرف اڄ ڏينهن تائين ايترو ڌيان نه پئي ڏنو آهي، جيترو ڪين ڏيڻ گهربو هو: نتيجو هي نڪتو آهي، جو اڄ سوَن اهڙن بيمثل سنڌي ڪتابن جا نالا وڃي سگهجن ٿا، جيڪي ڪنهن به قيمت تي پڙهندڙن کي هٿ نٿا اچي سگهن، ۽ ائين پيو ڀانئجي، ڄڻ اهي ڪتاب سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪڏهن لکيا ئي ڪونه ويا هئا. ظاهر آهي ته پنهنجي هن عظيم ادبي ورثي ڏانهن ايتري

مرد مهري، ۽ ان ڪان اڳتي غفلت ۽ لاپرواهي نه ڪڏهن معافيءَ لائق ٿي سگهي ٿي، ۽ نه ڏري ان جي ڪڏهن ڪا مناسب پوراني ٿي اسان ڪان ٿي سگهندي. پنهنجن وڏن جي ميڙيل-چولڊيل اماڻ ماڻڪن کي اڻين هٿن جي وتين مان واريءَ وانگر جيڪڏهن هميشه وڃائيندا ٿي رهنداسين، ته آخر ۾ سواءِ خالي هٿن جي باقي اسان وٽ ڇا وڃي بچندو، سا ڳالهه هرڪو سمجهي سگهي ٿو.

سنڌي ادبي بورڊ، انهن ڳالهين کي محسوس ڪندي، هڪ بنيادي مقصد پنهنجي سامهون هيءُ به رکيو آهي ته پنهنجي ٻوليءَ جا پراڻا ڇپيل ڪتاب جنهن عزت ۽ احترام جي لائق آهن، تنهن عزت ۽ احترام سان ٻيهر ڇپائي شايع ڪيا وڃن ته جيئن سنڌي ادب ۾ انهن ڪتابن جي هڪ دائمي حيثيت باقي رهي سگهي. انهيءَ مقصد جي پوئواريءَ ۾ بورڊ طرفان تيرهن ڪتاب: گل شڪر، حيات النبي، سير ڪوهستان، بلوڪوڪس، گل ڦل، جهان آرا، سون ورليون دليون، راسيلاس، سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ، هدايت الانشا، گل، ايسپ جون آکاڻيون ۽ زينت اڳي ئي ڇپجي پڌرا ٿي چڪا آهن ۽ هاڻي ساڳئي سلسلي جو هي چوڏهون ڪتاب خدمت ۾ پيش ٿي رهيو آهي.

هن ڪتاب جو تعارف مفصل طرح "پيش لفظ" ۾ ڏنل آهي، هتي ان کي دهرائڻ جي ضرورت ڪانهي، فقط ايترو چوڻ ضروري سمجهجي ٿو ته "ايسپ جي آکاڻين" وانگر هي اسان جي ملڪ جون تيار ٿيل عوامي آکاڻيون اڳيئي خاص وعام ۾ مقبول آهن ۽ اسان جي نئين ٽهي اڳ به انهن کي پنهنجي

وڏن وڏان پڙهندي رهي ٿي: اسان کي يقين آهي ته هاڻي انهن کي هيئن ڪجاءِ هڪ دلچسپ قصي جي صورت ۾ ڏسي، اسان جا ٻالڪ توڙي ٻڍڙا زياده خوش ٿيندا، ۽ طبعيت جي تازگي حاصل ڪندا.

ٺيڪ ته ائين گهربو هو ته ههڙا لاثاني ڪتاب ترت شايع ٿيندا رهن ۽ العامي، لئبرري ۽ نصابي طور خوب پکڙجن، مگر اسان جي پبلشرن ۽ تعليمي اختياريءَ وارن جي غفلت ۽ عدم توجهيءَ سبب، افسوس جو اسان جي عام پڙهندڙن کي ورهين جا ورهيه انهن جي مطالعي کان محروم رهڻو پيو ٿو.

سنڌي ادبي بورڊ هن افسوسناڪ ڪوتاهيءَ کي شروع کان ئي محسوس ڪري، پنهنجي پروگرام جو هڪ شعبو خاص اهڙن معياري، مگر ناياب ڪتابن جي ازسرلو طباعت ۽ اشاعت ۾ مصروف رکيو آهي. نهايت خوشيءَ جي ڳالهه آهي ته انهيءَ پروگرام ماتحت ڇپيل ڪتابن مان ڪن جا ته ٻيا ۽ ٽيان ايڊيشن به بورڊ کي سال-ٻن جي عرصي ۾ وري وري شايع ڪرڻا پيا آهن - جنهن مان عوام طرفان بورڊ جي هن ڪوشش جي قدردانيءَ جو ثبوت ملي ٿو. مناسب سمجهجي ٿو ته هتي بورڊ جي انهيءَ پروگرام جي سلسلي ۾ هڪ خاص چيز جو ذڪر ڪجي: بورڊ اهي ناياب ڪتاب محض جيئن جو تيئن ڇپائي ڪونه ٿو پڌرا ڪري، بلڪ انهن کي لائق اديبن هٿان لئبن سر سڌاري، ۽ طباعت ۽ ڪتابي اشاعت جي جديد تقاضائن موجب حتي الامڪان ٺاهي سينگاري، پوءِ شايع ٿو ڪري - ايتريقدر، جو ڪتابن جي هنن نون ڇاپن جي افاديت ۽

اهميت ڏي خاص پنهنجي ڏيو وجي ٿي. بورڊ جو هيءُ پروگرام
ڪافي وسيع آهي ۽ ان ماتحت سردست الڪل ٻه سؤ قديم
خواه جديد - مگر ناياب ٿيل - ڪتاب شايع ڪرڻا آهن. اميد
آهي ته سنڌي ادب جا بهي خواه، بورڊ جي هنن ڪوشش ڪي
همتائيندا ۽ هن نيڪ مقصد جي تڪميل لاءِ بورڊ کي پنهنجي
گرانقدر مشورن سان هميشه نوازيندا رهندا.

حيدرآباد سنڌ   سيڪريٽري،

٣- نومبر، ١٩٥٨ع   سنڌي ادبي بورڊ.

پيش لفظ

دليا ۾ جيڪي بہ آکاڻين جا ڪتاب آهن، تن سان بہ سڀ ڪنهن وڌيڪ مشهور آهن: هڪڙو "انوار سهيلي"، ٻيو "ايسپ جون آکاڻيون"، (جنهن کي اردوءِ وارا "حڪايات لقمان" سڏيندا آهن). مگر انهن ٻنهي ۾ بہ "انوار سهيلي" وڌيڪ مشهور آهي ۽ دليا جي ڪاٻہ سڌريل زبان مشڪل ملندي، جنهن ۾ هن جو ترجمو ٿيل نہ هجي؛ ۽ اڪثر اهو ڪتاب ڪورس تي رکيل هوندو آهي، ڇاڪاڻ تہ هن ۾ عام فهم آکاڻين جي وسيلي ڪافي سماجي مسئلا حل ڪيل آهن.

هي آکاڻيون اسان جون پنهنجيون آهن، ڇاڪاڻ تہ انهن جو بنيادي ڪتاب اٽڪل ڇہ سؤ ورهيہ عيسوي سن کان اڳ ڪشمير ۾ لاهيو ويو. سنڌس اصل ڪاهي تہ بلڪل هت ڪانہ ٿي اچي، پر هت آيل معلومات مان سمجهجي ٿو، تہ سنڌس نالو "ڪليلو دمنون" هو، ۽ سنڌس مصنف "وشنو شرما" هو.

هي آکاڻيون سموريون مصنف جون پنهنجيون لاهيل نہ آهن، بلڪ سنجهاڻن کي ان وقت جي عام مشهور آکاڻين تان ورتل آهن: ڪي مهاڀارت، رامائڻ، سيجن واڪيہ سمرتي، شنڪر سنگيت، ڇانڪيہ ستيڪا ۽ ٻين ڪتابن تان معمولي تبديلين سان؛ ۽ ڪي مصنف پنهنجي دماغ مان بہ ڪڍيون آهن.

سمجهجي ٿو، تہ ڪجهہ عرصي بعد الهيءَ ڪتاب تان وري هڪ ٻيو ڪتاب "پنچ تنتر" بہ تصنيف ڪيو ويو، اصل ڪاپي تہ الهي جي بہ هٿ ڪانہ ٿي اچي، ٻر جيڪي ڪاپيون هٿ اچن ٿيون، سي اصل سان گهڻي قدر ملن ٿيون. انهن ڪي ڏسي سنہ ١٨٥٩ع ۾ هڪ جرمن محقق "بينفي" هڪ تحقيقي ڪتاب شايع ڪيو. ١٩١٤ع ۾ ٻئي جرمن محقق ڊاڪٽر هرٽل "ڊاس پنچ تنتر" ڪتاب لکيو ۽ امريڪي پروفيسر "ايڊگرٽن" بہ اهڙو تحقيقي ڪتاب لکيو.

پنچ تنتر جا ٽي باب "ٻرهت ڪٿا منجري" ۽ "ڪٿا سرت ساگر" ۾ بہ آيل آهن ۽ ڏاٿين صدي عيسويءَ جي وچ ڌاري بنگال جي طرف هڪ راجا ڌول چندر جي درٻاريءَ نارائن پٽ هڪ ڪتاب "هتوآپديش" نالي تيار ڪيو، جنهن ۾ "پنچ تنتر" مان گهڻي قدر ۽ ڪجهہ وري "ليتي سار" ۽ ٻين ڪتابن تان مدد ورتل آهي. هيءُ ڪتاب مختصر ۽ عام فهم هجڻ سبب گهڻو مقبول ٿيو.

ڇهين صدي عيسويءَ ۾ مشهور عادل بادشاهہ نوشيروان جي ڪن تي هن بيبها ڪتاب جي ڳالهہ پيئي، ۽ ان جي هٿ ڪرڻ جو نهايت شوق ٿيس، پر انهيءَ زماني ۾ نڪي اجوڪي زماني وانگر ڪتاب عام هئا، لڪي انهن جا مالڪ ڪين پاڻ کان سواءِ ٻين کي پڙهائڻ چاهيندا هئا؛ ان ڪري نوشيروان هڪ ايراني فيلسوف کي انهي مهم لاءِ مقرر ڪيو.

هن حڪيم جو نالو "برزويہ" يا "بڙرويہ" هو؛ پر جيئن تہ پارسي زبان کان سواءِ ٻين زبانن ۾ اها ٽن لفظن واري

ي (ڙ) ٿئي ٿي ڪاڻ، ان ڪري سنڌيءَ وارا ان کي "ڙ" جو اچار ڏيندا آهن ۽ عربي وارا "ز" جو؛ ۽ وري عربيءَ ۾ "پ" ۽ ڪاڻ ٿئي، ان جو اچار ڪڏهين "ف" ڪن ڪڏهين "ب"؛ تنهنڪري هن حڪيم جو عربيءَ ۾ نالو "برزويه" مشهور ٿي ويو.

ان وقت جا سفر ڏاڍا اڙانگا هوندا هئا، حڪيم برزويه گهڻن ڏاڪڙن بعد هندستان پهچي، ان جي ڳولا ڪرڻ شروع ڪئي؛ نيٺ هڪ راجا جي خزاني ۾ ان جو پتو پيس ۽ ڪجهيءَ طرح خزانچيءَ سان دوستي رکي، سندس ترجمو ڪري ورتائين.

نوشيروان سندس هن ڪارنامي تان اهڙو خوش ٿيو، جو عام دربار ۾ سندس استقبال ڪري، تاج ڏيکاري، پاڻ سان گڏ تخت تي ويهاريائينس؛ ۽ سندس وزير بزر جمهر کي به ترجمي جي تڪميل لاءِ حڪم ڏنائين. اهڙيءَ طرح هيءُ املهه مالڪ ايراني خزاني ۾ به داخل ٿيو ۽ اڳتي هلي ٻئي لٽ جي مال سان گڏ مسلمانن کي هٿ آيو.

سنه ٥٧٠ع ۾ هڪ ايراني پادري "بود" ڪنهن طرح هي ڪتاب هٿ ڪري، پراڻي "سرياني" (يهودي) زبان ۾ ترجمو ڪيو، ان ۾ پنج تنتر وارا پنج ئي باب آهن، ۽ پيا به پنج باب آهن، ۽ حڪيم برزويه جو منجهس ذڪر ٻي ڪول آهي.

جڏهين عباسي خليفن جي وقت ۾ مغرب خواهه مشرق جا سڀ ڪتاب عربيءَ ۾ ترجمو ٿيڻ لڳا، تڏهين سنه ٧٥٠ع ۾ خليفي منصور جي حڪم سان دربار جي مير منشي "عبدالله بن

مقفع" هن ڪتاب جو ٻه عربي ترجمو ڪيو. منجهس چوڏهن باب
آڪاڻين جا ۽ چار باب ٻيا به وڌائين (١) مقدمه ڪتاب - ترجمه
علي ابن شاد فارسي (٢) برزويه جي ڪتاب آڻڻ جو واقعو
(٣) ڪتاب جو متن، ترجمو مقفع (٤) حڪيم برزويه جو باب
ترجمو، بزر جمهر. سنڌس نالو "الڪليله والدمنه" رکيائين،
جي ٻئي هڪ وڏيءَ آڪاڻيءَ جي گدڙن جا نالا آهن، جيڪي
ان آڪاڻيءَ جا ڪردار آهن؛ ۽ هتوآپديش ۾ "ڪرتڪ" ۽
"دوتڪ" جي نالن سان آيل آهن.

اصل پهلوي ترجمو ٻه سنسڪرت ڪتابن والڳر صفا
اڻ لڀ ٿي چڪو آهي؛ ڇاڪاڻ ته پهلوي ٻولي خود به لٿينءَ
فارسيءَ سبب مرده زبانن ۾ داخل ٿي چڪي آهي، باقي
عربن پنهنجي زبان کي دنيا جي عظيم زنده زبانن سان بنائي
ڇڏيو؛ ان ڪري اهو عربي ترجمو هر وقت ملي ٿو. ۽ دنيا
هن ڪتاب لاءِ عربيءَ جي ٿي ممنون آهي، جنهن تان ٿي
ڪهڙين ٻولين ۾ اهو فيض پکڙيل آهي.

ڏهين صديءَ عيسويءَ ۾ ايراني بادشاهه ابوالحسن نصر
بن احمد هن کي وري به جديد فارسيءَ ۾ ترجمو ڪرايو،
ان تان مشهور شاعر "رودڪيءَ" هن کي نظم ۾ به آندو،
پر هينئر اهي ٻئي ترجما به اڻ لڀ آهن.

ڏهين صدي عيسويءَ ۾ علامه بيروني پنهنجي "ڪتاب الهند"
۾ لکيو ته مون کي ارادو آهي ته آءٌ هن ڪتاب جو وري
ترجمو ڪريان؛ ڇاڪاڻ جو مقفع هن ۾ مانهن جي عقيدي

ضعيف ڪرڻ لاءِ ڄاڻي ٻجهي ڪي ڳالهيون وڌايون آهن، پر هو اهو ارادو پورو ڪري نه سگهيو.

فردوسيءَ جي شاهنامي ۾ به هن ڪتاب جي گهڻي تعريف ٿيل هئي، شايد انهي ڪري سلطان محمد غزنويءَ جي پوٽي بهرام شاهه جي حڪم سان ٻارهين صدي عيسويءَ ۾ "نصرالله بن محمد" به هن جو ترجمو ڪيو؛ جو عام ته ناهي، پر ڪن ڪتبخانن ۾ ملي ٿو. هن ۾ اول تمهيد آهي، ۽ ڪجهه آڪاڻيون آهن، پوءِ حڪيم برزويه جو باب آهي ۽ ان بعد چوڏهن باب ڏنل آهن. پر هو پاڻ به لکي ٿو، ته اصل ڪتاب ۾ ڏهه باب هئا. چار پوءِ ايرانين شامل ڪيا آهن.

پندرهين صدي عيسوي جي پڇاڙيءَ ۾ خراسان جي بادشاهه مرزا سلطان حسين بيگڙي جي هڪ سردار احمد سهيل جي فرمائش سان ملا حسين واعظ ڪاشفيءَ، مقفع ۽ نصرالله جي ڪتابن مان اخذ ڪري، هڪ نئون ترجمو ناهيو، جنهن جو نالو سردار سهيل جي خوش ڪرڻ لاءِ "انوار سهيلي" يعني "سهيل جا نور" رکيو. هن ۾ وري ڪجهه شروعاتي حصو پاڻ به وڌايائين، هن ڪتاب ۾ دانشمند برهمڻ جو نالو "بيد پاءِ" ڄاڻايل آهي، جو سمجهجي ٿو ته اصل ۾ "ودياپتي" هوندو. هي ڪتاب نئي آهي، جو هن وقت دنيا ۾ تمام گهڻو پکڙيل آهي.

هن ڪتاب تان ترڪيءَ ۾ "همايون نامو" شايع ٿيو، ١٨١٦ع ۾ "بيرن سلواسٽر ڊي ساسي" مقفع وارو ڪتاب هڪ عالمانه فرينچ مقدمي سان شايع ڪيو، هن کي "پادري بود" جي ڪيل آڳاٽي سرياني ترجمي جو علم ڪونه هو، ان ڪري

هن "برزويہ" ۽ "بود" کي هڪ ئي شخص سمجهيو. ١٨٥٤ع
۾ "ايسٽ وڪ" انگريزي ترجمو شايع ڪيو. ١٨٧٨ع ۾
واليسٽن پيو انگريزي ترجمو شايع ڪيو ۽ اسپيني ترجمو بہ
شايع ٿيو.

١٨٣٦ع ۾ "ناسخ" جي شاگرد فقير محمد "گويا"
سندس اردو ترجمو "بستان حڪمت" نالي سان شايع ڪيو ۽
وري ١٨٨٠ع ۾ مومن جي شاگرد عمر علي خان وحشي،
شهزاده محمدگڙهہ، اُنون ترجمو ڪري، ان جو نالو "ستارهٔ هند"
عرف تاريخي نالو "ضياء حڪمت" رکيو. هي ٻئي ترجما عام
طور تي پر "بستان حڪمت" هندستان ۾ ڇپيل آهي، جنهن ڪري
پاڪستان ۾ گهٽ ملي ٿو: باقي "ستاره هند" لاهور جي
ٻن-ٽن فرمن ڇپايو آهي ۽ "انوار سهيلي" جي نالي سان بہ
عام ملي ٿو.

تازو لاهور مان اُنون سليس اردو ترجمو "حڪايات بيدپاء"
شايع ٿيل آهي، جو مرزا محمد رشيد ايم-اي جو لکيل آهي؛
مگر جيئن تہ اهو خاص شاگردن لاءِ لکيل آهي، ان ڪري
ٻولي نهايت سليس اٿس ۽ ڪجهہ ڪاٿيون ٻارن لاءِ ناموزون
هجڻ سبب ڪڍي ڇڏيون اٿس.

"انوار سهيلي" ۾ عربي لفظ گهڻا هئا، ان ڪري اڪبر
بادشاهہ جي حڪم سان ڪجهہ ڪاٽ ڪوٽ ڪري، ابوالفضل
ڪتاب "عياردانش" تيار ڪيو: جنهن جو اردو ترجمو ١٨٠٣ع
۾ فورٽ وليم ڪاليج ۾، حفيظ الدين احمد هٿان "خرد افروز"

جي ٿالي ۾ شايع ٿيو. جنهن تي ورهي ١٥١٨ع ۾ "ڪاظم علي جوان" نظرثاني ڪئي.

سنه ١٩١٤ع ڌاري سنڌ جي مشهور جفاڪش اديب ۽ عالم، مرحوم محمد بخش واصف، انوار سهيلي جي اڌ جو ترجمو "گلزار چنبيلي" جي ٿالي سان تيار ڪيو ۽ ڇاڻ ٻي ڇپايو. پر سنڌس ترجمو هو مشڪل ۽ فارسي نما، سو جيڪي ٿي پڙهي سگهيا، تن اردوءَ ۾ ۾ پڙهيو هو، ۽ جيڪي اردو نه ڄاڻندا هئا، تن لاءِ هي پڙهڻ ڏاڍو مشڪل هو؛ ان ڪري تمام ٿورو هلڻ لڳو. ۽ ٿيجو اهو اڪتو، جو ان ڏهن سالن بعد سنڌس ڇپيل ڪاپيون مسٽر ٿاڪرداس ڏڏائيءَ کي مستيون ڏيئي، مرحوم واصف صاحب پنهنجو هٿ آجو ڪيو.

مسٽر ٿاڪرداس الهن سان ڪجهه زوريءَ "چندراولي" ناول جي ٻئي حصي سان گڏي هلايون، ۽ ليٿ ڪک تي سنڌس ٻهريون پنو ڦاڙي، "سليس سنڌيءَ ۾ لکيل" جو ليبل ڇپائي لڳائي هلايو، تڏهين سِس سِس ڪن ورهين ۾ جنهه ڇتيس ۽ پوءِ ورهي اهو ڪتاب ڀ اڻ لڀ ٿي ويو. تان جو جڏهين سنڌ يونيورسٽي قائم ٿيڻ تي سنڌي زبان کي فروغ حاصل ٿيو، تڏهين هيءُ ڪتاب بي ڪورس تي رکيو ويو. مترجم جي اجازت سان ڪيس محمد يوسف برادرس تاجران ڪتب حيدرآباد سنڌ ڇپايو ۽ هينئر ان جو ٻيو يعني نيون ڇاپو ڇپيو آهي.

الهيءَ مقبوليت کي ڏسي باقي رهيل حصو ماسٽر احمدخان آصف تڪبنديءَ ۾ ترجمو ڪيو، ۽ ان جو الو ورهي ٻ

واصف صاحب جي ڪتاب جو استعمال ڪيائين يعني "گلزار چنبيلي حصو پهريون"، مگر ان جي تڪبندي سلوڻي ناهي، ان ڪري سندس عبارت مورڳو بي مزي ٿي ويئي آهي.

تازو بمبئيءَ ۾ هندستان ساهتيه مالا وارن پاران ڪتاب "پنچ تنتر" جو مڪمل سنڌي ترجمو شايع ٿيو آهي؛ مگر افسوس، جو ٻولي اهڙي ته ڏکي ۽ سنسڪرت آميز آهي؛ جو اهو عام سنڌي مسلمان لاءِ مطالع ڪرڻ ته مشڪل آهي؛ پر ٿوري علم وارو هندو به ان کي ڏکيو پڙهي سگهندو.

مرحوم واصف صاحب جو ترجمو مشڪل، آصف صاحب جو اڻلکيءَ تڪبنديءَ ۾ ۽ هندستان وارن جو تهان ٿي مشڪل؛ اهي سڀ ڳالهيون ڏسڻ بعد محسوس ٿئي ٿو ته انوار سهيلي ۽ پنچ تنتر جي مڪمل ترجمي جي ضرورت سنڌي زبان ۾ ساڳيءَ طرح قائم آهي ۽ اميد ڪجي ٿي ته اها ضرورت به نيٺ سنڌي ادبي بورڊ ئي پوري ڪندو.

ٻئي طرف وري "هتوپديش" جو فارسي ترجمو مفتي تاج الدين "مفرح القلوب" جي نالي سان ڪيو، ان تان اردو ترجمو به ١٨٠٢ع ۾ فورٽ وليم ڪاليج طرفان "اخلاق هندي" جي نالي سان "مير علي بهادر حسينيءَ" کان لکائي شايع ڪرايو ويو.

"هتوپديش" جي ڪنهن هندي ترجمي تان منشي هاساراڻ سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرڻ شروع ڪيو، پر سال ١٨٨٢ع ۾ نامڪمل ڇڏي وفات ڪري ويو؛ جو وري ١٨٩٤ع ۾ سندس فرزند سوڀراج ان کي نه فقط مڪمل ڪيو، بلڪ پنچ تنتر مان بنيادي ڇوڏهن هدايتون به ترجمو ڪري ان ۾

شامل ڪيالين: جنهنڪري سنڌس افاديت وڌي ويئي. هن صاحب انهيءَ جو لالو ”سپا جو سينگار“ يعني ”ڪچهريءَ جي سولهن“ رکي، سنڌ سرڪار جي حوالي ڪيو: جنهن کيس پسند ڪري سهڻي اهتمام سان شايع ڪرايو. سليس، عام فهم، دلچسپ ۽ مختصر هجڻ سبب هي ڪتاب شاگردن خواه عوام کي گهڻو پسند آيو ۽ گهڻئي پڙهندڙن منجهانئس فيض حاصل ڪيو.

پر پوءِ جڏهين سرڪاري بوڪ ڊيپو، فرض ناشناس تعليمي آفيسرن هٿان، وچي خالکي ڪتب فروشن جي ور چڙهيو، تڏهين پين ڪيترن ئي بهترين ڪتابن سان گڏ هيءُ عوام پسند ڪتاب به اڻ لڀ ٿي ويو.

سنڌي ادبي بورڊ جي بنيادي مقصدن مان هڪ اهو به هو، تہ سنا اڻ لڀ ڪتاب وري شايع ڪجن، ان ڪري هن انهي جون بيهڪ جون نشاليون ۽ پڙائون درست ڪري ۽ پيا مناسب سڌارا ڪري، کيس شايع ڪيو، تہ شاگرد ۽ عوام منجهانئس فائدو حاصل ڪن.

حيدرآباد سنڌ
٢٣-آڪٽوبر ١٩٥٦ع

پبليڪيشن اسسٽنٽ
سنڌي ادبي بورڊ

ديباچو

هن ڪتاب ۾ جيڪي آکاڻيون آهن، سي اصلي سنسڪرت ۾ آهن، جنهن مان پوءِ ٻين سڀني ٻولين ۾ ترجمو ٿيون آهن. اهڙيون ڪي ورلي آکاڻيون هونديون، جي مشهوريءَ ۾ هنن مان مٿ ڀولهيون؛ ڇاڪاڻ ته دنيا ۾ اهڙي سڌريل ٻولي آهيئي ڪانه، جنهن ۾ هنن جو ترجمو نه آهي.

هنن آکاڻين جو بنياد سربستو هيٺ ڏيکاريل ١٤ فهمائشن تي ٻڌل آهي، جي بادشاهن کي خزالي کان ٻه وڏيڪ ڪمائيون آهن. هرهڪ فهمائش جي ثبوتيءَ ۾ ڪيترائي قصا ۽ نقل آهن، پر آهي سڀ هن ڪتاب ۾ اچي نه سگهيا آهن؛ ڇاڪاڻ ته جنهن ڪتاب تان هي ترجمو ڪيو ويو آهي، تنهن ۾ خود سڀيئي ڏنل نه آهن.

منهنجو هن لکڻ مان خاص مطلب نه رکو فهمائشن ڏيکارڻ جو آهي، پر هيءُ به ڏيکارڻو اٿم، ته آکاڻيون مڙيئي آکاڻيون آهن، پر هنن آکاڻين جي سرسائي هن ڳالهه ۾ آهي، ته تواريخن وانگر هلندڙ آهن، ۽ وچ ۾ طرحين ٻنگتي خواهه راج ليتيءَ جا اتفاق ۽ ڳالهيون اچن ٿيون؛ جي آکاڻين کي مزو ٿيون ونائين، ۽ بعضي بعضي ته لهايت چڱو تات ٻرج ڏيکارين ٿيون.

فھمائشون

(١) بادشاھہ کي ٻين ماڻھن جي چوڻ تي لڳي، پنھنجن گھرو لوڪرن چاڪرن کي ڪڏھن بہ ڪيڏي ڦِيتو ڪرڻ نہ گھرجي، ڇاڪاڻ تہ جيڪو بادشاھن وٽ حاضر رھندو آھي، تنھن کي انسھندڙن ۽ حاسدن جي ڪمي ڪانھي. جڏھن ھو ڏسندا آھن، تہ بادشاھہ جو مٿس پيار آھي؛ تڏھن جي تي سڳھندو اٿن، تہ ھزارين ھديون ڏاھي بہ ھن کي ڏٺيءَ وٽ بيجڙي ڪرڻ ڪان ڪين رھندا آھن.

(٢) بادشاھن کي گھرجي، تہ خوشامندڙين ۽ ڪلاخورن کي پاڻ وٽ ويھڻ بہ نہ ڏين؛ ڇاڪاڻ تہ ھي ماڻھو سدائين ڦيتاڙي وجھڻ جا وجھہ ڳوليندا آھن. اھڙا ماڻھو اِسالي مِڙيا لاءِ آزار تي پون، تنھن ڪان بھتر آھي تہ ھنن کي ھن پرتويءَ تان تڙي ڪڍجي.

(٣) بادشاھہ کي گھرجي تہ جيترو ٿي سگھي، اوترو پنھنجن وزيرن ۽ اميرن کي ھڪ ٻين سان سلوڪ ۾ رکي؛ انھيءَ مطلب لاءِ، تہ ھو پاڻ ۾ ھڪ مت ٿي، راڄ جي ڀلي ۽ خير لاءِ پورھيو ڪن.

(٤) پنھنجن دشمنن جي تابعداريءَ تي بادشاھہ کي گھرجي، تہ ڪڏھين بہ ڀروسو نہ رکي. ھو جيترو گھڻو پاڻ ڏيکاريندا ۽ خدمتگاريءَ جون ڏکيون ڀاسون ڀاسيندا، اوترو ئي ڪيڏ بازين ۽ حرفتن جو منجھانِ ڏپ رکڻ گھرجي. ويريءَ جي ڀريت تي ڪو ڀروسو ڪوھي. ھو جڏھن ڀريتم والگيان

منهن کٿي اچي، تڏهن ٿاري چڏجيس: ڇاڪاڻ تہ موهٽي سينگار ڪندي آهي ئي رکو ناس ڪرڻ جي ارادي سان.

(٥) جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ کي ڪا بہ وستو، جنهن لاءِ هن دل جان سان ڪوشش ڪئي هجي، پراپت ٿئي، تہ هن کي گهرجي، تہ ان کي سنڀالي: ڇاڪاڻ تہ ڏهاڙي پنهنجن ارادن موجب فائدن جا وجهہ نٿا ملن. جيڪي اسان کي هيڪر مليو آهي، تنهن کي جيڪڏهن اسين نہ سنڀاليندا سون، اسان وٽ آن جي وڃائڻ جي دک کان سواءِ ٻيو ڪي بہ ڪين وڃي رهندو. جو تير هيڪر اڇلايو سون، سو موٽي هٿ ڪري ڪين سگهنداسون، توڙي ڪري پاڻ ماري پٽون ڪريون.

(٦) ڪم ڪار ۾ ڪڏهن بہ تڪڙو ٿيڻ نہ گهرجي، پر آتلندو جيڪي ڪرڻو هجيوڻ، تنهن کي تعميل ۾ آڻڻ کان اڳ لازم اٿون، تہ ان کي توريون ۽ تپاسيون. جيڪي ڪم تڪڙ ۽ اوچتيءَ اپهرائيءَ سان ڪجن ٿا، تن جو نتيجو گهڻو ڪري نقصان وارو ٿئي ٿو.

(٧) ماڻهوءَ کي گهرجي، تہ چڱيءَ صلاح ۽ ميلاپ کي ڪڏهن بہ حقير نہ ڄاڻي. جيڪڏهن پاڻ کي دشمن جي هٿ کان ڇٽائڻ لاءِ انهن سان صلح ڪرڻ جو ڪپ ٿئيس، تہ آهو بنان دير انهن سان ڪري.

(٨) ڪوڙن جي سنگت کان پاسو ڪرڻ کپي، ۽ هنن جون مٺيون ڳالهيون ڪڏهين بہ نہ ٻڌڻ گهرجن، ڇاڪاڻ تہ جڏهن هنن جي سيني ۾ ويرجي وڻ ڏاران ٻيو ڪي بہ ڪينهي، تڏهن پريت جو قول منجهان ڪڏهين بہ ڪين چمندو.

(٩) ڏياوان ٿجي. ڪڏهين بہ اوڪرن يا رعيت ڪي، جن نٻلائيءَ کان ڪو ڏوهہ ڪيو هجي، بادشاهہ کان سزا نہ ڏيارجي؛ ڇاڪاڻ تہ ڏياوان پرش پرٿويءَ تي اهڙو آهي، جهڙو بهشت ۾ فرشتو. اسان کي انسان جي ڀلائي ڳڻ ڪرجي؛ ۽ وڏيءَ دل ۽ نيڪ نيتيءَ سان هنن جا عيب ڍڪن ڪرجن. رعيت سدائين ڏوهہ ڪيا آهن ۽ بادشاهن سدائين بخشيا آهن؛ نہ پيا، پر اهڙا ڏوهہ، جي انساني سڀاءَ جي عام ڀُلن کان رعيت ڪيا آهن.

(١٠) ڪڏهين بہ ڪنهن جو هاڃو يا ايذاءُ نہ چاهجي. هتؤن جيڪي ٻجي سگهي، اوترو پنهنجي پاڙوسيءَ جو ڀلو ڪجي. جيڪڏهن ڀلو ڪبو، تہ ڀلو ٿيندو؛ ۽ جي برو ڪبو، تہ برو آڏو ايندو.

(١١) بادشاهہ کي اهڙيءَ شئي لاءِ مٿا هڻڻ ئي نہ گهرجن، جا سندس قدر کان گهٽ هجي؛ يا اهڙيءَ ڳالهہ لاءِ، جا سندس سڀاءَ ۽ پد جي ابتڙ هجي. ڪيترائي ماڻهو آهن، جي پنهنجا ڪم ڇڏيو، پراون ڪمن ۾ ٽپيو پون؛ جن مان ايٺ ڪي بہ ڪين ڪسي. ڪانءُ بہ تتر وانگر آڏاڻ لاءِ مٿا پٽيا، پر آهو آڏامڻ اهڙو هو، جو آهو تہ هٿ ڪين آيس، آڳندو پنهنجو بہ وساري ڇڏيائين.

(١٢) ڏيرج وان ۽ ميلاپيءَ سڀاءَ وارو ٿيڻ کپي. سڀا منجهہ ڏيرج اهڙو آهي، جهڙو ڪاڌي ۾ لوڻ. جهڙيءَ ريت لوڻ ڪاڻ اصل کي سواد ۽ رس ڏئي ٿو، تهڙيءَ ريت ڏيرج ماڻهوءَ کي سنتوک ڏئي ٿو. رک جي ترار بہ اهڙي تکي نٿي

ٿئي، جھڙي ڏيرج جي ترار ٿئي ٿي. آھا اھڙي آھي، جو
اجيت سٿنائن کي بہ مات ڪيو ڇڏي.

(١٣) ٻادشاھن کي گھرجي، تہ پنھنجا وزير لمڪ حلال ڳولي رکن. ۽ ڪڏھين بہ پنھنجن سيائن ۾ لچن ۽ نوڪين کي اچڻ نہ ڏين. وزير جيڪڏھن سياڻا ۽ سچار ھوندا، تہ راڄ سلامت رھندو، ۽ ٻادشاھہ جا راز ڪڏھين پڌرا نہ ٿيندا.

(١٤) دنيا جي اتفاقن کان ٻي آرام نہ ٿجي. ھڪڙيءَ ڳالھہ ۽ سچيءَ ھمت وارو ساٿھہ سانتيڪيءَ دليريءَ سان سڀ ڏک سھي ٿو، ۽ ايشور جي دِيا جو ڀروسو رکي ٿو؛ ٻاقي سورک کي رولشي ۽ خوشيءَ کان سواءِ ٻيو ڪي بہ ڪين ٿو آڇھي.

مٿين فھمائشن لاءِ جڳائيندڙ جاءِ ڪتاب جي اندر آرليپ ۾ ٿيڻ ڪپندي ھئي؛ پر ھاڻي جڏھن سڄو ڪتاب ڇاپجي تيار ٿيو آھي، تڏھن ھن ھنڌ لکڻ ڌاران ٻي ڪا واٽ ٿي لٿي سگھي.

لڏان آءٌ پنھنجي ٻريتم مسٽر جھامراءِ منگھومل گلراجاڻيءَ جو گھڻو شڪرگذار آھيان، جنھن مھرٻاني ڪري نقل ٿيڻ مھل ھن ڪتاب ۾ ضروري درستين ڪرڻ جي تصديع سموري ٻاڻ تي کنئي ھئي.

ڪراچي
تاريخ ١٨- جولاءِ ١٨٩٤ع

س. ھہ. آڏواڻي.

آرذيپ

هندستان ۾، گنگالديءَ جي ڪنڌيءَ تي مانڪپور شهر ۾ چندرسين راجا راڄ ڪندو هو. هڪڙي ڏينهن راجا ڪچهريءَ ۾ ويٺو هو، ته پٽس سندس سامهون بي ادبيءَ سان اچي بيٺا. هڪڙو شخص هنن کي ڏسي چوڻ لڳو "سچ آهي، جنهن کي علم نه آهي، سو انڌي جي آچار آهي. جيتوڻيڪ هو اکين سان ڏسي سگهي ٿو، ته به اندر جو سوجهرو نه اٿس. علم اها شيءِ آهي، جنهن جي سوجهري سان وڏا وڏا مشڪل ڪم سهنجا ٿيو پون؛ ۽ هن دنيا ۾ شاهوڪار به اهو آهي، جنهن کي علم جو ڌن آهي؛ ڇاڪاڻ ته اهو ڌن اهڙي قسم جو نه آهي، جو ان کي چور چورائي سگهي، يا ان تي ڪو دعويٰ ڪري سگهي؛ ۽ لڪي اهڙو آهي، جو ڪنهن کي ڪل پوي ته ڪٿي لڪل آهي. اڻلندو جيترو خرچ ڪجيس، اوترو وڌي، ۽ ڪنهن به طرح گهٽ ٿي نه سگهي. علم املهه مانڪ آهي، ماڻهن جو سينگار آهي؛ ۽ مسافرن جو رفيق آهي. پڙهيل شخص بادشاهن جي درٻارن ۽ بزرگن جي ڪچهرين ۾ گهڻو آدرڀاءُ لهي سگهن ٿا. دنيا ۾ علم ۽ بهادري ٻيئي تمام ضروراتون ڳالهيون آهن؛ پر ٻنهي سان به علم وڌيڪ ضروراتو ليکجي ٿو، چوته چوڪر توٽي وڏو، جي سگهي، ته ٻنهي کي پيو سولهي؛ ۽ سڀ ماڻهو الهيءَ جي ساراهه ۾ واکاڻ پيا ڪن؛ ۽ جي پيرمرد ترار ڪٽي جنگ تي سنيري؛

ته سڀ ماڻهو سائنس کلن ۽ چوڻ تي اجهو پاهتريو آئيو آهي.
تنهنڪري علم پرائڻ ۾ دير ڪرڻ هرگز نه گهرجي؛ ۽ اهڙو خيال به دل تي نه آڻجي، ته ٿوري جيئڻ واسطي محنت ايتري چاڪاڻ ڪجي؛ ۽ نڪي هيءُ خيال ڪرڻ گهرجي، ته هاڻي اسين جوان آهيون، علم حاصل ڪرڻ لاءِ گهڻيئي ڏينهن اڳتي پيا آهن، بالفعل ته هن دنيا جا مزا ماڻي وٺون؛ مگر ياد رکڻ گهرجي ته ڪچيءَ ۾ پرايل علم وڏيڪ اثر وارو ٿئي ٿو. تنهن ۾ توهان تي فرض آهي، ته پنهنجن ٻارن کي ننڍي پڻ ۾ ئي علم سيکاريو، ته انهن جي دل تي اُو اُئين ڄمي وڃي، جيئن پهڻ تي ليڪو."

جڏهن راجا هيءَ ڳالهه ٻڌي، تڏهين ڪنڌ هيٺ ڪري چوڻ لڳو "افسوس صد افسوس! منهنجي پٽن ۾ هڪڙي جواني، بي ماٺا، ٻي مغروري، ۽ چوٿين بي علميت اهي سڀ اچي گڏيون آهن!"

تنهن تي، ان مجلس ۾ ٻئي شخص چيو، "اي راجا! ڏٺي اوهان جي پٽن ۾ سگهه وجهندو، ۽ اميد آهي ته هو علم ۽ هنر وارا ٿي پوندا. افسوس ڪائڻ اجايو آهي، چاڪاڻ ته جيئن ڏٺيءَ جي خواهش هوندي، تيئن ئي ٿيندو."

تڏهين راجا چيو "جيڪي چوين ٿو، سو سڀ سچ آهي؛ پر ڏٺيءَ انسان کي عضوا ۽ سمجهه ڏني آهي، تڏهين گهرجيس، ته انهن جي اهاءُ سان علم حاصل ڪري وٺي. انسان جي ڪمن کي پورو ڪرڻ وارو خدا آهي، پر تڏهن به چيو اٿن، ته همت مردان مدد خدا: ڪوشش ڪندو ته وڃي پار پوندو؛

جيئن ته، ڪو سنيءَ جو تانوُ ٻه ڀاڻمرادو نهي نٿو ٿيئي، آهو ٻه تڏهين ٿو جُڙي، جڏهين ڪنيار سنيءَ کي ڳوهي، چڪ تي رکي، پنهنجي هٿن سان ان کي جوڙي ٿو ٺهاري.

ائين چئي وري راجا چوڻ لڳو "پريتمو! اوهان ۾ ڪو اهڙو ڏاهو عقلمند آهي، جو منهنجي پٽن کي علم سيکاري ۽ سنئينءَ وات تي آڻي؟ مثل مشهور آهي، ته جهڙيءَ طرح ڏاريا وڻ به سرڪنڊ جي اوسي پاسي اپڙڻ ڪري سرها ۽ سڳندا ٿين ٿا، تهڙيءَ طرح نادان ماڻهو به ڏاهن جي صحبت ۾ گهڙي سياڻا ۽ عقل وارا ٿي پون ٿا."

تڏهين وشنو شرمان نالي هڪڙو پنڊت، جو ان مجلس ۾ ويٺو هو، سو چوڻ لڳو "اي راجا! آءٌ تنهنجن پٽن کي جهل جي کُن مان ڪڍي علم جي پيڙيءَ ۾ چاڙهي سگهان ٿو. ٻڪيءَ جي ٻنيان ڪو محنت ڪندو آهي، ته آن کي ٻه ڀاڙهي وجهندو آهي. هي ته راجا جا پٽ آهن. ڏئي ڪندو، ته ڀورن ڇهن مهينن ۾ هنن کي سيکاري قابل ڪندس."

اها ڳالهه ٻڌي راجا ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ چيائين "سچ آهي، جهڙيءَ طرح ڪينئون گل جي سنگت ۾ راجائن جي چيٽ تي چڙهندو آهي، تهڙيءَ طرح منهنجا پٽ به تنهنجي صحبت ۾ رهي، عقل جي درجي کي پهچندا." ائين چئي پنهنجن پٽن کي ان پنڊت جي حوالي ڪيائين.

پنڊت هنن کي وٺي آئي پنهنجي گهر ويهاريو، ۽ نصيحت ڪرڻ لڳو: "ٻڌو، راج ڪنورؤ! عقلمندن جو وقت لڪڻ پڙهڻ ۽ علم حاصل ڪرڻ ۾ گذرندو آهي؛ ۽ نادانن

وقت الثي پهر اجاين ڳالهين ڪرڻ، ۽ ڪر موڙڻ يا لنڊ ڪرڻ، ۽ ٻاڙوسين ساڻ وڙهڻ ۾ وڃي لڳو؛ ۽ هرڪو پنهنجي پنهنجي ولهر ۽ ڌلڙي ۾ خوش ٿـو رهي. هاڻي ساڻ اوهان جي خوشيءَ ۽ فائدي لاءِ ڪي ڳالهيون اوهان کي ٻڌايان ٿو، جن جي ٻڌڻ کان اميد آهي ته اوهان جو عقل ۽ هوش وڌلدو."

تڏهين راجا جي پٽن چيو "اسين کن ڏيئي اهي ڳالهيون ٻڌ لداسون؛ اوهين مهرباني ڪري اسان کي ٻڌايو."

باب ٻيو

[جيڪي نڌر ۽ نٻل آهن، پر ڏاهن ۽ سچن سان سنگت ۽ دوستي رکڻ ڪري پنهنجا مطلب حاصل ڪن ٿا، تن جي بيان ۾.]

١ــ ڪانءُ، ڪڇون ۽ هرڻ

پنڊت چوڻ لڳو ته ”گوداوريءَ نديءَ جي ڪنڌيءَ تي هڪڙو وڏو ڪيسو ٿلن جو وڻ هو، جنهن تي آسپاس وارا پکي اچي رات جو بسرام ڪندا هئا. هڪڙي ڏينهن، پرهه ڦٽڻ سان، ان وڻ تان هڪڙو ڪانءُ اک کلڻ شرط ڇا ٿو ڏسي، جو ڪو ماري پنهنجي ڪلهي تي ڄار کنيو ٿو اچي؛ تڏهين ڏڄي دل ۾ چوڻ لڳو، ته اڄ صبح مرداني جو ڇنڊال جو منهن ڏٺو اٿم! نجاڻان ڇا ٿئي. ائين چئي ان شڪاريءَ کي نظر ۾ رکيائين، ته وڌيڪ ڇا ٿو ڏسي، جو هن شڪاريءَ اوڏو اچي، ٿورا چانور پنهنجي جهوليءَ مان ڪڍي، ان وڻ جي هيٺان ڇٽيا؛ ۽ پنهنجي ڪلهي تان ڄار لاهي، انهن تي وڇائي، پاڻ پري هڪڙي ڪنڊ ۾ وڃي لڪي ويٺو.

ايتري ۾ چترگريو نالي پکي، ڪبوترن جو بادشاه، اڏامندو اچي اتي سهڙيو. ڪبوتر، جي اصلي ان وڻ تي

ويٺا هئا، سي جان هيٺ ڪري نهارين، ته ڏسن ته مار! چانورن جا داڻا پٽ تي پکڙيا پيا آهن، ۽ هيرڪيا ته وڃي چڳون.

پر چترگريو انهن نادانن جو اهو ارادو ڏسي چوڻ لڳو، ته ”اي پائرو! ڀلا اوهين ٿورو خيال ته ڪريو، ته هن جهنگ ۾ اهي چانور ڪٿان آيا هوندا؟ جيڪڏهين هتان مسافرن لاءِ رستو هجي ها، ته هوند قبول ڪجي ها، ته انهن جي کائڻ پيئڻ ڪري ڪريا هوندا، پر اهڙي ته ڳالهه ئي ڪانهي. تنهنڪري شڪ نيڻ جو سبب آهي ته انهن چانورن ۾ دغا هوندي. جيڪڏهن اوهين انهن جي چڳڻ واسطي هيٺ لهندا، ته اوهان جو حال به هن لوڀيءَ مسافر جهڙو ٿيندو، جو سوني ڪنگڻ جي لالچ رکي، ڏيڻ ۾ ڦاسي شينهن جي ور وڃي چڙهيو هو.

تڏهين ڪبوترن پڇيو ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢- شينهن، مسافر، ۽ سونو ڪنگڻ

چترگريو چيو، ته ”هڪڙي ڏينهن آءٌ ڏکڻ ڏانهن ڪنهن چوڪي واسطي ويس، ته اتي ڏٺم، ته هڪڙو پڪو شينهن سماڌ لايو، هڪڙي تلاءَ جي ڪنڌيءَ تي ويٺو آهي ۽ جيڪو مسافر اتان لانگهائو ٿيو ٿي، تنهن کي چيائين ٿي، ته مون وٽ هڪڙو سونو ڪنگڻ آهي، سو خدا جي واٽ ۾ جيڪو وٺندو، تنهن کي ڏيندس. پر ڀؤ کان آن وٽ ڪو به اوڏو نه ٿي ويو.

اتفاقاً هڪڙي مسافر کي ڪٽي ٿي ڪٽي، جو هير کي ٿو ته اهو ڪنگڻ شينهن کان وٺان، ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته ههڙو مال مفت مولي ڪٿئون هٿ لڳندم؟ ۽ ڀانيائين ته اڄ ڀاڳ وريم ٿو، جو ههڙي شئي مليم ٿي! ائين سمجهي پهه ڪيائين، ته شينهن وٽ وڃان، پر همت ساري نه سگهيو ۽ خوف کان انديشو ڪري چيائين، ته جيتوڻي هو سونو ڪنگڻ آڇي ٿو، ته به هڪدم دشمن جي مٺي ڳالهائڻ تي اعتبار ڪرڻ نه گهرجي؛ ڇاڪاڻ ته ڪنگڻ وٺڻ جي ڪوشش سان خوف به گڏيل آهي؛ ۽ چيو اٿن، ته زهر باوجود ڪيتريءَ به ماکيءَ سان گڏيل هجي، ته به قاتل آهي، تيئن اها ڀلائي به سالم نه آهي، جنهن ۾ برائي گڏيل هجي.

پوءِ موني دل ۾ هيءُ ويچار ڪيائين، ته جتي 'خزانو آهي، تتي نانگ به گهٽو ڪري رهي ٿو ۽ جتي گل آهي، تتي سائس ڪنڊو به آهي'. مطلب ته ڏن جي لالچ کي جتي ڪٿي ڏپ آهي. پر هاڻي جيڪڏهين رکو پکو ائين ڏڄي ٻيهي رهندس، ته مُتي ٻلي ڪٺا ڪين مارينديءَ. ماڻهو ڏن جي ملڻ واسطي ڪيترين محنتون ۽ ڪهڙا ڪهڙا ڏاکڙا پاڻ تي سهن ٿا، ۽ جوٺيءَ ۾ پڻ آهي ته 'ڏک کان سواءِ سک نٿو ملي'.

نيٺ ٺهراءِ ڪري چيائين 'اي شينهن، آها شئي جا خيرات ڪندين، سا ڪٿي آهي؟ مون کي ڏيکار ته سهي."

شينهن چنبو ڍگهو ڪري اهو ڪنگڻ ڪڍي ڏيکاريس. تنهن تي هن واڻهڙوءَ چيو، "تون شينهن گوشت کائيندڙ، ۽ آءٌ ماڻهو تنهنجو شڪار، تنهڪري ڪيئن منهنجو ڀروسو تو تي جمي، جو آءٌ تو وٽ اچان؟"

شينهن ورائي ڏنيس "توکي خبر ڪانهي ته مون ڪيترن ڏينهن کان گوشت کائڻ ڇڏي ڏنو آهي. جيڪڏهين مون کي ماس کائڻ جي طمع هجي ته هرڻ ۽ ڦاڙها جهنگ ۾ ڪٿا آهن ڇا؟ ۽ جي توکي کائڻ جي خواهش هجيم، ته تون به ڪو مون کان پري آهين ڇا؟ پر مون اهو پڪو پرڻ ڪيو آهي ته گوشت کي ويجهو ئي وڃڻو نه آهي؛ ۽ هي ڪنگڻ جو مون کي ڪنهن به ڪم نٿو اچي، سو ڪنهن غريب کي خيرات ڪري ڇڏيان ته اجر ٿئيم. تنهن ۾ تون ڊپ ڇاءِ ڪونه ڪر، نرسنسي هليو اچ. جهڙو پيارو مون کي پنهنجو ساهه آهي، تهڙو پرائو به اٿم."

تڏهين مسافر پڇيس، "هتان ڪئين واڻهڙو لنگهيا هوندا، تن مان ڪنهن کي ڇو نٿي ڏنءِ؟"

شينهن ورندي ڏنيس، ته "واه سائين واه! شاهوڪار کي ڏيڻ مان مون کي ڪهڙو ثواب؟ چڱي ڀلي کي

دوا ڏيڻ مان، يا ڏاول کي ماني کارائڻ مان ٻ، ڪڏهين ڪو ثواب ٿيو آهي؟"

مسافر هيءَ ڳالهه ٻڌي وسهي ويو ۽ چوڻ لڳس، "چڱو ڀلا ڏيکار." تڏهين شينهن چيس، "پهريائين هن تلاءَ مان لهي ڏيئي پوتر ٿي اچ، تہ پوءِ ڏيانءِ."

تنهن تي هو پورڙو مسافر ڪاهي تلاءَ ۾ گهڙيو، ۽ گهڙڻ شرط هئي پير ڌٻڻ ۾ ڦاسي پيس. جڏهين شينهن ڏٺو تہ هاڻي مسافر سوگهو آهي، تڏهين ڏانهنس هري هري وک وجهڻ لڳو.

مسافر پڇيس، "ڇو ٿو اچين؟"

شينهن جواب ڏنس، "اچان ٿو تو کي ڌٻڻ مان ڇڏائڻ." ائين چئي هن کي آڻي ٻڇيءَ کان ورتائين. تڏهين ويچارو مسافر پنهنجي ڪرم تي هٿ هڻي چوڻ لڳو، "سچ آهي، ذاتي سڀاءُ ڪنهن جو مٽجڻ جو نہ آهي!" ايترو چئي ساهہ ڏنائين.

مٿين ڳالهه پوري ڪري چتر گريو ڪبوترن کي چيو، "اي ڀائرو! جيڪڏهين اوهين بہ لالچ رکي وڻ تان هيٺ لهندؤ، تہ هن مسافر وانگيان پنهنجو ساهہ ڏيندؤ." ٻيو، اي دوستو! مون هيترن ڏينهن ۸ هن وڻ هيٺ ڪڏهين بہ ڪو داڻو پيل نہ ڏٺو. سياڻن چيو آهي، تہ ٿوري ڪاڻ، پڙهيل پٽ، ڇڻي وان استري، قدردان ڌڻي، سوچيل ڳالهه، ۽ جو ڪم ڏاهن جي صلاح سان ٿيو هجي، انهن ڇهن ئي ڳالهين

مان ڪڏهين خرابي ڪين ٿيندي، تنهنڪري جيڪڏهن اوهين پنهنجي ڀلائي گهرو ٿا ته انهن دائن جي پڇر ڪٽي ڇڏيو."

تڏهين انهن منجهان هڪڙي نادان ڪبوتر چيو، "جيڪڏهين اسين اهڙيون ڳالهيون ٻڌي ڊڄنداسون، ته ڪاٿون ڪائينداسون؟ شڪ نه آهي، ته ٻڪ جي وگهي مري وڃون؛ تنهنڪري آءٌ ته انهن دائن کي ڪڏهين ڪين ڇڏيندس." ائين چئي هيٺ لٿو، ته ٻيانس ٻيا ٻه سڀ لٿا.

چترگريو، جو ڏاڍو سياڻو ۽ سمجهو هو، ۽ جنهن کي ڪابه ڳالهه مشڪل ڪين لڳندي هئي، جو سڀڪنهن کي نصيحت ڪندو هو، تنهن هيءُ رنگ ڏسي دل ۾ ويچار ڪيو ته هاڻي سنگت ته ڇڏي ويم! سنڌيءَ واري چيو آهي ته "جا گهڻن سنئين، سا وهانوَ سنئين،" هاڻي جيڪي ٿيڻو هجي سو ڀلي ٿئي، پر آءٌ سنگت کي ڪين ڇڏيندس. ائين چئي هو به هيٺ لهي ٻين سان رفيق ٿيو.

جڏهين ماريءَ ڏٺو ته هاڻي سڀ پکي چار ۾ اچي رهيا آهن، تڏهن وٺي چار کي ڇڪيائين، ته جي جتي مي تتي، سڀ سوگها ٿي پيا.

هي پنهنجو حال ڏسي جنهن هوڏيءَ ۽ نادان ڪبوتر جي چوڻ تي لٿا هئا، تنهن کي سڀني پون پون ڪري اچي ورتو ۽ طعنن ۽ تنڪن سان اهڙو ڦڪو ۽ بڇڙو

ڪيائونس، جو اها نہ جاء مليس، جتي ڪري منهن لڪائي. سياڻن چيو آهي، تہ جيڪڏهن ڏهن ماڻهن تي ڪا آفت اچي ڪڙڪي، تہ ڪنهن ماڻهوءَ کي انهن مان اڳرو ٿيڻ نہ گهرجي چوتہ، جي اها آفت ٽري ويئي، تہ هرڪو چوندو تہ آءٌ بہ انهيءَ جي ٽارڻ ۾ همراه هوس، پر جي نہ ٽري، تہ سڀيئي اُن هڪڙي تي ڪي پيا مهڻن سان ساڙيندا.

چتر گريو تڏهين چيو، اي يارو! ڏوهہ ڪنهن کي چوڻا ڏيو؟ "بندي جي من ۾ هڪڙي، صاحب جي من ۾ ٻي." ڏوهہ ڪنهن جو بہ ڪونهي، جيڪا ٿيڻي هئي سا ٿي. ڪڏهن چڱي ڪم منجهان بہ بڇڙو نتيجو نڪرندو آهي؛ جيئن تہ، ماءُ پيءُ ڪان وڏيڪ سڄڻ پنهنجي اولاد جو ڪو بہ ڪونهي، پر بعضي اهڙي مهل ٿيندي آهي، جو اهي بہ ڦري پنهنجي اولاد جا ويري ٿي بيهندا آهن؛ تنهنڪري اي دوستو! هُل نہ مچايو، پر اهڙو ڪو گهاٽ گهڙيو، جنهنڪري سڀني جو ڇوٽڪارو ٿئي. جيڪڏهين ڪنهن تي ڪا اوچتي آفت اچي پوندي آهي، پوءِ جي هو ڏک ڪندو آهي تہ اُن کي مرد ڪين ڪوٺبو آهي. مرد اهو آهي، جنهن کي جيڪڏهن ڪا بہ مشڪلات اچي پوي، تہ دلجاء سان اُن جي ٽارڻ لاءِ تجويز ڪري.

سياڻن جو چيو آهي، تہ ماڻهوءَ ۾ هي ڇهہ ڳالهيون ضرور هئڻ گهرجن: (۱) جيڪڏهين اوچتيءَ آوه ۾ اچي،

ته واٺڙو نه ٿئي، (۲) ڪو وڏو ماڻهو ولس اچي ته ان جو آدر ڀاءُ ڪري، (۳) مجلس ۾ جا ڳالهه ڪري، سا ڪٿي ڳوٺهي چترائيءَ سان ڪري، (۴) جڏهين جنگ تي سنڀري وڃي، تڏهين پوئتي نه هٽي، (۵) پاڻ کي جهان جي ڳلا غيبت کان بچائي، (٦) علم سکڻ ۾ دل لائي. ۽ هي ڇهه ڳالهيون ماڻهوءَ ۾ هئڻ نه گهرجن: (۱) گهٽو سمهڻ، (۲) ٻڳوان جي پڇن ۾ آرس ڪرڻ، (۳) سڀڪنهن ڪم ۾ ڊڄڻ، (۴) ڪاوڙ ڪرڻ، (۵) پاڙيوارن کي پاڻ کان گهٽ سمجهڻ، (٦) ڪنهن جي ڳلا ڪرڻ ۽ ان تي ٽوڪ هڻڻ.

تنهن ۾، اي پاٺروا منهنجي صلاح آهي ته چار کي ڪٽي آڏاسون، پر اهو ڪم گهٽڻ کان ٿي سگهندو، نه هڪڙي کان؛ جيئن ته گاهه جي هڪڙي ڪک سان ماڪوڙي به سوکهي ٿي نه سگهي، پر جي اهڙا ڏهه-ويهه ڪک گڏي ٽوڙي وٺي هاٿيءَ کي ٻڌجي، ته اهو به قابو ٿي پوي: ۽ سنڌيءَ واري به چيو آهي ته "گهٽڻ ڪنئي چپر ڪجي پوي" تنهنڪري، پاڻ ۾ ٻڌي ڪري چار ڪٽي آڏاسون ته چڱو."

هيءَ صلاح سڀني ڪبوترن کي وڻي، ۽ چار ڪٽي آئي آڏاٽا. ماريءَ جڏهين ڏٺو ته مارا منهنجو چار ئي ڪٽي پڇن ٿا، تڏهين ڪاهي پٺيان پين. پر نيٺ جڏهين اهي پکي سندس نظر کان لنگهي ويا، تڏهين ويچارو نراس ٿي پويان پير ڪري موٽيو.

ڪبوترن، هن کي هندو ڏسي، خوش ٿي چيو ”اي بادشاهه! شڪاريءَ ته اسان جي گوشت کائڻ جي آس قني ڪئي، هاڻي چؤ ته ڇا ڪجي.“ تڏهين چترگريو چيو ”اي ادا! دنيا ۾ هڪڙا ماڻهو پيءُ ڏک ڀائي آهن، ڇاڪون ته آءٌ دل کان پنهنجي اولاد کي گهرندا آهن، ٻيا دوست ٿيا آهي، جيڪي ڪنهن سانگي سان دک ڀائي اچيو ٿين، پر هن مهل آهي ڪٿان اچن. تنهن ڪندي ٻه منهنجو هڪڙو دوست، هرنڪ نالي ڪئو، گنڊڪ نديءَ جي ڪنڌيءَ تي بچتر جهنگ ۾ رهندو آهي، جيڪڏهين آني آن وٽ هلي ٿا سهڙون، ته پوءِ اميد آهي ته هو اسان جو ڄار ڪتريندو.“

اها ڳالهه ٻڌي سڀ ڪبوتر ان ڪئي جي گهر ڏانهن ڪاهي آڏاٽا. ڪئي جڏهين هنن کي پريان ايندو ڏٺو، تڏهين ڊپ کان وڃي هڪڙي ٻِرَ ۾ لڪي ويهي رهيو. پر پوءِ جڏهين پنهنجي دوست جو آواز سڃاتائين، تڏهين چوڻ لڳو. ”واه! مان ڪو وڏي ڀاڳ وارو ٿو ڏسجان، جو اڄ منهنجو دوست چترگريو منهنجي گهر آيو آهي!“

موٽي جڏهين ٻاهر نڪري گهڻا ڪبوتر هڪڙي ڄار ۾ ڦاٿل ڏٺائين، تڏهين عجب کائي پڇڻ لڳو ”اي دوست! هي ڇا آهي، سڀ هن ڄار ۾ ڪيئن ڦاسي آيا آهيو؟“

چترگريو چيس: ”اي ادا! ڪهڙي ڳالهه ڪريان، هي سڀ پنهنجو ڪيتو ٿا لوڙيون؛ تون اسان جو ڦورو ڪين ڦولهه.“

تڏهين ڪڇو چوڻ لڳو ”سچ آهي سڀ جيئن ٿيڻو آهي، تيئن ٿي ٿئي ٿو. سک توڙي دک، خوشي توڙي رنج، سڀڪنهن کي پنهنجي ثواب ۽ گناهه مارو ملي ٿو.“

ائين چئي، چترگريو جي پاسي وارو چار ڪترڻ لڳو. تڏهين چترگريو چيس ”ائين ڪرڻ نه گهرجي، پهريائين منهنجي سنگتين جي پاسي وارو چار ڪتر.“

هرنڪ تڏهين چوڻ لڳو ”هاڻي منهنجي ڏندن ۾ ايترو ست ڪونه رهيو آهي، جو هرڪنهن جو چار جدا جدا ڪتريان.“

چترگريو وري به چيس، ته پهريائين هنن جو ڪتر. تنهن تي هرنڪ چيو ”پاڻ کي بند ۾ رکي، سنگتين کي ڇڏائڻ به ڪا مناسب ڳالهه آهي؟ سياڻن جي چوڻي آهي، ته ڌن ۽ دوستن کي ڪنهن اوکي ويل ڪارڻ واسطي رکبو آهي؛ يعني جان اهڙي پياري شئي آهي، جنهن جي سنڀالڻ واسطي ڌن ۽ دوست پيشي رکبا آهن؛ پوءِ چونه انهي جان کي پهريائين بچائجي؟“

تڏهين چترگريو چيو، ”اي يار! اها ڳالهه سچي آهي، پر مون کان پنهنجي دوستن جو درد سٺو نٿو وڃي. سياڻا چئي ويا آهن، ته همدرد ماڻهو آهو آهي،

جو پنهنجي مال ۽ جان مان ٻہ نٿو ڳري. جتي ڏسي تہ انهن ٻنهي جي خرچڻ مان ٻين جو ڀلو ٿي ٿو اچي. پوءِ آءٌ ٻہ ائين ڇو نہ ڪريان؟ هي سڀئي ذات جماعت ۾ مون جهڙا آهن، پوءِ منهنجي مڪڙي مان هنن کي ڪهڙو فائدو ٿيو. جيڪڏهين آءٌ رڳو پڳو پنهنجي مطلب ڏي پيو ڏسندس؟ ري ڏني ري ورتي هي سڀ منهنجي خدمت ۾ رهن ٿا، ۽ مون کي پنهنجو پريو مڙس ڪري مڃين ٿا، پوءِ جيڪڏهين منهنجي جان وڃي، ۽ هنن جو ڇوٽڪارو ٿئي، تہ ٻہ مون کي قبول آهي، ڇو تہ هن دنيا ۾ نيڪيءَ کان سواءِ ٻيو نيٺ ڇا وڃي رهندو، حياتيءَ تي تہ پوري هڪڙي دم جو بہ ڀروسو ڪونهي.

هيءَ ڳالهہ ٻڌي هرنڪ ڏاڍو تپرس ۾ پيو ۽ چوڻ لڳو، اي يار! توکي شاباس آهي، جو پنهنجن سنگتين تي هيترو ساهہ ڏين ٿو!"

آخر هرنڪ سڀڪنهن جو ڄار جدا جدا ڪتريو، گهڻو آدر ڀاءُ ڪيائين، ۽ چترگريو ڏي منهن ڪري چيائين "اي يار! اوهين ڄار ۾ ڦاسڻ جو ڪو الڪو ڪونہ ڪجو، ڇو تہ سختيون توڙي نرميون سڀڪنهن تي ٿينديون پيئون اچن."

تڏهين چترگريو چيو، "اي ڀائرو! سياڻا ڪين هٺاسون جيڪڏهين هجون ها، تہ هوند ماريءَ جي ور قيام نہ چڙهون ها." تنهن تي هرنڪ چيو، "ائين نہ آهي،

ڪڪ هيٺ لڪ پيو آهي، پکوان جي ڪجهن ۾
هن هيٺيءَ ڀَڏ جو چا وت آهي، جو دخل ڪري سگهي!
هي فقط ڏينهن ڏينهن جو ڦير آهي.“

ائين چئي هرڻ هنن کي ڪارائي پياري خوش
ڪري ڇڏيو، ۽ پاڻ پنهنجي پر ۾ پيهي ويو. هو
ڪانءُ، جو پيهرڪي جو ماريءَ جو منهن ڏسي، ان
کي ڌڪاري، ڪبوترن جي پٺيان لڳو آيو هو، سو
هيءَ سڄي سرگذشت ڏسي حيران ٿي چوڻ لڳو ”ڏسو
ته سهي، دوستيءَ ۽ محبت مان ڪيترو نه فائدو
ملي ٿو!“ ۽ هرڻ جي ور وٽ اچي هري هري
چوڻ لڳس، ’اي هرڻ! آءُ گهٽائي ملڪ گهميو
آهيان، پر تو جهڙو سچو دوست ڪٿي ڪونه ڏٺم.
هاڻي منهنجو هڪڙو عرض آهي، جيڪڏهين قبول ڪرين،
ته چوان؟“

هرڻ هيءَ ڳالهه ٻڌي پڇيس، ”تون ڪير آهين؟
۽ ڪٿان ٿو اچين؟“

هن وراڻي ڏني ته ”لگهپتنگ نالي ڪانءُ آهيان،
۽ توسان ياراڻي پائڻ جو ارادو ڪري آيو آهيان.“

ڪئي چيس، ”خيال ڪر: تون ڪانءُ ۽ آءُ
ڪڇُو، تنهنجي ۽ منهنجي دوستي ڀلا ڪيئن ٿهندي؟
ٻڌو ڪين اٿيئي:

کند هم جنس با هم جنس پرواز:
کبوتر با کبوتر باز با باز.

تنهنڪري بهتر آهي ته وڃي ڪنهن ڪانءَ سان
ياراڻي رکي، چاڪاڻ ته جيڪڏهن آءٌ توسان ياراڻي
پائيندس ته آءٌ به هن گدڙ ۽ هرڻ جي ياراڻيءَ
وانگي ٽيندي.“

تڏهن ڪانءَ پڇيس ته ’اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٣- گدڙ، هرڻ ۽ ڪانءُ

ڪٻُي چيو، ”مون ٻڌو آهي، ته ايرندي ڏانهن
گنگا نديءَ جي ڪنڌيءَ تي، چنپاوتي نالي هڪڙو شهر
آهي. ان جي ويجهڙائيءَ ۾ هڪڙو وڏو ۽ گهاٽو
جهنگ آهي. اتي هڪڙو ڪانءُ ۽ هرڻ ٻئي ڏاڍا گهڻا
۽ گهاٽا يار رهندا هئا. هرڻ ڏاڍو ٿلهو ۽ متارو هوندو
هو، تنهن ۾ هڪڙي گدڙ اچي اک رکي ۽ دل ۾
چيائين ته واه جو هيءَ هرڻ آهي! هن سان ڪا ڪيڏ
ڪري سندس گوشت جو سواد وٺجي.

اها نيت رکي هري هري ڪري هرڻ وٽ آيو ۽
چيائينس، ”رام رام، اي هرڻ! چڱو ڀلو ته آهين؟“

هرڻ پڇيس ’تون ڪير آهين؟“

هن جواب ڏنو ’مان گدڙ آهيان، ۽ منهنجو نالو
چدربُڌ آهي، ۽ هن ”جهنگ ۾ ڪيترن ڏينهن کان
ويڳاڻو گهمندو وتان ۽ جي جيئرو ته به مئن جي قطار
۾ آهيان. هاڻي جڏهين توسان اچي اتفاق سان ملاقات
ٿي اٿم، تڏهين ڀانيان ٿو ته گويا ساه ٿي مون ۾
هيٺر پيو آهي.“

ايتري ۾ رات اچي پيئي. تڏهين هرڻ پنهنجي مڪان جي واٽ ورتي، ۽ گدڙ به سندس پٺيان ڪاهجي پيو. هرڻ جڏهين پنهنجي مڪان تي اچي پهتو، تڏهين سندس جهوني يار، سڄُڻ ڪانءُ جو اتي هڪڙي وڻ تي گذاريندو هو، پڇيس "اي يار! خبر ڪر، هيءُ پيو تو سان ڪير آهي؟"

چيائينس، "هيءُ گدڙ آهي، ۽ ڏاڍو نيڪ ڏسڻ ۾ اچي ٿو، مون سان ياراڻي رکڻ جي خواهش اٿس."

تڏهين ڪانءُ چيس، جنهن سان اڳي جاڻ پڇاڻ نه هجي، تنهن جيءَ ڳالهه تي جهٽ پٽ پروسو نه ڪجي ۽ نڪي تنهن کي پنهنجيءَ جاءِ ۾ ٽڪڻ ڏجي؛ پر تو شايد ٻُجهه ٻڪيءَ جي ڳالهه ڪين ٻڌي آهي."

هرڻ پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

۴- ٻُجهه، ٻلي، ۽ ٻيا پکي

ڪانءَ چيو، "مون ٻڌو آهي ته ڀاڳيرتي نديءَ جي ڪنڌيءَ تي هڪڙو وڏو آتاهون جبل آهي، جنهن کي گرد ڪوٽ ڪري سڏيندا آهن. اتي هڪڙو ڏکو ڪيسوڦلن جو وڻ هو، جنهن تي هڪڙي ٻڍي ۽ هيٺي ٻُجهه گهٽن ڏينهن کان رهندي هئي، جنهن جي ڪنين ۽ ٻت ۾ ايترو به ست نه رهيو هو، جو ڪنهن ٻاسي اڏامي ڪانءُ پيٽ واسطي چٻري سگهي، ۽ ڪنهن شئي جي درڪار ٿيندي هيس، ته ان وڻ تي ٻيا لکندڙ

پکي پنهنجن چهنبن ۾ چوڳو ڪٽي آڻي ڏيندا هئس.
اهڙي طرح ڳجهه جو پيو گذران ٿيندو هو.

هڪڙي ڏينهن هڪڙي ٻلي آني آئي، انهيءَ ارادي
سان، ته جيڪي پکين جا ٻچا ملي سگهنس، سي کائي.
ٻچن هن کي ڏسي ايترو قدر هل مچايو، جو ڳجهه ويچاري،
جا وڏپڻ جي ڪري گهٽ ڏسي ڪين سگهندي هئي،
سا ٻاهر نڪتي ۽ پڇيائين ته "تون ڪير آهين؟"

ٻلي هن جي شڪل ڏسي ڊني، ۽ دل ۾ چوڻ
لڳي ته "هيءَ الاجي ڪهڙي بلا آهي؟ شڪار ته
رهيو پنهنجي ماڳ، پر آئلندو پاڻ ٿي شڪار ٿيان.
واه به ڪانهيم جو ڀڄي ڇٽان. تنهنڪري بهتر آهي ته
اوڏڙو وڃي ڪي اهڙيون مٺيون ڳالهيون ٻڌايانس، جو
'لعل به ليپي ته پريت به رهجي اچي'."

نيٺ هري هري ڪري وٽس آئي، ۽ ايندي شرط
اچي سلام ڪيائينس. ڳجهه پڇيس، "تون ڪير آهين؟"

جواب ڏنائين، "مان غريب محتاج ٻلي آهيان."

ڳجهه چيس، "جيڪڏهن سچ پچ تون ٻلي
آهين، ته هتان ٽري پاسو ڪر، نه ته آءٌ يڪدم توکي
ماري ڇڏيندس."

ٻليءَ چيو، "غريب پرور! هڪڙي ڳالهه ڪريان
ٿي، پوءِ جي مون کي مارڻ جي لائق سمجهو، ته به
ٻري ٺ، آهيان."

تڏهين ڪجهه پڇيس ته ”آها ڪهڙي ڳالهه آهي؟“ چيائين ”چڱو يا بڇڙو شخص ڳالهائڻ ٻولهائڻ، ۽ هلت چلت مان معلوم ڪري وٺبو آهي. ٻلي سچ پچ پکين کي شڪار ڪندڙ آهي، پر رکو پکو اها ڳالهه ڳنڍ ٻڌي، مون غريب کي ناحق ماري وجهو، ته به اوهان جي اختيار آهي. آن مان اوهان جي پسورائي ستثي پڌري ٿي پوندي. پر شايد مون جيڪو پنهنجي دل جو ٺهراءُ ڪيو آهي تنهن جو توهان کي سماءُ ٿي ڪونهي؟

آءٌ اشناس ڪرڻ کان اڳي کو ڪم نہ ڪندي آهيان، گوشت کائڻ کان ته مون پنهنجي هٿ ڌوئي ڇڏيو آهي، بلڪ پنهنجو ۽ پرائو ساهہ هڪ جهڙو ڪري ڄاڻندي آهيان، ۽ هتي هاڻي جو آئي هيان، سو رکو اوهان جي ديدار لاءِ، ڇاڪاڻ ته اڄ کان اڳي اوهان جي واکاڻ ڪن ڇڻ پکين کان ٻڌيم، جي گنگا نديءَ ڏي ويا ٿي، ۽ خيال ڪيم ته اوهان بزرگن جي قدمبوسي حاصل ڪرڻ کان منهنجا پاپ نورت ٿيندا، پر ارمان آهي، جو اوهين آئندو منهنجي مارڻ لاءِ سنپرو ٿيون!

وڻ کي ماڻهو کهاڙو ڪٽي اچي ڪپيندا آهن، باوجود ڪپجڻ جي ته به جيستائين ٻيڻو هوندو آهي، تيستائين پنهنجي ڇانو ڪپيندڙ کان ڪڏهين بہ ڏور ڪين ڪندو آهي. آءٌ خاص اوهان جي درشن لاءِ هيترو

پنڌ هٽي آئي آهيان، ۽ توهين ڀانيون پيون ته ماري
وجهونس. مهماندار تي فرض آهي ته ٿوري ۾ ٿورو،
ته ٻه مهمان سان چار مٺيون ڳالهيون ڪري ۽ جي
سري سگهيس ته ٿورو ٿڌو پاڻي ٻه پياريس؛ پر اوهان
وٽ اڻلندو ڪوڙيون ڳالهيون، ۽ وڏ گهٽ لفظ پيا
ٻڌجن! جيڪي سياڻا آهن، سي هنرمند توڙي بي هنر
ٻنهي تي هڪ جهڙي نظر رکندا آهن، جيئن سج
پنهنجو سوجهرو غريب توڙي شاهوڪار ٻنهي جي گهر
تي هڪ جهڙو ڪندو آهي."

هي ڳالهيون ٻڌي ڪجهه، جي مَن کي البت سانت
آئي، ۽ چوڻ لڳي، "منهنجو چيو چايو تون دل ۾
نه ڪج؛ چو ته مون رڳو نِنڊڙن ٻچن جي پرگهور
ٿي ڪئي."

ٻلي تڏهين ٻيئي هٿ گوڏن تي هٽي چوڻ لڳي،
"توبه، توبه! هيءَ ڳالهه جيڪر ٻيو ڪو ڪري ها،
ته مان هوند پاڻ کي اتي گهات ڪريان ها. مون
گهڻا ڪتاب پڙهيا آهن، ۽ گهڻن وديا وانن ۽ پنڊتن،
۽ درماتمائن کان ٻڌو آهي، ته ڪنهن جي دل رنجائڻ
وڏو پاپ آهي. جيڪو ڪنهن کي ماري سندس ماس
کائي ٿو، تنهن کي رڳو ايستائين سواد اچي ٿو،
جيستائين اهو لقمو سندس وات ۾ آهي. جڏهين نڙيءَ
کان لنگهي هيٺ ٿيو، تڏهين ڪاڏي ويو اهو سواد،
۽ ڪاڏي ويو اهو جيءُ، جنهن کي ماريائين اهڙو

ڪاڻ ٺي ڪٽ پيو، جنهن جي لاءِ سياڻي ڏٺيءَ وٽ حساب ڏيڻو پوي. سچ، مڙئو ته سيکنهن کي آهي پر ڇو نه جيستائين ٿي سگهي تيستائين ڪنهن کي نه مارجي؟"

هنن ننڍيءَ پرين ڳالهين ڪجهه جي دل آڻي باقي اهڙي ڪنٽري ڪئي، جو هن بيوس ٿي ٻليءَ کي آڻي ٽڪڻ ڏنو. ٻن ـ ٽن ڏينهن کان پوءِ هري هري وڃي ٻلي ٻ ـ چار ٻچا ڪڍي آئي. انهن جو آواز ٻڌي ڪجهه پڇيس، "هنن کي ڇو آندو اٿئي؟"

وراڻي ڏنائينس، "سائين! منهنجا ٻ ٻ ـ ٽي هنن جيڏا ٻچا آهن، جن کي ڪيترن ڏينهن کان مون نه ڏٺو آهي، ۽ هاڻي انهن ڏي ايترو من پيو ڇڪيم، جو ياد ڪيو پيئي رئان؛ ۽ هنن ٻچن کي جو مون هتي آندو آهي سو محض انهيءَ لاءِ، ته هنن کي ڏسي پنهنجي من کي پرڀايان."

ڪجهه سمجهيو ته ويچاري ٻلي سچ ٿي چوي؛ پر ٻليءَ کي ته هو من ۾ ڪوٽ، تنهن ته ٻچن کي آڻي ڪاڻي ڪپائي ڇڏيو. انهيءَ طرح هڪ ـ ٻ، پيري سان آڻيندي ۽ ڪائيندي ويئي، تان جو هڪڙو نالي کي به نه ڇڏيائين؛ نيٺ جتان اصل آئي هئي، اوڏانهن هلي ويئي.

سانجهيءَ جو جڏهين سڀ پکي اچي پنهنجي پنهنجي آکيري ۾ گڏ ٿيا، تڏهين جان ڪري ڏسن، ته سندن

ٻچا نہ هيٺ نہ مٿي. گهڻي ڳولا ڦولا ڪري جڏهين ٿڪا، تڏهين اوچتو وڃي نظر پين ڪن هڏين تي، جي هيٺ پٽ تي ۽ ڪجھ وٽ پيئون هيون، ۽ يقين ٿين، تہ ڪجھ اُنهن کي کاڌو آهي. پوءِ اچي آنڊي جي چر لڳين، سو آلري ڪاھ ڪري اچي ڪجھ کي ڏونگي مٿان ڏونگو هڻي، آتي جو آتي ماري اجهائي رکيائون."

اها ڳالھ پوري ڪري ڪانءُ چيو، "اي هرڻ! ڌارين کي پنهنجي گهر جي واٽ ڏيکارڻ مان اتيجو اهو آهي جو ٻڌءِ."

تڏهن ڳدڙ ڏمرجي چوڻ لڳو، "اڙي ڪانءُ! تنهنجو نالو سو سڀُڌ آهي، پر ٻُڌ تہ ايتري ۾ نہ اٿيئي جو سمجهين ڪري، تہ دوستي ڪو ماڻھ جي پيشاني وٽي ڪونہ ٿو اچي. پهريائين جڏهين هرڻ ۽ تنهنجي پاڻ ۾ دوستي ٿي هئي، تڏهين تہ نڪو تون هن کي سڃاڻندو هئين، ۽ نڪي هو توکي؛ پوءِ جيئن ڏينهون ويا پونداءِ تيئن اوهان جي دوستي ويئي وڌندي. جيڪي چڱا ماڻهو آهن، سي سڀني کي پنهنجو دوست ڪري سمجهندا آهن؛ ۽ اهو ڪم ٻهڙن جو آهي، جو ڪنهن کي دوست ڪري ڄاڻن، ۽ ڪنهن کي دشمن. اسين سڀ هڪڙي خالق جا خلقيل آهيون؛ تنهن ۾ جهڙو هرڻ منهنجو دوست آهي، تهڙو تون ۾ آهين.

تنهن تي هرڻ چيو ”اي سڀڏا! اسين سڀ ڀاڻ ۾ ڀائر آهيون. جيڪڏهين گدڙ کي هرو ڀرو اسان جي سنگت ۾ اچي گڏجڻ جي خواهش ٿي آهي ته سانگو ڪونهي، اچي گڏجي.“ اها ڳالهه ٻڌي ڪانءُ چيو ”جيڪڏهين يار جي به اچي اِها مرضي ٿي آهي، ته چڱو ڀلا.“ ايتري ۾ اچي پرھ ڦٽي، ۽ ٽيئي يار پنهنجي قوت گذران جي ڳولا ۾ نڪتا. انهيءَ طرح ڏهاڙي صبح جو هرڪو پنهنجي سر ويندو هو، ۽ رات جو اچي ٽيئي هڪ مڪان تي گڏجي ٽڪندا هئا.

هڪڙي ڏينهن ڪميڻو گدڙ جو هميشه هرڻ جي گوشت جي سڌ پيو رکندو هو، سو جَوَن جي هڪڙي تازي ۽ سائي ڇهڄ ڀني، جنهن ۾ ڪنهن ماريءَ هرڻ ڦاسائڻ واسطي ڄار ٽنگي ڇڏيو هو، ڏسي ڊوڙي آيو ۽ هرڻ کي اشارو ڏيئي پاسيرو ڪري چيائين، ”اي يار! ڪيترا ڏينهن ٿيا آهن، جو تو رڳو سڪو گاهه پئي چريو آهي، ڏک به گهڻوئي پئي ٿيو اٿم، پر ڇا ڪريان. نيٺ اڄ هڪڙي هري ڀري ڀني تولاءِ ڏسي آيو آهيان، جا اهڙي نويڪلي آهي جو ٻي ڊپو تي هلي منجهس چَرُ، ۽ پنهنجي گهڻن ڏينهن جي سڪايل دل کي خوش ڪر.“

ڏکيءَ جو ٻيئي يار گڏجي هليا. جڏهين آن ڀنيءَ کي ويجهو اچي پهتا، تڏهين گدڙ چيس، ”اڇا - هوءَ ڀني، وڃي کائي ڍؤ ڪر.“

هرڻ مت جو موڙهل بڻيءَ ڪي ڏسندي ئي اتاولو ٿي ڊوڙيو ۽ ايندي شرط ٻي ڊپو چرڻ لڳو، چرندي چرندي اوچتو ڄار ۾ ڦاسي پيو. تڏهين ڪميڻو گدڙ خوش ٿي ٽينگ ٽپا ڏيڻ لڳو. هرڻ سمجهيو ته جيڪس ويچاري ڪي منهنجي ڦاسڻ جو ارمان ٿيو آهي، تنهنڪري ٿو لڏجي، پر ائين نه ڄاتائين، ته ٻڪايل فقير خونچو ڏسي ٿو نري، ۽ چيائينس، "اي يارا! ڇوٿو ارمان ڪائين؟ توکي خبر نه آهي ته تنهنجا ڏند ترار ڪان ٻه تکا آهن، ۽ هن ڄار جي نوڙيءَ کي ڪتري سگهين ٿو؟"

گدڙ چيس، ته "اي پيارا يارا! چشمن سان حاضر آهيان، پر اڄ مون ورت رکيو آهي، ۽ هيءَ ڄاري چم جي آهي، جي مان ڏاٺ سان ڇهندوسانس ته منهنجو ورت ڀڃي پوندو. مهرباني ڪري اجهو ڪي ماٺ رکه صبح ٿيڻ ڏي، پوءِ جيڪو منهنجي ذات جو وڙ هوندو، سو تنهنجي خدمت ۾ ڪندس.

رات ته ٻيٺي پير گذري ويئي. جڏهين پرهڪو ٿيو، تڏهين هتي هرڻ ڪي رات جو نه آيل ڏسي ويچاري سُپڏ ڪي دل ۾ اچي بدسوڻ جاڳيو، ته نجاٺا هن ڪي ڇا ٿيو، ۽ هي ڪاڏي ويو؟ ائين ڪري هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ لڳس، تان جو وچي نظر پيس ته هڪڙي هنڌ ڄار ۾ ڦاٿو پيو آهي، ۽ ڏسندي سؤن ٻيٺي هٿ ڪرمن تي هڻي چيائين "ڙي مورک! مون توکي اڳيئي ٻڌايو هو ته اهو گدڙ حرفتي ۽

آهي، سچ آهي، ته جو پنهنجي يار جو چوڻ نٿو مڃي سو ڪاپارجي ٿو. هاڻي اهو تنهنجو يار ڪٿي آهي؟"

هرڻ چيس، "منهنجي گوشت جو بکايل يار اتي ڪٿي ويٺو هوندو." تڏهن ڪانءَ چيو، "خير، جيڪي ٿيڻو هو سو ٿي چڪو، ڏڏو ڪير وري ٿئين ڪين پوندو. پر هاڻي منهنجي صلاح وٺ. تون ساهه گهُٽِي پئجي رهه، جڏهن آءٌ هڪل ڪريان، تڏهين اٿي ڀڄج".

هرڻ آها ڳالهه مڃي اُئين ڪيو. آخر ماري جڏهين پنهنجي ڄار وٽ آيو ۽ ڏٺائين ته هڪڙو ٿلهو متارو هرڻ آهي، پر ڄا جو مئل آهي ڄار ۾ ڦاٿو پيو آهي، تڏهن گهڻو افسوس ڪائي دل ۾ چيائين ته جيڪڏهين هھڙو هرڻ جيئرو جاڳندو هٿ لڳيم ها، ته جيڪر الاجي ڇا ڪريان ها!

نيٺ هري هري هن جي سڄي ڄار مان ڪڍي ڪري پري اڇلايائينس، ۽ پنهنجو ڄار ويڙهڻ لڳو. ايتري ۾ ڪانءَ ٽان ٽان ڪئي، ۽ هرڻ اٿي ڀڳو، اُئين جيئن تير وڃي ڪمان مان.

جڏهين ماريءَ ڏٺو ته مار! هرڻ جيئرو هو، جو ڀڄو ٿو وڃي، تڏهين وجهندي ئي هٿ هڪڙي ڏنڊي ۾ پٺيانس اهڙي زور سان اڇلايائين، جو اُن وڃي گدڙ جي ڪاپار ۾ اُڪاءُ ڪيو.

تڏهن ڪانءَ هرڻ کي چيو، "اي يار! دشمن ۽ مڙر پنهنجي چال هڪ جهڙي آهي. مڙر ۽ پهريائين

پير تي اچي ويهندو، پوءِ پٺيءَ تي، پوءِ ڪن وٽ، ۽ آهستي آهستي ڪندي جيڪڏهن ڪو لڳ اگهاڙو ڏسندو ته آتي، يا ڪپڙي ۾ ڪو ٽنگ ڏسندو ته آتي ويهي چڪ هڻي ڀڄندو آهي. تيئن دشمن به جي ڀڄي نه سگهندو ته پهريائين اچي پيرن تي ڪِرندو، پوءِ مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪندو، پوءِ ڪن ۾ پائي ٽيندو ۽ آخر جڏهين وجهه ملندس، تڏهين پنهنجو مطلب پورو ڪري ڀڄندو."

"تنهنڪري" هرڻ چيو "منهنجي دل تي شاهدي ڏئي، ته تون به هن ڳدڙ وانگي منهنجي رت جو اڃايل آهين؟"

ڪانءَ چيو "اي هرڻ، تنهنجي رت پيئڻ، يا ماس کائڻ سان منهنجي عمر وڏي ڪين ٿيندي. تون جي سچ ڪري ڄاڻين، ته آءٌ رکو تنهنجي محبت جو بکيو آهيان، اهڙي محبت، جهڙي چتر گريو ۽ تنهنجي وچ ۾ آهي؛ چو ته، تو جهڙو وفادار يار ڪٿي به ڪونه ڏٺم. چڱن سان دوستي رکڻ بهتر هن لاءِ آهي ته هو درياهه جهڙي خاصيت رکن ٿا؛ جهڙيءَ طرح هو اونهو آهي، تهڙيءَ طرح هي گنڀير آهن؛ جهڙي ريت درياهه ۾ ڪو باهه وجهي، ته به درياهه ڪوسو نه ٿئي، تهڙيءَ ريت چڱن سان ڪو بڇڙائي ڪري، ته به آو هرگز دل ۾ نه ڪن. آءٌ تنهنجي چال ڪان گهڻو واقف آهيان. تون نيڪ نيت آهين ۽ تنهنجي چڱن لڇڻن منهنجي دل موهي وڏي آهي."

ڪٺي چيو "مون توکي ڪيترا ڀيرا چيو آهي، تہ آءٌ توسان دوستي ڪين رکندس. منهنجي ۽ تنهنجي ياراڻي پاڻ ۾ اهڙي لهي، جهڙي باهہ ۽ پاڻيءَ جي. جيستائين باهہ پاڻيءَ کان جدا آهي، تيستائين ڪوبہ ڏپ ڪونہ اٿس، پر جي ٻيئي گڏجي پون، تہ باهہ اڳيجو وسامي پوي. تنهنڪري توتي ڪهڙي ڀت آهي؟ جهڙو ٻاهر جو ڪارو آهين، تهڙو ڪهڙو شڪ آهي، تہ اندر جو بہ هوندين؟ مان تنهنجو ڪاڄ، تون مون کي جيڪر ڪٺي بہ ڏسين تہ آتي نہ چڏين، ٻوءِ چؤ تہ منهنجي ۽ تنهنجي ياراڻي پاڻ ۾ ڪيئن لهي؟"

ڪانءَ چيس "پر هاڻي تہ مون پرڻ ڪيو آهي، تہ جيڪڏهين تون مون کي پنهنجو يار نٿو ڪرين، تہ آءٌ بہ بکون ۽ لنگهڻ ڪڍي تنهنجي در تي ساهہ ڏيندس، تون ڀلو شخص آهين، ۽ جيڪڏهن اسان ٻنهي جي پريت پاڻ ۾ ٿي، تہ آميد آهي ڪڏهين بہ تفاوت ڪين پوندو.

ٻچڙن جي دوستي اهڙي آهي، جهڙو چينيءَ جو ٻاسڻ، اچان ٽورڙي لوڪر اچيس تہ چيهون چيهون ٿي پوي، مگر چڱن جي دوستي اهڙي آهي، جهڙو ڪنجهي جو ٿانءُ، جهڙي تهڙي ڏڪ سان تہ ڀڄيئي ڪين. چوپايا اڪثر ڪائڻ پيٽ جي لالچ تي اچي پنهنجا ٿين ٿا. نادان طمع ۽ حرص کان دوستيءَ ۾ داخل ٿيندا آهن، مگر سياڻا رڳو چڱمڙسيءَ تي ڦاسن ٿا، آءٌ ڪيترو بہ ملڪ ڪهميس، تہ بہ تو جهڙو سچو

يار ڪٿي ٻه ڪوڻ ڏلر، تنهنڪري منهنجي خواهش آهي، ته تون مون کي پنهنجو يار ڪر.“

هن ڳالهين تي ريجهي، ڪُتو پنهنجي پير ڪان ٻاهر نڪتو ۽ ٻاڪر پائي گهڻي پيار سان هن جي مهماني ڪيائين.

ٿورا گهڻا ڏينهن نبريا، ته ڪانءُ چيس، ”اي يارا! هاڻي هن هنڌ ڪاڻ پيڻ جي ڪا شئي ڪا ٻه هٿ اچي نٿي سگهي، جيڪڏهن ڪا اچي ٿي ته اها ٻه گهڻي ڏاڪڙي سان، تنهنڪري مرضي اٿم، ته هتان لڏي وڃي ڪنهن ٻئي هنڌ رهان؟“

هرنڪ چيو، ”اي دوست، ڏس ڻ وانسڻ ڪان اڳي ڪيئن وڃي ٿو ٻئي هنڌ رهين. سياڻن جو ڪم آهي، ته جيڪڏهن ڪنهن ٻئي مڪان ۾ رهڻ جي خواهش ڪن، ته پهريائين نئون مڪان ڳولي هٿ ڪن، تنهن ڪان پوءِ اصلوڪي جاءِ ڇڏ ين، جي نه ته اتيئي ڏکيو سکيو پيا شان مانَ جي رات گذارين.“

ڪانءُ چيو، ”هڪڙو هنڌ منهنجو ڏٺل آهي، ۽ اتي رهڻ جو مون پنهنجي دل ۾ پڪو پَهه ڪيو آهي.“

ڪُتي پڇيس، ”اهو ڪٿي آهي؟“

جواب ڏنائينس، ته ”ڪندڪارن جهنگ، جنهن منجهان ڪاويري ندي پنهنجو رستو وٺيو وهي ٿي، اتي مٿرڪ نالي ڪڇون، منهنجو قديم يار، ٻارهن ورهين ڪان ٽڪندو آهي. جيڪڏهين آتي ان وٽ

وڃي سهڙندس ته جيڪي مون کي گهرجي، سو هو موجود ڪري پيو ڏيندم.“

تڏهن ڪُئي چيس ”جيڪڏهين تنهنجو هروڀرو اچي اراد و ٿيو آهي، ته هي گهر ڇڏي وڃان، ته آءٌ به هيڪلو هتي ڪين ٽڪندس، توسان گڏجي هلندس، ڇاڪاڻ ته سياڻن چيو آهي، ته جنهن ملڪ ۾ قدردان ڏٽي، عالم دوست، عاقل ۽ دورانديش ۽ نياءُ ڪندڙ حاڪم، ۽ هوشيار طبيب نه آهن، اتي رهڻ نه گهرجي.

اڳي پڻ منهنجو جهونو يار، چترگريو، ڪبوترن جو بادشاهه هتان هليو ويو، ۽ آءٌ هيڪلو ٿي هتي رهجي ويس، تنهن کان پوءِ تون منهنجو يار ٿئين، سو تون به هاڻي وڃڻ جون وايون پيو ڪرين. پوءِ اهڙيءَ هيڪلائيءَ ۾ آءٌ ڪيئن گذاريندس؟ تنهنڪري جيڪڏهن تحقيق تون هتان وڃين ٿو، ته مون کي به ساڻ وٺي هل.“

ڪانءَ هيءَ ڳالهه ٻڌي ڪُئي کي به پاڻ سان وٺي آن نديءَ تي آيو. ڪڇون ٻنهي کي پريئون ايندو ڏسي گهڻو خوش ٿيو، ۽ تورو اڳرو وڌي ملاقات ڪري هنن کان خيرعافيت پڇيائين. ڪانءَ خيرعافيت ورائي، تڏهين ڪڇونءَ پڇيس، ”هي پيو توسان گڏ ڪير آهي؟“

ڪانءَ ورائي ڏني ”هي هرنڪ ڪئو آهي، جنهن جي واکاڻ، جيڪڏهن منهنجي هڪ- هڪ وار کي زبان هجي،

تہ ہو پوري ٿي نہ سگھي.“ تڏهين ڪچونءَ اگهي ڪان ۾ وڏيڪ اڪير سان، هنن کي ٻئي پيري ڀاڪر پاتو ۽ گهڻي خوشيءَ سان هنن کي آڌر ڀاءُ ڪيائين ۽ پڇيائين، ”خبر ڪريو يارو، توهان پنهنجي پراڻي جاءِ ڇو ڇڏي، ۽ هتي وڏي جهنگ ۾ ڇو آيا آهيو؟“

هرنڪ ڪنڌ ورائي ڏني ”چند رنالي هڪڙي جبل جي هيٺان چنپاپوري وسيءَ ۾، جتي گهڻو ڪري چوراڪرن جوڳيءَ جي گهر ۾ آءٌ پنهنجو پير جوڙي رهندو هوس. آهو جوڳي ڏهاڙي شهر مان ڀيک ڪري ڪچو پڪو ان آڻي تنهن مان ڪي ڪجهہ کائي باقي ڪونيءَ ۾ پچنڊيءَ تي رکندو هو. آءٌ پنهنجي پير مان منهن ڪڍي اهو ڏسي ڇڏيندو هوس. پوءِ جڏهين وجهہ ملندو هوم، تڏهين جيڪي وٽندو هوم، سو آن مان کائي، باقي هيڏانهن هوڏانهن هاري ويري ڇڏيندو هوس، ۽ ڪاڏي بہ ڪين ويندو هوس. انهيءَ ريت پنهنجي عمر جا ڏينهن پئي اتي ڪاٽيم. هڪڙي ڏينهن چوراڪرن لٺ هٿ ۾ کڻي منهنجي ٻر تي ٺوڪڻ لڳو.

انهيءَ مهل هڪڙو بيناڪرن نالي جوڳي سندس جهونو يار بہ آتي آيو. پر هو لٺ ٺوڪڻ جي ڌيان ۾ اهڙو لڳي ويو هو، جو هن ڏانهن نهاريائين بہ ڪين، تڏهين بيناڪرن چيس ”اي دوست! آءٌ تنهنجي ملاقات لاءِ آيو آهيان، تون سون کي ڊيڄارڻ لاءِ لٺ هٿ ۾ کنيو ويٺو آهين؟“

چوراڪرن جي جوءِ اهو حال ڏسي مڙس کي چيو ته ”اڄ بيناڪرن گهڻن ڏينهن ڪان پوءِ آيو آهي، تنهن سان ته ڀريائين گڏج، ۽ خبرچار ته هڪبئي کي ڏيو وٺو.“

تڏهين چوراڪرن چيو، ته هن ڀر ۾ هڪڙو ڪٺو آهي، جو جيڪا ڪاٺ پيٽ جي شئي ڦٽندي تي رکان ٿو، سا ٽپو ڏيو ڪاٺي، باقي ڪرو سرو ڪيو ڇڏي.“

اها ڳالهه ٻڌي بيناڪرن پڇيو، ته اها ڦٽندي ڪٿي آهي؟“

تڏهين هن کي وٺي وڃي اها ڦٽندي ڏيکاريائين، اها ڦٽندي ڏسندي ئي بيناڪرن چيو ته ”هيءَ ايترو مٿي آهي، جو ٻليءَ جي ٻ جاءِ نه آهي جو هن تي چڙهي، پوءِ ڪٺي جو ڇا وت آهي، جو هن تي ٽپو ڏيندو هوندو! ٻر شايد ڪٺي وٽ ٻير ۾ ڪا ماليات ٿي ڏسجي، جنهن جي زور تي ايترو ڪڏي ٿو.“

نيٺ ٻنهي جوڳين پنهنجي پنهنجي ڪيسي مان اچيءَ مٽيءَ جي مٺ ڀري ڪئي، ۽ اُن سان ڌرتيءَ تي ليڪا ڪڍي نجوميءَ وانگي ويهي جاچيو، ۽ معلوم ڪيائون ته درست هن ڪٺي جي ٻير ۾ ڌن لڪل آهي، جنهن جي زور تي هي ٽينگ ٽپا پيو ڏئي، جو ته انهيءَ زور ڪان سواءِ جسمي زور ته ڪٺي ۾ ذرو ٻ ڪونهي!“

ائين سمجهي، ڪوڏر هٿ ۾ ڪٺي، اچي منهنجي ٻير کي کوٽڻ بيٺا، ۽ جيڪو ڌن لڪل هو، سڀ ڪڍي

هٿ ڪيائون. اِهو سڀ ڏن منهنجو ۽ منهنجي وڏن جو ميڙيل هو، نيٺ جڏهن ڏٺم، ته منهنجي سڄيءَ عمر جي ميڙي چونڊي اُنين لُٽجي ويئي، تڏهن بت سموري سگهه سار ڇڏي ڏني. پر اڃا به ڪي چار ڏينهن عمر جا هئا، جو اڄ تائين تڳندو پيو اچان. هڪڙي پاسي مال ڦرجي ويم، ٻئي پاسي جوڳين جي مهڻن ساڙيم ۽ تنهنڪري آها جاءِ ئي ڇڏي ڏنيم."

تڏهن ڪڇوُنءَ پڇيس "هنن توکي ڪهڙا مهڻا ٿي ڏنا؟" جواب ڏنائين، "چيائون ٿي، جيڪڏهين هيترو مال ڪنهن سکر وٽ هجي ها، ته هو هوند ايترو ڪنجوس ۽ پرائي مال جو تاڪائو نه ٿئي ها؛ پر هن مورک ۽ ڏاهريءَ ڪٺي پنهنجو زور ستتئي ظاهر ڪري وڌو. سياڻا چئي ويا آهن، ته جيڪو ڏاڙو هٿي مال ڪٺو ڪري، يا جيڪو پنهنجن ٻارن جي پورهيي سان ڪمائي گڏ ڪري، سو جيڪڏهين نڪي پاڻ کائي، ۽ نڪي ٻئي کي کارائيءَ نڪي پنهنجي هٿ سان ڏئي، نڪي ٻئي کان ڏيارائيءَ تنهن جي گڏ ڪرڻ جي محنت اجائي ٿي وڃي، ۽ ان کي شوم ۽ ڪمبخت ڪري ڪوٺبو آهيءَ ۽ انهيءَ جو صبح جي وقت نالو به نه کڻبو آهي. پر جي نالو وٺڻ ۾ اچي، ته ان جي نالي سان سوين ڄڻيون ٿينديون آهن."

۽ اهڙا ٻيا به گهڻا طعنا هڻي، منهنجو جيءُ اهڙو جلائي ڇڏيائون جو آءٌ هڪڙو دم به وڌيڪ اُتي ٽڪي نه سگهيس."

تڏهين ڪڇوئَ چيس، ”اي يار! چڱو ٿيو، جو اها ماليات تنهنجي هٿن مان ڪسجي ويئي، نہ تہ جيڪر انهيءَ لاءِ توکي پنهنجو ساهہ ڏيڻو پوي ها. شڪر ڪر، تہ ٿوري ئي ۾ ڇٽو آهين. حياتي آهي، تہ ڏن ڪهڙو ئي ٿي پوندو؟ پر ياد رکج، تہ ڏنو ئي ڏنو آهي! جنهن وٽ ڏن هوندو، سو ان مان خرچ ذرو بہ نہ ڪندو، تنهن سان حال اهڙو ٿيندو، جهڙو توسان ٿيو آهي.“

تڏهن هرڻ چيو، تہ ”هنن جوڳين مون کي مهڻ ڏيڻ ۾ ڪا گهٽتائي ڪانہ ڪئي هئي، جو تون ٿو هاڻي پورائي ڪرين! توکي سڌ نہ آهي ڇا، تہ ٻئي وارو جتي وڃي تتي جي اڻ سيندوئي هجي، تہ بہ آدر ياءَ لهي ٿو؟ سو سچو سڪتو، جيتوڻي ڄاڻ پڇاڻ وارو هجي، تہ بہ پڇيس ئي ڪونہ! پئسو اهڙي تہ چڱي شئي آهي، جنهن جي ميڙڻ لاءِ سيڪو رات ڏينهن مٿا پيو هڻي، پر مڙندو ڪيئن، جي رکو پڳو اوهان جي چوڻ پٽاندر هڙ چوڙي ويهي؟ جي پئسي ميڙڻ جي چوس رکبي، تہ هڪڙي پاسي خرچ گهٽائبو، ٻئي پاسي پڪي ڪنجي ڏبي. دنيا ۾ ڏن جهڙي ٻي ڪابہ پياري شئي نہ آهي! ماءُ پيءُ جهڙوئي ڇٻو، بلڪ آن ڪان بہ وڌيڪ چاڪاڻ تہ ڏن کان سواءِ ڪوبہ مطلب پورو ٿي نٿو سگهي. نيٺ، اي دوست! جڏهن ڏلر، تہ منهنجو مال متاع سڀ جوڳي ڪٽي هڙهالهو ڪري ويا، تڏهن

اتي وڏيڪ نڪڻ مناسب نہ ڄاتي، نڪري وڃي هڪڙي جهنگ ۾ ٽيس.

جيتوڻي ميان چيو آهي تہ انسان کي ٽي ڳالهيون لڪائڻ گهرجن: (۱) پنهنجي ڌن جي هاڃ، (۲) پنهنجي زال جي بدچالي، (۳) پنهنجي دل جي ڳُٽي؛ تڏهن بہ اوهين منهنجا حالياٺي آهيو، تنهنڪري اوهان کان ذرو بہ ڳجهو ڪين رکيو اٿم. هاڻي شڪر ڪرتار جو، جنهن تو جهڙي يار سان آڻي ملايو اٿم. سچ آهي تہ هيءَ جڳتر ڏک جو گهر آهي، پر ايشور جنهن تي ٻاجهہ ڪري ٿو، تنهن کي هي پنج ڳالهيون پراپت ٿين ٿيون: (۱) علم جو واڌارو، (۲) ڀڳونت جي بندگي، (۳) دل جو سوجهرو، (٤) سچائي، (٥) چڱن سان پريت، تنهنڪري آءٌ نياڻن جو ڪين جي ظلم کان ڪو دلگير نہ آهيان. سر سلامت رهيو، ۽ تو دوست جي ملاقات ٿي، تہ ڌن ڪهڙي شئي آهي. مايا تي ڪهڙو ڀروسو آهي، سچ ۾ ٻاچا، ڪڏهين اچي پيٺي، ڪڏهين وڃي پيٺي."

تڏهين ڪڇوٽَ چيو، تہ "اي ادا! جيڪو پنهنجي ڌن مان خيرات ڪندو آهي، تنهن جو ڌن ڪٽندو ٿي ڪين آهي. پر جيڪڏهين خرچ ۽ خيرات ڪندو ئي ڪين، رکو ويندو ميڙيندو، تہ جيئن پاڻيءَ جو ميڙ غلبو ڪري، ڪهڙو بہ مضبوط بند هجي تہ ان کي ڪهارو وجهي، چوهہ مان نڪري ٻاهر هوندو آهي،

تيئن ڏن ۾ جمع ٿيڻ ڪان پوءِ جُملهه ڪري ميڙيندڙ جي هٿان نڪري ٻئي جي ور وڃي چڙهي ٿو.

تنهنڪري اي دوست! شوم شاهوڪار پنهنجي ڏن جو رکو واهي آهي ۽ نہ مالڪ. اهڙي شوم ڪان بيگاري ڀلو آهي، جنهن کي ٿورو توڙي گهڻو ملي ٿو، سو آٽي پنهنجي ٻچن سان ونڊي کائي، ٻي اونو ٿي ننڊ ڪري ٿو. بخيل شاهوڪار رات ڏينهن پنهنجي ڏن جي موهہ ۾ ڦاٿل رهي ٿو، ۽ انثي پهر اهو ڏپ اٿس تہ متان ڪو ٻئسن جي لالچ تي مون کي ماري وجهي. پر تو جيڪس هن لوڀيءَ گدڙ جي ڳالهہ نہ ٻڌي آهي؟"

تڏهين هرڪ پڇيو، تہ "اها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

٥- لوڀي گدڙ ۽ ڪمان جو زهہ

ڪچوئنءَ چوڻ لڳو، "ماڻڪپور نالي هڪڙو شهر هو، تنهن ۾ پرمان نالي هڪڙو حاڪم رهندو هو. هڪڙي ڏينهن اهو حاڪم گهوڙي تي چڙهي، ڪنهن جهنگ ۾ شڪار جي ڳولا لاءِ ويو، ۽ ويندي شرط هرڻ ڏٺائين، تنهن کي ٺهہ پهہ گهوڙي تان لهي سيگ سنئين ڪري، نشان چٽي تير ڪشيائين. هرڻ تير لڳندي ڪيري پيو، تنهن کي هو حاڪم ڪلهي تي کڻي گهوڙي ڏانهن هليو. انهي وچ ۾ جان ڏسي، تہ هڪڙو سوئر ٻہ هليو ٿو وڃي. تڏهن هرڻ کي ڪلهي

تان لاهي پٽ تي رکي هري هري ڪري سوئر ڏانهن وڌيو. جڏهن ويجهو پيس، تڏهن ڪشي هڪڙو تير هن کي ٻه هٿي ڪڍيائين. سوئر ٻه گهور ڪري موٽ کائي، اُن حاڪم کي يڪدم جهلي ماري وڌو؛ ۽ پاڻ ٻه آتي جو آتي مري ويو.

ٿوريءَ ويرم کان پوءِ هڪڙو لوڀي گدڙ آتي آيو، ۽ هيترو سارو شڪار ڏسي سرهو ٿي دل ۾ چوڻ لڳو ته اچوڪي ڏينهن جيترو شڪار اڳي ڪڏهن ٻه ڪو نه هٿ لڳم؛ هاڻي گهٽائي ڏينهن پيو کائيندس ۽ ڪباب لاءِ ٻه چڱو چڱو گوشت چونڊي سڪائي رکندس. اهو ويچار ڪري پهريائين ڪمان جي زه کي چٻاڙڻ لڳو. ڪمان ته هٿي چڙهيل، جهڙو اچا زه ۾ چڪ هنيائين، تهڙو ڪمان جو گوشو زور سان اٿلي، سندس ڇاتيءَ ۾ وڃي لڳو ۽ پاڻ اتي ئي ڪيري ساهه ڏنائين.

هاڻي ڏس، ته جيڪڏهن گدڙ ايتري ڪنجوسي نه ڪري ها، ۽ گوشت کي اڳتي لاءِ آڏو ڪري زه ۾ وات نه وجهي ها، ته، جيڪر چو ائين مري ها؟ تنهنڪري ڌن ميڙڻ واري کي گهرجي، ته ٿورو بچائي، ٻيو سڀ کائي ۽ خيرات ڪري. پر هاڻي گڏ ريل ڳالهه، تي ارمان کائڻ اجايو آهي؛ جيڪڏهن وڃايل ڌن کي ڪڙهندين، ته شايد ان ڏک ۾ مري ويندين، ۽ خاق ٻه پاڻ تان کلائيندين، تنهنڪري ارمان ڪونه ڪاءِ. جي سرسلامت آهي ته ڌن ججهو ئي پيو هوندو.

ڏک ڪرڻ مان ڪي ڪين ونيندا ين، اللند و پنهنجو ماس ٻاريندا ين. وچاپل ڌن کي اهڙو سمجهه، جهڙو ڪپيل وار، يا نُنهن، يا ڏند کي سمجهبو آهي. هڪڙي پروردگار کي ياد ڪر، جو سڀني کي روزي ڏيندڙ آهي. ڏس ته سهي، ته ٻار اچا ماءُ جي پيٽ ۾ ئي آهي، ته ان لاءِ قوت اڳيئي تو تيار ڪري، تنهن ۾ هي گهر پنهنجو ڪري چاڻ ۽ اتي ئي گذار.

لگهپتنگ ڪانءُ هي ڳالهيون ٻڌي سرهو ٿي ڪچؤنءَ جي واکاڻ ڪرڻ لڳو ۽ چيائين ته، "جهڙي طرح هاٿيءَ کي ڏُٻر مان هاٿي ڪڍندو آهي، تهڙي طرح هن خاندان (هرنڪ) ڪِئي کي تنهنجا ئي هٿ نصيب ٿيندا."

اهي ڳالهيون ڪري ڪانءُ، ڪچؤن ۽ ڪُئو، ٿيئي يار پاڻ ۾ گڏجي هڪ هنڌ گذارڻ لڳا. هڪڙي ڏينهن ڇا ڏسن، ته ڪو هرڻ ڏانهن ڊوڙندو ٿو اچي، تنهن کي ڏسي ٿيئي آئي پڳا. ڪچؤن درياه ۾ گهڙي ويو، ڪُئو ٻير ۾ پيهي ويو، ۽ ڪانءُ اڏامي وڻ تي وڃي ويٺو. نيٺ جڏهن ڏٺائون، ته هرڻ جي پٺيان ڪا به پهر ڪانه ٿي اچي، تڏهن ڪانءُ هڪل ڪئي، جنهن تي ٽيئي يار اچي گڏ ٿيا. پوءِ هرڻ کان پڇيائون ته، "تنهنجي پٺيان ته ڪو به ڪونه ٿو ڏسجي، تون ڇاڪاڻ سهڪندو ٿو اچين؟"

هن جواب ڏنو، ”مون کي ڪن شڪارين اچي
ورايو هو، تن جي ڊپ کان ڀڳو آهيان. هاڻي منهنجو
ارادو آهي، ته باقي عمر جا چار ڏينهن اوهان جي
سنگت ۾ گذاريان؟“

تڏهن ڪڇوٽن ڪئي ڏي نهارڻ لڳو. ڪئي
چيو، ”هاڻي جي تون ڊڄي اسان وٽ ڀڄي آيو آهين،
ته خاطر جمع ڪر. اسين سڀ پاڻ ۾ نيڪ توڙي بَد
ٻنهي ۾ هڪٻين جا ساٿي آهيون؟“

اها ڳالهه ٻڌي هرڻ گهڻو خوش ٿيو ۽ اچي وڻ
هيٺ يارن سان گڏجي ويٺو. تڏهن ڪڇوٽن پڇيس،
”اي يار! آهي شڪاري ڪير هئا ۽ ڏٺئين ڪٿي؟“

هن وراڻي ڏني، ”اهي راجا جا پٽ ملڪ جا حاڪم
آهن، ۽ پنهنجي لشڪر سوڌو ياڳيرتي نديءَ جي
ڪنڌيءَ تي اچي لٿا آهن. جي مون ٻڌو ته سڀاڻي
هن تلاءَ ۾ مڇيءَ جو شڪار ڪرڻ ايندا.“

اها ڳالهه ٻڌندي ئي ڪڇوٽن کي اچي ڊپ ورتو،
۽ چوڻ لڳو، ته سڀاڻي جي اچي مڇيون سڀ ماري
کنيو ٿا وڃن، ته منهنجو هن تلاءَ ۾ گذران ڪيئن
ٿي سگهندو؟ شايد آءٌ ٻڪ جي وڳهي مري ويندس،
تنهنڪري چونه وڃي ڪو ٻيو تلاءُ وسايان؟“

ڪانءُ ۽ هرڻ کي اها ڳالهه وڻي، پر هرڻ
خيال ڪري چيو ته ”خشڪيءَ تان هلڻ هن کي ڏاڍو
اڻانگو لڳندو، تنهن ۾ جيڪڏهين تَرڻ جهڙي واٽ

مليس ته چگو، نه ته اهڙو پڇتائيندو، جهڙو هن هاٿيءَ گدڙ جي ڊول ۾ ڦاسي پڇتايو هو.

تڏهن هنن پڇيو ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٦- هاٿي ۽ گدڙ

هرنڪ چيو ”ٻڌو اٿم ته ڊنڊڪارن نالي هڪڙو جهنگ آهي، تنهن ۾ دولتلڪ هڪڙو مست هاٿي رهندو هو. آن کي ڏسي، ڪن گدڙن هيءَ پهه ڪيو، ته هن سان ڪو ڊول ڪري، سندس ماس مان ٻن-ٽن مهينن تائين پيو کائجي.

تڏهين انهن مان هڪڙي گدڙ چيو، ”اي يارو! توهين چتا آهيو، آءٌ هن هاٿيءَ کي پاڻيهي سياڻپ سان مارينديس.“

ائين چئي نهه پهه اُٿي هليو. جڏهين هاٿيءَ وٽ آيو، تڏهين سلام ڪري پريئون ادب سان بيهي رهيو. هن پڇيس ”تون ڪير آهين، ۽ ڪٿان تو اچين؟“

عرض ڪيائين ته ”مون کي گدڙن ۽ ٻين مرن جي بادشاهن توهان جي خدمت ۾ موڪليو آهي، ۽ نياپو ڏنو اٿن، ته اسان جي مرضي آهي ته توهان کي هن جهنگ جو شهنشاهه ڪريون، سو جيڪڏهن اوهان کي قبول هجي، ته دير نه ڪريو، اُٿي هلو، سڀ بادشاهه جانورن سوڌا توهان لاءِ منتظر ويٺا آهن.“

هاٿي هيءَ ڳالهہ ٻڌي ٻوڏ ۾ اچي آئي هليو. گدڙ حرفت ويڙهائي ڏندڻ جي وات ورتي، جتان گهٽي ڏيڻ هئي ۽ پنهنجي بدن جي هلڪائيءَ جي سببان اڏو نڪرڙو ڏيڻ تان لنگهي وڃي پار بيٺو. پوءِ هاٿيءَ کي سڏ ڪري چيائين ”هاٿي توهين نڪ سامهون هليا اچو، پاڻي بلڪل ننڍو آهي.“

هاٿي تہ تمام ڳورو هو، سو جهڙي هن پير رکيو، تهڙو ڏيڻ ۾ کپي پيو. تڏهن ٻچڻ لڳو، ”اي سنگتي! هاٿي ڪيئن ڪريان؟“

گدڙ چيس، تہ ”هاٿي منهنجي پيچ کي ڇڪي جهليو، تہ آءٌ توهان کي انهيءَ ڏنڊ مان ڪڍي وٺان.“

تڏهين هاٿيءَ چيو، ”اي نادان! تنهنجي ڪا هتي جاءِ آهي، جو مون کي ڪڍندين؟“

گدڙ چيو ”سائين جيڪڏهين حڪم ڪري، تہ آءٌ ٻين گدڙن کي ٻہ گهرائي وٺان؟“

پوءِ جيئن ٻڌندو ماڻهو ٻوڙا جهلي، تيئن هاٿي ٻہ اهڙو اچي ڦاٿو ۽ ورتو جو چيائين، ”چڱو ڀلا، سڏي وٺين.“

گدڙ ڊوڙي هنن سيني کي وٺي آيو، ۽ پاڻ هاٿيءَ جي سامهون ٻيهي ٻين کي چيائين تہ پٺيان ٻيهي چڪ هڻي ماس کائوس.

"تنهن تي،" هرڻ چيو، "جيڪڏهن ڪڇون سڱي جي واٽ هلندو، ته جيئن هاڻي ڏيڻ مان هلي پشيمان ٿيو هو، تيئن هي به ٿيندو."

پر ڪڇونءَ جي دل کي اهڙي پٽتا اچي ورتو هو، جو هرڻ جو چوڻ ٻڌو اڻٻڌو ڪري، هرڻ ۽ ڪانءَ جي صلاح وٺي، آهو تلاءُ ڇڏي اٿي هليو. ۽ ڪانءُ ۽ هرڻ ۽ ڪُئو ٽيئي سندس پٺيان لڳا.

اڃا ڪوهه ڪن پنڌ جو مس ڪيائون، ته واٽ تي ڇا ٿا ڏسن، جو هڪڙو شڪاري تيرڪمان هٿ ۾ کنيو ٿو اچي. تڏهن هرڪو اٿي ڀڳو؛ هرڻ ڀڄي ويو جهنگ ۾، ڪُئو ٻر ڏسي اُن ۾ پيهي ويو، ڪانءُ وڻ تي وڃي ويٺو؛ باقي رهيو ڪڇون، تنهن کي سگهيءَ تي ڀڄڻ جي واهه ئي ڪانه ملي، ۽ هو اُتي جو اُتي رهجي ويو. شڪاري اُن کي جهلي، هٿ پير ٻڌي ڪمان جي ڪُوشي ۾ لٽڪائي، ڪلهي تي رکي اٿي گهر ڏي هليو.

جڏهن ٽنهي يارن ڏٺو ته مار! ويچارو ڪڇون جهلجي پيو، تڏهن ٽيئي روئڻ پٽڻ لڳا. ڪُئو چيو، "اي يارو! مون ته اوهان کي اڳي ئي ٻڌايو هو، ته خشڪيءَ تان شان ۾ ڪڇونءَ جي سلامتي نه آهي. هاڻي ڳڻتيءَ ۽ فڪر مان ڇا ورندو. بهتر آهي ته

ڪا تجويز ڪريو، جنهنڪري ويچاري ڪچڦُنءَ جو ڇوٽڪارو ٿئي."

ڪانءَ ۽ هرڻ چيو، "اي هرنڪ! تنهنجي تجويز ڏاڍن اسان کي ته هن جو ڇٽڻ ڏکيو پيو ڏسڻ ۾ اچي."

تڏهين ڪئي چيو، "اي هرڻ! تون اڳيرو هلي، جتي تلاءُ ڏسين، تتي منڊڪائي ڀِهي رهج؛ پوءِ جڏهن ڏسين ته شڪاري تير ڪنيو تنهنجي پٺيان اچي ٿو، تڏهن پهريائين هري هري منڊڪائي وڪ ڪڄ، پوءِ اٿي تکو ڀڄج." هرڻ هي ڳالهه قبول ڪئي.

جڏهن هو شخص ڪچڦُنءَ کي ڪلهي تي کڻي تلاءُ وٽ آيو تڏهن پريان ڏٺائين ته هڪڙو منڊو هرڻ هليو ٿو وڃي؛ ۽ رکندي ئي ڪچڦُنءَ کي پٽ تي، اٿي هرڻ جي پٺيان پيو. ٿورو پرڀرو ٿيو ته ڪئي پٺيان اچي ڪچڦُنءَ جي نوڙي ڪتري هرڻ کي سڏ ڪري چيو، ته "اي هرڻ! ڪچڦُن صحيح سلامت پاڻيءَ ۾ وڃي پهتو؛ هاڻي ڀڄتو هجيئي، ته ڀڄ."

اهو پڙلاءُ ڪن تي پوڻ شرط هرڻ اٿي ڀڳو ۽ شڪاري نراس ٿي پٺ تي موٽيو. جانچي ڏسي، ته ماڙ! ڪچڦُن نه، ڪونهي، تڏهين پشيمان ٿي چيائين ته سچ چيو اٿن "جو اڌ کي ڇڏي سڄيءَ

ڏي ڏُکي، تنهن کي سچي ته نه ملي، پر ان اڏ کي به سگهي."

نيٺ ارمان کائيندو کائيندو هليو ويو ۽ هو چار ئي يار ان مکان کي سيا کو سمجهي اتي گذارڻ لڳا.

جڏهن وشن شرما پنڊت هيءَ ڳالهه پوري ڪئي، تڏهين راجا جا پٽ ڏاڍيءَ خوشيءَ سان هن جا شکرگذار ۽ احسانمند ٿيا.

باب ٻيو

[دوستن جي وچ ۾ وڇوڙي پوڻ بابت]

(٧) ٻه ڏڳا، ٻه گدڙ ۽ هڪڙو شينهن

پنڊت چيو ته ”چندر پور شهر ۾ ٻاڳيريو نالي هڪڙو
شاهوڪار رهندو هو، اهو جڏهن ڪڏهن پاڻ کان
ڪو وڏيڪ دنيادار ڏسندو هو، تڏهن پاڻ کي ڪنگل
سمجهي، دل ۾ هيءُ ويچار ڪندو هو ته ڪنهن
پاسي نڪري وڃي وڻج ڪريان، ڇو ته، سياڻن چيو
آهي، ته گهر ويٺي ڌن نٿو مڙي.“ ۽ هيءَ دنيا به
هاڻي اهڙي انڌي ٿي پيئي آهي، جو نڪي ڏسي ذات
نڪي ڏسي ڪذات: ”اڻ پلي، ذات پلي“، جنهن وٽ
چار ڏوڪڙ آهن، تنهن کي سڀڪو پيو آدرڀاءُ ڪري،
تنهنڪري ڪي چار پئسا هٿ ڪريان ته چڱو.“

اهو خيال ڪري، هو شاهوڪار بازار مان ٻه ڏڳا
ڪِنهي آيو، تن منجهان هڪڙي جو نالو رکيائين
سنجوڪ ۽ ٻئي جو نندوڪ. ائين بندوبست ڪري هر قسم
جا جواهر، ۽ طرحين طرحين جا زري زربفت
خرزينن ۾ ڀري انهن ٻنهي ڏڳن تي لڏي ڪشمير
ڏي آئي هليو.“

اڃا اٽڪل ويهه-ايڪيهه منزلون مس ڪيائين،
ته هڪڙي هنڌ سنجوڪ ڏڳي جي ٽنگ ٽاڪڙ جي ضربجي

پيٽي ۽ هو هلڻ کان چڪي پيو. تڏهن هن سوداگر کي البت ويچار ٿيو، ۽ چيائين ته هيءَ منهنجي چريائي ڇٽي، جو مايا ميڙڻ واسطي ڪاهي ٻاهر نڪتو آهيان. جيڪي قسمت ۾ لکيل هوندو، سو اوس ملندو؛ اندر گذاربو ته چا، جي ٻاهر گذاربو ته چا! وري اها ڳڻتي اچي لڳيس، ته هاڻي هيءُ مال ۽ اسباب هتان ڪهڙيءَ ريت نيان. انهيءَ ويچار ۾ ٻـ-ٽي ڏينهن جهنگ ۾ پٽجي ويس.

نيٺ اوچتو هڪڙي ڏينهن ڪي سوداگر مال وڪڻي، خالي ڏڳا وٺي اچي اتي نڪتا، تن کي ڏسي هن روئي وجي پنهنجو سربستو حال ٻڌايو. سوداگرن کي هن غريب واپاريءَ تي ڪهل آئي ۽ پنهنجن ڏڳن مان هڪڙو جوڙي ڪري ڏنائونس. هيءُ ان تي خرزين لڏي سنجوڳ کي چڏي پنهنجي واٽ وٺي هليو ويو.

سنجوڳ ٻـ-ٽي مهينا چيڪ چڙيل، نه نڪ ۾ نٿ نه پيرن ۾ نوڙي، وتيو خوب چرندو ۽ کائيندو، مرسبز وسڻ جهڙا ساوا گاهه، جي ڪنهن سڀني ۾ مس ڏٺا هوندا، سو ٽورڙئي ڏينهن ۾ اهڙو متارو ٿيو، جو سچاڻڻ ۾ نه پئي آيو.

هڪڙي ڏينهن نديءَ جي ڪنڌيءَ تي بيٺي چرڻايئين ته هڪڙو شينهن، ان جهنگ جو بادشاهه، ٻـ اچي آتي پاڻي پيئڻ واسطي پرگهٽيو. سنجوڳ هن کي

ڏسي مستيءَ ۾ اچي ڪُڏڻ ۽ سگهن سان زمين کوٽڻ لڳو، ۽ جيئن آپ گجي، تيئن رنڊڻ شروع ڪيائين. شينهن هيءَ روبڪار ڏسي ڏڄي اٿي ڀڳو ۽ اچي پنهنجي چُر ۾ ليڪو، ۽ دل ۾ چيائين، ته اڄ ڀڳوان ڪٿي بچايو اٿم. مون ته هيترا ڏينهن هن جهنگ ۾ بادشاهي ڪئي، پر اهڙي هيبتناڪ بلا ڪڏهن به ڪانه ڏٺيم!

انهيءَ فڪر ۾ ويٺو هو، ته دوتڪ ۽ ڪرتڪ گدڙن، جي ڪن ڏينهن کان اڳي سندس وزير هئا، پر ڪنهن سبب ڪري وزارتن موقوف ٿي نڪتا هئا، شينهن کي پاڻي نه پيئندو ۽ اجايل ٿي موٽي ويندو ڏسي، پاڻ ۾ صلاح ڪئي، ته چونه هلي شينهن کان سڌ سماءُ لهون، ته ڇاڪاڻ ائين اجايل ٿي موٽيو، ۽ ڇاڪاڻ اداس ٿيو آهي. امڪان آهي ته انهيءَ ڳالهه ۾ هو خوش ٿيندو، ۽ اسان کي موٽي ڪيئن به ڪري ساڳيا عهدا آڇيندو.

ڪرتڪ چيو، "ڪيترا ڏينهن گذري ويا آهن، جو اسين هن وزارتن موقوف ٿي نڪتا آهيون، پوءِ اسان کي ڪهڙي گتي پيئي آهي، جو هن وٽ هلون؟ هو ڄاڻي، هن جو ڪم ڄاڻي. ۽ چيو اٿن ته "جنهن جي وات نه وڃجي، تنهن جو پنڌ به نه پڇجي." ڀڳوان اسان کي بنان منت بنان محتاجيءَ پيو سڪيو سهنجو هلائي، پوءِ ڇاڪاڻ هلي هن جي ڪاڻ ڪيون؟ هن جي

نوڪري ڪرڻ، تہ هاٿي پاڻ کي مور ڪين ٿي
آڇهي، ۽ جو شخص مرضي نہ رکي، تنهن جي نوڪري
ڪرڻ تہ نسوري مورکائي آهي، ڇالاءِ تہ پنهنجيءَ
دل جهڙو بادشاهہ ڪو ڪونهي، تڏهن پوءِ ڇو ان
کي ناراض رکي، ٿورڙيءَ ڳالهہ واسطي وڃي ٻئي
جي غرضا ڪجي؟ تنهن کان سواءِ نوڪريءَ ۾
پنهنجو ذرو بہ وس نٿو هلي: سردي تورڙي گرمي-
مينهن تورڙي جهڙ-جهنگ تورڙي پٽ-آهي سڀ
نوڪرن کي ڏسڻا ٿا پون. ۽ جيتري پنهنجي ڏٺيءَ
جي ڪاڻ ڪڍٺي ٿي پوي، اوتري هوند ڀڳوان جي
ڪجي، تہ ملائڪن جي درجي کي پهچي وڃجي.
پيو تہ نوڪري جيڏي ٿي جنجال آهي، ڇاڪاڻ تہ
جيڪڏهن ڏڻي نوڪر کي حڪم ڏئي تہ فلاڻي هنڌ
وڃ، پوءِ توڻي آن رستي تي مارجڻ جو ڊپ هجي،
تہ بہ هو لاچار هليو وڃي ٿو.

دوتڪ چيو، "اي يار! جيستائين نوڪري نہ ڪبي،
تيستائين ڪٿان مرتبو ملندو، ڪٿان هاٿي ۽ گهوڙا
ٿيندا، ۽ ڪٿان نالو نڪرندو، ۽ اسان ڪيترا ڏينهن
هن شينهن جو نمڪ کاڌو آهي، تنهنڪري گهرجي
تہ هلي هن کان حال احوال پڇون."

ڪرتڪ چيو تہ منهنجي صلاح نہ آهي تہ ڪي
اڻ ڪيرتيا ونس هلون، يا ٻنان پڇيءَ ڪي هلي ڇنونس،
ڇوتہ اهو ڪم هاٿي ٻين جو آهي. جي اسين ان ۾

هٽ وجهنداسون، ته اسان سان به حال اهڙو ٿيندو، جهڙو هن پولڙي سان ٿيو هو."

دوتڪ پڇيو ته 'اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٨- پولڙو ۽ ڪارائي

ڪرتڪ چيو، "مون ٻڌو آهي، ته مدن ڌرم نالي هڪڙو جهنگ آهي، تنهن ۾ هڪڙي واڍي ٻيڻي ڪا آپي ڪاٺي چيري؛ ۽ چيريندي جڏهن ڪارائي ٿي اٽڪي، تڏهن اڳيان چپر ڪيڏي ٻئيان ڏيئي ۽ وري ٿي چيرڻ لڳو.

اهو حال هڪڙي پولڙي آتي وڻ تان ويئي ڏٺو؛ اوچتو واڍي کي اچي آچ ڪنيو، سو جيتري ۾ تلاءُ تان پاڻي پيڻ ويو، تيتري ۾ پولڙو وڻ تان لهي اچي ان ڪاٺيءَ تي ويٺو؛ ۽ جهڙيءَ ريت واڍي کي چپر ڪيڏندي ۽ وجهندي ڏٺي هئائين، تهڙيءَ ريت پاڻ به ڪرڻ لڳو. هن جي ائين ڪندي چپر آنڙي ويئي، ۽ پاڻ ڪاٺ جي ٻن ڦاڪين ۾ ڦاسي چيچي مئو.

تنهن ڪري، اي يارا ٻئي جي ڪم ۾ هٿ وجهڻ مان انلندو ڇيهو پائجي ٿو. تنهن ڪان سواءِ اچ شينهن وٽ امير آمراءَ اچي ڪڏ ٿيا آهن، سي پاڻ کي آيو ڏسي سرها ڪين ٿيندا، انلندو پاڻ کي اتان لوڏائڻ لاءِ تجويزون ڪندا."

تڏهن دوتڪ چيو، ”ادا، شينهن اسان جو آڳاٽو ڏٽي آهي، تنهن وٽ اسان کي لازم آهي ته ري ڪوٺيو هلي، جيڪا خدمت پڄي سگهيون، تنهن ۾ ڪين گهٽايون.“

ڪرتڪ چيو ”اي پيارا يارا! جيڪو پنهنجو ڪم ڦٽو ڪري ٻئي جي ڪم ۾ ٽپي پوندو، تنهن کي اهڙو ڦل حاصل ٿيندو، جهڙو هن گڏهه کي ٿيو هو.“ تڏهن دوتڪ پڇيو ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٩ـ گڏهه، ڪتو ۽ ڪٽي

ڪرتڪ چيو، ”ٻڌو اتم، ته گنگا نديءَ جي ڪنڌي تي بنارس نالي هڪڙو شهر آهي، ان ۾ هڪڙو جوان ۽ شاهوڪار ڪٽي رهندو هو. هڪڙيءَ رات مٺيءَ ننڊ ۾ سگهرو سمهيو پيو هو، ته اوچتو چور سندس گهر ۾ اچي گهڙيا. گڏهه سندس اڱڻ ۾ ٻڌو بيٺو هو، تنهن سان لڳولڳ هڪڙو ڪتو پڻ ويٺو هو. تڏهين گڏهه چيو ”ڙي ڪتا! اسان جي ڌڻيءَ جي گهر ۾ چور گهڙيا آهن، تون ٿورو ڀونڪ ته مالڪ جاڳن.“

ڪتي چيو، ”ڙي گڏهه! تون منهنجي ڪم ۾ هٿ نه وجهه. توکي ڪهڙي خبر ته هن ڌڻيءَ وٽ منهنجو ڪيترو مان آهي. جيستائين هن کي ڏهو نه پهچندو، تيستائين هو منهنجو قدر ڪين سڃاڻندو.“

تڏهين گڏهه چيو، ”اي ڪتا! جيڪو پنهنجي ڌڻيءَ جي هاڃ ڪان نٽائي ٿو، سو گلارو ٿئي ٿو.“

ڪتي چيس، ”جيڪڏهين منهنجي ڪم ۾ دخل ڪندين ته ڏسجانءِ ڪري ته منهنجي ماٽ توکي ڪيئن ٿي ماري.“

پر گدڙ هن جي ڳالهه ٻڌي اڻٻڌي ڪري، پڇاڙي ڇنائي، جتي سندس ڏٺي مگهرو سمهيو پيو هو، آتي وڃي هينگڻ لڳو. هو جو ننڊ مان ڇرڪ ماري جاڳيو؛ تنهن ڪاوڙجي ڏڪو ڪٽي گدڙ کي اهڙو هنيو، جو آو آقت مري پيو.

تڏهن دوتڪ چيو ”اي ڪرتڪ! تون ڄاڻين ڪين ٿو ڇا، ته جڏهن اسين شينهن جي پٺيان گهمندا ڦرندا هئاسون، تڏهن ڪيتري ساري اوبر کائڻ واسطي ملندي هئيسون؟ تنهن کان سواءِ حاڪمن اڳيان گذارڻ ڪري ڪيترا پنهنجا پراوا ڪم درست ٿيو پون. دوستن سان ته ڀلائي ڪري سگهبي آهي، پر دشمن سان جي برائي ڪرڻي هوندي آهي، ته آها ٻه ڪري سگهبي آهي.“

تڏهن ڪرتڪ چيو، ”اي دوتڪ! شينهن ڪيترن ڏينهن کان ڪک ٿي اسان کي پنهنجي ڪچهريءَ مان ڪڍي ڇڏيو آهي، ۽ اسان سان ڪوبه هاڻي لاڳاپو ڪونه اٿس؛ تنهن وٽ هاڻي جيڪڏهن اڻ ڪوٺيا وينداسين، يا آن سان بنا پڇڻ کي ڪنداسين، ته هو ڪن تار ڪري ڇڏيندو.“

تڏهين دوتڪ چيو ”ڏنو ڪين اٿيئي ڇا، ته حاڪم جيڪڏهن رنج ٿيندا آهن، ته ذري ڪاري کان پوءِ وري

خوش ٻه ٿي پوندا آهن! تنهنڪري رڳو ٻڳو پنهنجي
ڳالهه مٿي رکي ههڙي وقت هن کي هيڪلو ڇڏي
ڏيڻ مناسب نه آهي. نيڪي ڪرڻ اهڙو ڏکيو ڪم
آهي، جهڙو ڳوُرو پهڻ زمين تان کڻي مٿي ڪرڻ،
۽ ٻـُرائي ڪرڻ اهڙو مٺرو ڪم آهـي، جهڙو پهڻ
کي مٿان وٺي هيٺ اڇلائڻ. جيتوڻي هو شينهن اسان
مان ڪڪ آهي، ته ٻه هن وقت هو لاچار آهي. جي
پاڻ وٽس نه هلنداسون، تـه هن جي کو گلا ڪونه
ڪندو، اٿلندو اسان کي ماڻهو گڻ-چور چوندا. مفت
ٿورڙيءَ ڳالهه لاءِ بدناميءَ جو ٽڪر کڻڻ چڱو نه آهي
تنهنڪري جيڪڏهن تنهنجي صلاح هجي، ته مان ٿي
هڪڙو ڪري وٽس وڃان؟"

تڏهن ڪرتڪ چيو، "چڱو ڀلا، آءٌ اها ڳالهه مڃان
ٿو. پـر مون کي ٻڌاءِ تـه بادشاهه وٽ پرينديءَ
ڇا وڃي چوندين؟"

دوتڪ چيو، "توکي سڌ هوندي، تـه هو ڪنهن
ڪان ڊنل ته آهي، جنهنڪري غمگين ٿو رهي. پوءِ
جيڪا ڳالهه هوندي، سا هن کان پڇي، سندس دل
تان ڊپ لاهي ڇڏيندس."

ڪرتڪ پڇيو "تون ڪيئن ٿو ڄاڻي سگهين، ته هن
جي دل تي ڊپ برابر ويٺل آهي؟"

دوتڪ ورندي ڏني، ته "ڊنـل اٿڊنل منهن مان
ٿي پڌرو ٿيندو آهي. آهو عاقل ٿي نه آهي، جو پـُڇي
ڳاڇي پوءِ سهي ڪري."

تڏهن ڪرتڪ چيو، ته ”ڀلو ماڻهو آن کي چئبو
آهي، جو ڪنهن سان نيڪيءَ جي وڪ ڀري، پر واتؤن
نه ڪڇي، ۽ سدائين پنهنجي ڌڻيءَ کي راضي رکي.
جيڪڏهن سندس ڌڻيءَ ڪانئس منهن ٻه ڪري موڙي،
ته ٻه ڪيس مناسب آهي ته نت پاڻ کي نئون نوڪر
ڪري سمجهي، ۽ ڌڻيءَ جو حڪم مڃيندو رهي.“

دوتڪ چيو، ته ”سچ آهي ته ڌڻيءَ جي مرضي پٺاندر
سدائين هلڻ، ۽ پنهنجي وت آهر هميشه ڳالهائڻ سيڪنهن
کان پڄي نٿو سگهي؛ پر آءٌ اهڙيءَ طرح هلت ڪندس،
جو اميد ٿو رکان، ته شينهن کي پنهنجو ڪري ڇڏيندس.“

ڪرتڪ چيو، ”اي ڀائي! خدمت ڪرڻ ڏاڍي
ڏکي آهي؛ جهڙي گهرجي، تهڙي ڪنهن کان ٻه
پڄي نٿي سگهي.“

دوتڪ چيو، ته ”نوڪر کي ڀهريائين هيءَ ڳالهه
ڌيان ۾ رکڻ گهرجي ته: جي ڌڻي منهن ۾ سرهو
هجي ۽ جاءِ ويهڻ جي آڇيس، ته سمجهي ته مهربان
۽ منهن گهنجائي ٻي پاسي ڪري، ته جاڻي ته
ڪوپ آهي، ۽ اهڙي وقت ۾ ڪو ٻه عرض احوال
سائس نه ڪري، بلڪ گهرجيس ته ٽري ڀاسو ڪري.“

ڪرتڪ چيو، اي يار! جيتوڻي باد شاهه توکي سنئون
منهن ڏئي، ته ٻه تڪڙو ٿي، پاڻ مراد و سائس گهڻو
نه ڪڇج، ۽ نکي ڳالهائج.“

دوتڪ وراڻي ڏني "ته انهيءَ ڳالهه جو ته تون پنهنجي ڏک آلڪو نه ڪر. آءٌ تڏهن وڏيڪ ڪچندس، جڏهن ڏسندس ته ڪو دشمن بادشاهه جو ڪم ڪاري ٿو، يا ڪو سندس نقصان ٿو ڪري. ۽ تون ڏسندين ته صلاح جهڙي ڳالهه ڏاران آءٌ ٻي ڪا به ڳالهه بادشاهه سان نه ڪندس. ۽ اميد ٿو رکان، ته تون انهي ڏينهن ۾ پنهنجي عقل ۽ همت سان پاڻ کي وڏس وزير چوائيندين. تنهن ۾ هاڻي مون کي تون خوشيءَ سان موڪل ڏي ته وڃان، چاڪاڻ ته هڙوو سهنج ۽ سٺو موٽي ڪين هٿ ايندو."

ڪرتڪ چيو، ته "مون هاڻي سمجهيو آهي، ته تون وڃڻ کان سواءِ مور ڪين رهندين، تنهنڪري پلي وڃ، توکي منهنجي موڪل آهي ۽ ڏٺي توسان همراهه ٿيندو.

تڏهن دوتڪ اتان موڪلائي بادشاهه وٽ آيو، ۽ اچي ادب سان پريان ٻيهي رهيو. بادشاهه مهرباني ڪري ويهڻ لاءِ اشارو ڪيس ۽ چيائينس ته "اي دوتڪ! مون اڄ توکي گهڻن ڏينهن کان پوءِ ڏٺو آهي، هيترا ڏينهن ڪٿي هئين؟"

دوتڪ هٿ ٻڌي عرض ڪيو، ته "جيئندا قبلا! منهنجو نه اچڻ ڪم بختيءَ جي سببان هو. هاڻي ڏَنُ ڀاڳ منهنجا، جو سائينءَ وٽ اچي حاضر ٿيو آهيان".

تڏهن بادشاهه چيس ته "چڱو، آها ڪٿي گذري، پر اڳتي ائين نه ڪجانءِ".

تنهن تي هن وري هٿ ٻڌي عرض ڪيو، ته
”مون ٻانهي جو ڇا وس آهي، جو پنهنجي ڌڻيءَ
کان پري رهان.“

نيٺ شينهن چيس، ته ”اي دوتڪا! تون منهنجو
جهونو سنگتي آهين، سچ چؤ ته ڪهڙي سبب کان
هيترا ڏينهن مون کان پاسو پئي ڪئي؟“

هن عرض ڪيو، ”آءٌ هن ڪري نٿي سائينجن
جي خدمت ۾ آيس، جو سمجهيم ٿي ته حضور جن جو
ڪو به ڪم ڪار مون کان سواءِ اٽڪيو ڪين رهندو.“

تڏهن شينهن چيو، ”اي نادان! سڀڪنهن ڪني
گهرجي ته پنهنجي قديم ڌڻيءَ جي نمڪ حلاليءَ
۾ ڪڏهن به قصور نه ڪري، ۽ وٽس ايندو ويندو
۽ ان جو ڪم ڪار ڪندو رهي. پر هاڻي جي تون
هيترا ڏينهن مون وٽ نه آئين، ته تو کي ٿي چيهو
پيو، وري جي آيو آهين ته ٻانهي ڏسندين، جو
ڪيتري ۾ تو ساڃو ٿين.“

هن جڏهن بادشاهه کي پاڻ تي هيترو مهربان
ڏٺو، تڏهن عرض ڪيائين، ته ”خداوندا! ٻگهڙ ٻڪي
وڻ تي گذاريندو آهي ۽ ٽاڙ پٽ تي، ته به ڪو
ٻگهه ٻڪي مٿي وڃڻ ڪري ڪو وڏو ڪين ٿي ٿو
پوي. حضور جن جا هاڻوڪا وزير وزيريءَ جي
درجي کي پهتا، تنهنڪري مون کان وڌيڪ سياڻا
ڪين ٿي پيا. حضور جن کي گهرجي، ته تمام پوري ٻياءَ

۽ چوڪس سان سدائين هنر وارن کي ڳولين، ڇاڪاڻ ته هنر وارا ڪي تمام ٿورڙا هن دنيا ۾ لڀندا.

پيو هرڻ ڦاڙهاءِ ۽ چيتا ته گهٽيئي آهن، پر آهي ته اجايا سگ وڏايو پيا گهمن، ۽ اهڙا آهن، جو ڪم دشمن ڪاڻ، نه ٿئي، سو ڪانئن ٿئي. پر هي جيڪي اوهان جا امير آمراءَ آهن، سي سڀ مون ڪي ڏڪاري، اوهان کي چوندا، ته هن نادان ڪمذات گدڙ کي سردار ڪرڻ نه گهرجي، ۽ منجهائن ئي ڪنهن کي لائق ڄاڻي سردار ڪجي، جو هميشه خدمت ۾ رهي. پر اوهان کي لازم نه آهي ته سڀڪنهن کي منهن ڏيو ۽ سڀڪنهن جي ڳالهه ٻڌو.

اوهان کي گهرجي، ته جو جيتري جو لائق هجي، تنهن جو تيترو قدر رکو، ۽ سدائين سڀڪنهن جو حال احوال پڇندا رهو، ڇو ته جو ڏٺي سياڻي ۽ سمجهوءَ سنگتيءَ کي ڏڪاري، لُچي ۽ احمق تي هٿ رکي، ته آها ڳالهه اهڙي ٿيندي، جهڙو ڪو ماڻهو ٽوپي لاهي پيرن ۾ پائي، ۽ جُتي ڪٽي مٿي تي رکي، پوءِ جيڪ ان ٽوپيءَ يا جُتيءَ تان ڪين ڪلندو، مگر ان ماڻهوءَ تان کلندو.

تنهنڪري گهرجيوَ ته سدائين هنر ۽ عقل وارن کي پاڻ وٽ جاءِ ڏيو، ۽ انهن کي خوش رکو، ته ٻيا عقل وارا به انهن کي ڏسي ريس ڪري اوهان وٽ اچن، ۽ ملڪ کي نياءَ ۽ عدل سان آباد

ڪن. نادانن ۽ بيعقلن ڪي حڪومت جي واڳ ڪڏهن به هٿ ۾ نہ ڏيو، چاڪاڻ تہ هو فتور ۽ حرفت ڪرڻ ڏاران رهندائي ڪين؛ پوءِ ملڪ ۾ ويندي ڦرڦوٽ پئجي، ۽ ماڻهن ۾ اچي پوندو ڌاڪوڙو، نيٺ سلطنت سڄي اجاڙ ٿي رهندي."

تڏهن شينهن چيو، تہ "اي دوتڪ! سَنَ هيترا ڏينهن رکيو ويرڻ جي دپ ڪان نٿي آئين؟ آءٌ سمجهان ٿو، تون نمڪ حلال آهين؛ تنهنڪري توکي وري پنهنجو وزير ڪريان ٿو!"

دوتڪ عرض ڪيو تہ "سائينءَ جي اقبال سان دپ تہ مون کي ڪنهن جو بہ ڪونہ هو، پر پياد و هوس، تنهنڪري اچي نٿي سگهيس."

تڏهن شينهن پڇيس تہ "تون سواري گهرين ٿو ڇا؟"

هن جواب ڏنو تہ "غريب نواز! انهيءَ دپ ڪان تہ سائينءَ ڪيڏي مون کي پري ڪيو هو."

تڏهن شينهن مُرڪي چيو، تہ "هيءَ چترائي سکيو ڪٿان آهين؟" ۽ مونتي چوڻ لڳس تہ "اي دوتڪ! تنهنجا ڏکيا ڏينهن ويا، هاڻي سکيا ڏينهن وريا آهن. تون بيشڪ سياڻو ۽ عقل وارو آهين؛ ۽ آءٌ توتي ڏاڍو راضي ٿيو آهيان. هاڻي جيڪو مطلب هجيئي، سو بي فڪر ٿي ظاهر ڪر."

هن چيو "اوهين فلاڻي ڏينهن پاڻي پيئڻ لاءِ ٻاهر ويا، پوءِ اجايل ٿي موٽي آيا، تنهن جو سبب ڪهڙو آهي؟"

تڏهن شينهن چيس، ته ”مون کي تو سان حال وندڻ جا ڪا حرڪت ڪانهي، پر چيو اٿن، ته پتين کي ٻه ڪن آهن، متان ڪو ٻيو ٻڌي وٺي، تنهنڪري خلاءِ جو ندو سانءِ.“

پوءِ هن کي پاسي تي ڪري چيائين، ته ”هن جهنگ جو ڪو اهڙو هيبت جهڙو مرون اچي سهڙيو آهي، جنهن جي پوائتي آواز منهنجي رڳ رڳ ڪنبائي ڇڏي آهي ۽ پانيان پيو ته پنهنجي جاءِ ڇڏي ڀڄي وڃان! تو ٻه ان جو آواز ٻڌو هوندو؟“

هن چيو ته ”خداوند! مون سمجهيو ته ڪو آپ قاتو آهي، يا ڪڪرن جا لڙائي ڪاڏي آهي!“

تڏهن شينهن پڇيو، ”ڀلا تون هن ڪم ۾ ڪهڙي تو صلاح ڏين؟“

هن جواب ڏنو، ته ”خاوند! اهو چڱو نه آهي، جو پنهنجي جاءِ ڇڏي ڏجي، يا پنهنجي ويريءَ سان ٺهه پهه وڙهي پئجي. رکو سهي، ته خبر پوي ته اوهان جي نوڪرن مان ڪنهن کي ٿي ٿوم ٿئي ۽ ڪير ٿو هن ويل ڪم اچي؛ ڇاڪاڻ ته نوڪر، ٽوٽي زال، ٽوٽي سنگتيءَ جي ڪم پيئي ٿي ڪل پوي.“

شينهن چيو، ته ”جيڪي چوين ٿو سو سچ آهي، پر هاٿي ڪو اهڙو گهاٽ گهڙ، جنهنڪري منهنجيءَ دل تي جو ڊپ ويٺو آهي، سو لهي وڃي.“

تڏهن دوتڪ چيو، تہ ”جهان پناه! جيستائين هي بندو سلامت آهي، تيستائين توهان جي وار جو بہ ڏالو ڪونہ ونگي سگهندو، ۽ جيڪڏهن حڪم ڪريو، تہ آءٌ پنهنجي ڀاءُ ڪرتڪ کي بہ سڏائي وٺان، ڇاڪاڻ تہ هو بہ سياڻو ۽ سگهارو آهي ۽ هوڙي وقت ۾ هڪڙي هٿؤن بہ هونداسون، تہ پاڻ چڱو آهي.“

بادشاه حڪم ڪيو، تنهن تي ڪرتڪ بہ اچي خدمت ۾ حاضر ٿيو. اُنهيءَ مهل بادشاه دوتڪ کي وزيريءَ جي سروپاءِ ڏڪائي، ۽ ٻنهي تي گهڻي نوازش ڪيائين.

تڏهن ڪرتڪ چيو، تہ ”اي ادا! اهو امداد تڏهن حلال ٿيندو سون، جڏهن اسين بہ ڪا حسن خدمتي ڏيکاريندا سون.“

انهين چٽي ٻنهي بادشاه جي شڪرگذاري ڪئي.

تڏهن بادشاه پڇين، ”هاڻي ڇا ٿا چئو، ڪو پوئنو ٻاريندؤ يا ڪين؟“

هنن عرض ڪيو، ”خداوندا! اسين سڀڪنهن طرح تيار آهيون. رڳو رخصت وهيٺا آهيون. رخصت ملي، تہ وڃي درياقت ڪريون، تہ آها ڪهڙي بلا آهي، جنهن اوهان کي ايترو ڪنبايو آهي؟“

بادشاه هنن کي موڪل ڏني. تنهن تي هو گهولا ڪرڻ نڪتا. واٽ تي ڪرتڪ چيو تہ ”اي ادا!

جنهن ڪان شينهن ڏنو آهي، تنهن ڪان ته تون ٻه ٽو
هاٿيئي ڏٺين، پوءِ اُن سان ڪهڙيءَ ريت سوال جواب
ڪندين؟ جا هاج وت ڪان ٻاهر هجي، تنهن لاءِ
دم نه هڻجي!"

دوتڪ چيو، "اها ڪهڙي ڳالهه آهي. اهي مرون
جنهن ڪي ڏسي بادشاهه ڏنو آهي، اهڙو آهي، جو ڪنهن
گدڙ جو ٻه نالو نٿو وٺي سگهي، مگر بادشاهه جي اڳيان
جيڪي ڏاها شخص رهندا آهن، سي اڳ پوءِ ڳٺي،
واريءَ جي ڪٺي ڪي جبل ڪري ڏيکاريندا آهن".

تڏهن ڪرتڪ چيو، "ادا، جيڪڏهن ائين آهي،
ته بادشاهه هيترا ڏينهن فڪر ۾ پيو هو، پوءِ تو اڳيرو
چو نٿي چتايس؟"

دوتڪ چيو، ته "جيئن شينهن ڪي ڏپ هو، تيئن
جيڪڏهن وچي هن ڪي اڳيئي چتايان ها، ته جيڪر
نڪي مون ڪي ئي هو پنهنجو وزير ڪري ها، ۽ نڪي
هوند توکي ئي گهرائي ها. بعضي وڏن ماڻهن جو
اهو ڪم ٿيندو آهي، ته آفت جي وقت ۾ چاهيندڙ
ٿين، نه ته پورو سڃاڻن ٻه ڪين، ۽ جي سچ ڪري
چاڻين ته غرض ڏاران ڪو ڪنهن ڪي ڪونه ٿو پڇي.

نيٺ ٻيئي ڀائر سنجوڪ ڏي ڏانهن هليا. وات تي
ڪرتڪ هڪڙي وڻ هيٺ حشمت سان ٿي جڙي ويٺو،
۽ دوتڪ سنجوڪ وٽ وڃي چوڻ لڳو، "اي ڏڳا! تو
۾ وت چا، جنهن تي ايتري ننڊ ڪئي آئي؟ جيڪڏهن

پنهنجي ڀلائي گهرين، ته اٿي مون سان گڏجي ڪرتڪ وٽ هل، جو بادشاهه جو خاص وزير آهي؛ نه ته توکي اتي ماري ڇڏيندس."
سنجوڳ ويچارو ڊڄي اٿي هليو، ۽ ڪرتڪ کي اچي سلام ڪيائين. هن منهن ۾ گهنڊ پائي چيس، ته "ڙي تون ڪير آهين، جو ايتري همت ساري بادشاهه جي حڪم ڏاران هن جهنگ ۾ آيو آهين؟ هاڻي جيڪڏهن رکيو ڪري اشارو ڪريان، ته هڪڙيءَ پلڪ ۾ تنهنجي ڪل لهرائي ڇڏيان."
اها ڳالهه ٻڌي سنجوڳ ويچارو ڏاڍو وسو ٿيو، ۽ ڏڪندي چيائين ته "سائين، اهو مون کان وڏو ڏوهه ٿيو آهي. هاڻي ٿي سگهي، ته ڪميا ڪري اهو ڀيريون گهرو مون کي معاف ڪريو، وري اهڙو ڪم ڪڏهن به نه ڪندس".
ڪرتڪ تڏهن دوتڪ کي ميچ ڏني. تنهن تي دوتڪ سنجوڳ کي ڪن کان وٺي ڪرتڪ جي پيرن تي آڻي نوايو. ڪرتڪ چيو، ته "جيڪڏهن تون پنهنجو ڀلو ٿو چاهين، ته مون سان گڏجي بادشاهه وٽ هل."
ڊڄي وراڻي ڏني، ته "جيڪڏهن مون کي وٺي ٿا هلو، ته مهرباني ڪري مون کي جيئدان ڏيارجو؟"
تڏهن ڪرتڪ هٿي ٻڙي چيس، "تون الڪو نه ڪر. جي نٿرت سان بادشاهه وٽ هلين ٿو، ته هو تنهنجو نالو به ڪين ڳنهندو؛ پر جي ڪهڙو به ڏاڍو واءُ ڪري لڳي ته به نقط وٽن کي ڀاڙون پئيندو، جي ڳالهه

ڪٽي سندس سامهون ٿيندا، ۽ نه گاهه جي سلن کي، جي منهن ورائي نمي پوندا."

نيٺ جڏهن بادشاهه جي دروازي وٽ پهتا، تڏهن ڏکي کي ٻاهر ويهاري پاڻ پيهي بادشاهه وٽ آيا. بادشاهه پڇين ته "ڪوهن مرونءَ جو پتو پيو يا نه؟"

دوتڪ عرض ڪيو ته "خداوندا! جيترو توهان فرمايو ٿي، تنهن کان ٻه چار رتيون سرس ٿي اسان کي ڏسڻ ۾ آيو، پر اسان اُن کي ريهي ريبي آندو آهي؛ ۽ هو هاڻي حضور جن جي قدمبوسيءَ لاءِ دروازي تي حاضر آهي." اها ڳالهه ٻڌي بادشاهه گهڻو سرهو ٿيو، ۽ جڙي جُڪي تخت تي ويهي هڪل ڪيائين. تنهن تي ٻيئي ڳدڙ ويا، ۽ نٽ مان وٺي آڻي اُن ڏکي کي حاضر ڪيائون، ۽ سلام ڪرايائونس. بادشاهه خوش ٿي ان کي سروپاءَ ڏڪائي، ۽ سندس رهڻ لاءِ هڪڙي جاءِ رٿيائين، جتي هو وڃي ٽڪيو."

پوءِ بادشاها ڳدڙن کي ڪيترو سارو مال انعام ڏنو، ۽ ڪرتڪ کي پنهنجو خزانچي ڪيائين ۽ پنهي کي پاڻ وٽ سڏي ويهاري پڇيائين ته "خبر ڪريو، اوهان هن کي ڪهڙيءَ ريت آندو؟"

دوتڪ عرض ڪيو، "خداوندا! مون پنهنجي عقل جي سٽيءَ سان هن جو نڪ ٽوپيو، ۽ مٺين ڳالهين جي نوڙيءَ سان نٽ وجهي آڻي حاضر ڪيو آهي. آءٌ اوهان جو ڪمڪار سدائين دليؤن جانيؤن ڪندو

آهيان، هن لاءِ، ته توهين ڏينهون ڏينهن مون تي مهرباني جي نظر وڌائيندا رهو، ۽ ائين نه ٿي پوي، جو ڪو دشمن اوهان جي دل تي منهنجي حق ۾ خصومت جاڳائي، اسان جي وچ ۾ زنگ پيدا ڪري جيئن هن پوڙهي زال راج ڪنور ۽ هڪڙي واپاريءَ جي پٽ جي ياراڻيءَ ۾ ٿورڙيءَ ڳالهه، تان ڇيڪڙي وجهي ڏني هئي."

شينهن پڇيو ته، "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

١٠ - پوڙهي زال، راج ڪنور ۽ واپاريءَ جو پٽ

دوتڪ چيو "مون ٻڌو آهي، ته دولاگر نالي هڪڙي جبل جي هيٺان ڪا ندي پئي وهي. تنهن جي ڪنڌيءَ تي بوندي نالي هڪڙي شهر ۾ هڪڙو راجا راج ڪندو هو، جنهن جي ڀنڊاري ۾ ڏهاڙي هڪ سؤ مڻ رڳو لوڻ جا کپندا هئا، تنهن کان سواءِ ٻيو سيڌو سامان. ان راجا کي هڪڙو سڪيلڌو پٽ هو، جنهن کي هو ايترو پيار ڪندو هو، جو هڪ پل به اکين کان پاسي ٿيڻ ڪين ڏيندو هوس، ۽ جيڪڏهن هن کان ڪا خطا ٿي ويندي هئي، ته به هن جي دل ڪڏهن ڪين ڏکوئيندو هو."

هڪڙي ڏينهن اَنَ راج ڪنور پنهنجي نوڪرن کان پڇيو ته ”هن شهر ۾ ڪو اوهان کي هوشيار چوُنپڙ ڪيڏاري سُجهي؟“

هنن جواب ڏنو ته ”هڪڙي واپاريءَ جو پٽ، ڏنپت نالي، ڏاڍو هوشيار چوُنپڙ جو ڪيڏاري آهي، جي حڪم ٿئي ته وٺي اچونس.“

راج ڪنور حڪم ڏنو. تنهن تي نوڪرن اَن واپاريءَ جي ڏيڍيءَ تي اچي ڏنپت کي سڏ ڪيو. ڏنپت ٻاهر نڪري، راجا جي نوڪرن کي آيل ڏسي ڏاڍو ڊنو، ۽ پڇيائين ته ”ڪيئن آيا آهيو؟“

هنن وراڻي ڏني ته ”تون ڪو اَلڪو نه ڪر، توکي راج ڪنور چوُنپڙ ڪيڏڻ واسطي ڪوٺيو آهي.“

تڏهن ڏنپت سونين روپين سارين سان جَڙتو چوُنپڙ ۽ ٿورا قيمتي جواهر پاڻ سان کڻي آيو، راج ڪنور جي سوپيا ڏسي ڏاڍو سرهو ٿيو ۽ سلام ڪري ٿورا جواهر اَن مان ڪڍي هن جي اڳيان پيش رکيائين.

راج ڪنور اها ڀيٽ قبول ڪئي ۽ چوُنپڙ وڇائي ويهي ٻنهي چٽن راند ڪئي.

ڪجهه تائين ته پاڻ ۾ مٺوسٽ پئي پيا. نيٺ جڏهن ڏنپت اتان موڪلائي اٿيو، تڏهن راج ڪنور هڪڙي سيتا رامي (گني) ڪڍي هن کي هٿ ۾ ڏني، ۽ چيائينس ته تون ڏهاڙي پيو مون وٽ ايندو رهج. تنهن تي هو

روز راڄ ڪنور وٽ ويندو هو، ۽ روز جو روز ساڻس
چؤنپڙ کيڏي هڪڙي سيتا رامي وٺي گهر ايندو هو.
اهڙيءَ طرح ڪي ڏينهن گذريا ته اچي هنن ٻنهي جي
پاڻ ۾ محبت لڳي، تان جو ڪنور به هن جي گهر
اچڻ وڃڻ، ۽ اٺئي پهر ساڻس گڏ گذارڻ لڳو، ۽ ايتريقدر
راند ۾ محو ٿي ويو، جو ملڪ، لشڪر ۽ ٻيا دنيوي
ڪم ته رهيا پنهنجي ماڳ، پر کائڻ پيئڻ به ڪن وقتن
۾ وسري ويندو هوس.

پيءُ پنهنجي پٽ جا هي افعال ڏسي ڏاڍي ويچار
۾ پئجي ويو ۽ هڪڙي ڏينهن پنهنجي ديوان کي
سڏائي چيائين، ته "آءٌ ڀانيان ٿو ته منهنجو پٽ
مون کان پوءِ سڄو خاندان ۽ ملڪ ناس ڪندو، تنهن
۾ ڪو اهڙو آپاءُ سنجهيئي ڪر، جو هنن ٻنهي يارن
جي پريت ۾ ڀڃڪ پوي."

ديوان ويچاري ڪيتريون ئي رٿون رٿيون، ۽ گهاٽ
گهڙيا، پر ڪو به ڪونه بڻيو. آخر هڪڙي ڏينهن
هڪڙيءَ زال اچي بادشاهه وٽ عرض ڪيو ته
"خدا وند! جيڪڏهن مون کي حڪم ملي، ته آءٌ ٿوريءَ
هڪڙيءَ ڳالهه سان ٻنهي کي رسائي ڇڏيان؟"

بادشاهه چيس "اهو ڪم ڏاڍو ڏکيو آهي، پر جي
تون سمجهين ٿي، ته ائين ڪينهي، ته چؤ ڪيترن
ڏينهن ۾ اهو ڪم پورو ٿي سگهندو، ۽ ڪيتري محنت
۽ خرچ ڪرڻو پوندو؟"

ان زال ورائي ڏني ته ”اي بادشاه! دوستي رکڻ ۽ چڱو ڪم ڪرڻ، اهي ٻئي ڳالهيون ڏاڍي ڏاکڙي ۽ ڪشالي سان ٿين ٿيون. پر دوستيءَ ۾ ٻنگ وجهڻ جهڙي ٻي سٿري ڳالهه ٻي ڪانهي، ۽ هڪڙي پلڪ ۾ اهو ڪم ٿي ٿو پوي.“

اها ڳالهه ٻڌي بادشاهه کي حيرت لڳي، ۽ هن سان اقرار انجام ڏيئي وٺي هن کي روانو ڪيائين. هوءَ زال ٻه هتان هلي اتي آئي، جتي هي ٻئي يار ويٺا هئا ۽ ايندڙي شرط ڌڻپت کي ميچ ڏيئي ٻاهر اچڻ لاءِ اشارو ڪيائين. تڏهن ڌڻپت ڪنور جي منهن ڏي نهارڻ لڳو. ڪنور ڏسي هن کي چيو ”وڃي ٻڌ ته ڇا ٿي چوي.“

هو اٿي ٻاهر ويو ته ايتري ۾ هوءَ ڏوتي هن جي ڪن ۾ ڳڙٻڙ ڪري هلي ويئي. هو ويچارو ڌڻپت وسو ٿي موٽي اچي ويٺو. ڪنور پڇيس ته ’پوڙهيءَ توکي ڇا چيو؟“

هن سنهن کڻي چيو ته ”مون کي ڪجهه ڪين چيائين.“

انهي رد بدل ڪندي ٻه-ٽي گهڙيون گذري ويون. تڏهن ڪنور چوڻ لڳو ”اڇا هاڻي منهنجي اکين اڳيان هوءَ زال توکي ڪجهه ڪن ۾ چئي ويئي آهي ۽ تون اليو ٿو وڃين؟“

اُئين چئي اتان اٿي ڪڙو ٿيو ۽ پنهنجي گهر ۾ اچي نوڪرن کي موڪليائين، ته وڃي ڦلاڻيءَ پوڙهيءَ زال

کي مون وٽ وٺي اچو. ايتري ۾ هوءَ ڏوتي ڦري گهران ٽي موٽي اچي ڏنپت وٽ ويٺي هئي، نوڪر به ڳوليندي وچي آتان هٽ ڪري ڪنور وٽ وٺي آيس.

ڪنور پڇيس ته "ڙي زال، ٻوڌي اٿئي، جي سچ نه چيو اٿئي. ٻڌاءِ ته تون ڪير آهين؟ ۽ سوير ڪيئن آئي هئينءَ؟"

وراڻي ڏنائين "آءٌ هن ڇوڪر جي پيءُ جي قديم پورهيت آهيان ۽ منهنجي ڌيءَ مون کي چيو، ته منهنجي پٽ کان پڇي آئي ڏي، ته ڪنور کي تو ڪارايو يا نه."

تڏهن ڪنور پڇيو ته "ڇا؟"

هن وراڻي ڏني ته "سائين، آها مون کي پڪي سڌ نه آهي ته ڇا، ڪيرڙي ٽي ڇپائين يا ڪا بي شئي!"

اها ڳالهه ٻڌي ڪنور هن کي رخصت ڏني، پر دل ۾ ڇوڻ لڳو ته جيڪڏهن ڇگي شئي هجي ها، ته ڇاڪاڻ ڏنپت مون کان لڪائي ها، ۽ ڇو ايترا سنهن کڻي ها. شايد اها شئي زهر هوندي، ته به شڪ ڪونهي. ائين ڪري نوڪرن کي حڪم ڏنائين، ته ڏنپت کي وٺي وچي فلاڻي پوٺي تي ماري ڇڏيو، جو اهڙي نالائق جو منهن وري نه ڏسان. تنهن تي نوڪرن وٺي وچي ڏنپت کي ماري ڇڏيو."

"تنهن ڪري، جهان پناهه! آءٌ به ڊڃان ٿو، ته متان ڪو منهنجو به اهڙو ويري جاڳي پوي، جو

مون تي ڪوڙي سچي ڇپ رکي مون کي بي عزتو ڪري. ڏاهو ماڻهو اهو، جو دوست دشمن کي سڃاڻي ۽ ڪڏهن به دشمن جي چوڻ تي لڳي پنهنجي دوست جي خانه خرابي نه ڪري."

تڏهن شينهن ڪلي چيو، "تون ڪو به فڪر نه ڪر، مگر پنهنجي ڪم تي قابو رهج."

نيٺ دوتڪ ۽ ڪرتڪ بادشاهه وٽان امداد وٺي ۽ سروپايون ڏسڪي، خوش ٿي گهر ڏي موٽيا. ۽ ڪيترا ڏينهن هنن ٻنهي پنهنجا پنهنجا ڪم بادشاهت جا هلايا ۽ ڏينهون ڏينهن ويا اقبال ۾ چڙهندا. پر ويچارو سنجوڳ درجي بدرجي ويو گهٽبو، تان جو وڃي نيچ نوڪرن جي قطار ۾ ڳڏيو، ۽ بادشاهه جي منهن تي نه چڙهڻ ڪري سندس نالو ئي گم ٿي ويو.

هڪڙي ڏينهن پندڪارڻ نالي بادشاهه جو پاڻ شڪار تي سنبريو. سنجوڳ جو اُن وقت اوڏڙو ويٺو هوس، تنهن اها ڳالهه ٻڌي اچي هن کي عرض ڪيو، "خداوند، ڪالهه هيترو سارو جو شڪار آيو سو سڀ ڪٿو چا؟"

پندڪارڻ جواب ڏنس، ته "ان جي دوتڪ ۽ ڪرتڪ کي خبر هوندي."

تڏهن موٽي چيائين، ته "سائين، هنن کان پڇڻ گهرجي، ته ان مان ڪي بچيو يا سموروئي ڪٿو؟"

تڏهن پندڪارڻ ڪلي چيو، ته "شڪارن جي ڪا هتي ڪمي آهي ڇا؟ اهڙا شڪار گهڻائي پيا روزجا روز

اڇن. جيڪي ڪائي سگهون سو ڪائون، باقي نئي هو پنهنجي ڪتب لائيندا آهن."

تڏهن سنجوڳ چيو، ته "اي ڏٽي! هي ڳالهه خيرخواهي ۽ عقل کان ٻاهر آهي، جو اوهان جي حڪم ڏاران هو خزاني مان ڪي به ڪڍي وڃن. بادشاهه پنهنجو خزانو ساهه وانگي سنڀاليندا آهن، ڇاڪاڻ ته جي خزانو نه هجي، ته نڪي لشڪر ڪٺو ٿي سگهي، ۽ نڪي ڪي بادشاهت ٿي جٽاءِ ڪائي، ۽ خزاني جي پوري پرگهور نه لهڻ هڪڙو وڏو عيب آهي. جيئن ته چيو اٿن، ته خزاني جي حق ۾ هي چار ڳالهيون هئڻ نه گهرجن: (١) آپت ٿوري ڪپت گهٽي، (٢) اجايو خرچ، (٣) ڪم نظري، (٤) ڦر جي مال جو خزاني ۾ گڏجڻ."

اها ڳالهه ٻڌي پندڪارڻ بادشاهه کي وڃي چيو، "دو تڪ ۽ ڪرتڪ کي اوهان ايتري اختياري خزاني تي ڏني آهي، جو يقين آهي ته هڪڙي ڏينهن اوهان سان سامهون ٿيندا، تنهن ۾ صلاح آهي ته خزانو هنن جي هٿان ڪڍي سنجوڳ جي حوالي ڪجي، ۽ هنن کان رڳو وزيري جو ڪم ونجي، ڇاڪاڻ ته سياڻا چئي ويا آهن، ته ٽن ڄڻن کي پنهنجي خزاني جو مختيار ڪرڻ نه گهرجي: (١) پنهنجي عزيز کي، (٢) جنگي سپاهيءَ کي، (٣) ان کي جو ڪنهن اوکيءَ مهل ڪم آيو هجي.

چيو ته: (١) جيڪڏهن پنهنجي کي ڏبو، ته آو پنهنجائي ڄائي ڪائي ڪهائي ويندو، ۽ دل ۾ چوندو

تہ مون کي ڇا ڪندا ۽ مون کان ڇا ڀرائي وٺندا، ۽ جي هن کي ستائيو تہ ماڻهو ڪلندا ۽ چوندا، تہ واه جي ڏا پنهنجي سان رهائين. (٢) جيڪڏهن سپاهيءَ جي حوالي ڪبو. تہ او پنهنجي ترار جي زور تي ڪائي ڪپائي ڇڏيندو، ۽ جي وري ڪانئس گهربو، تہ وڙهڻ ايندو. (٣) جيڪڏهن ان کي ڏبو، جو اوکيءَ مهل ڪم آيو هوندو، تہ او مالڪ کي پنهنجو احسانمند ڄاڻي هڙئي کپي ويندو ۽ پڇسن جي موٽي ملڻ لاءِ هن تي سختي ڪبي، تہ سيڪنهن کي چوندو تہ ڏسو، مون هنن سان ڪهڙيون ڀلايون ڪيون، ۽ هي انهن جا ڪهڙا ڏا ڀاڙا ڏينم.

سو اي بادشاهہ! انهن ٽنهي شخصن کان سواءِ ٻئي جنهن ۾ ايمان ڀڄهي، تنهن کي خزانچي ڪجي، ۽ ان تي بہ نظر رکجي، تہ ڪا خيانت تہ ڪانہ ٿو ڪري؛ پوءِ جي ان کي بہ بي ايماني ڪندو ڏسجي تہ ڪانئس وري خزانو کسي، ڪنهن ٽئين جي حوالي ڪجي؛ انهيءَ لاءِ تہ ان کي ڏسي ٻيا عبرت وٺن".

بادشاهہ چيو، تہ "اي ادا! جيڪي تون چئين ٿو، سو سچ آهي. آءٌ پڻ ڄاڻان ٿو تہ دوتڪ ۽ ڪرتڪ منهنجي خزاني تي چڱا هٿ رکيا آهن. نہ رڳو ايترو پر بي حيا بہ ٿي پيا آهن."

پنڊ ڪارڻ چيو، تہ "حڪيمن جو قول آهي تہ سچو وزير آهو آهي، جو سڀ اسباب هڪيو رکي، ۽ هي ڳالهہ خاص مون او هان جي خيرخواهيءَ لاءِ صلاح طريقي ڪئي آهي."

بادشاهه اها ڳالهه ٻڌي سنجوڳ کي خزانچي مقرر ڪري، سمورو خزانو ڪٽي سندس حوالي ڪيو، پوءِ جڏهن دوتڪ ۽ ڪرتڪ ڪچهريءَ جو رخ ڦريل ۽ بادشاهه جو ڳالهائڻ مٺيل ڏٺو، تڏهن پاڻ ۾ چوڻ لڳا ته ”ٻلي ٻليءَ شير پڙهايا، جو ڦر ٻلي ڪون ڪاوڻ آيا.“ ڏکو، جنهن ڪني آئي اسان بادشاهه سان ملايو، سو هاڻي هٿ ڌوئي اسان جي پٺيان لڳو آهي. جيڪڏهين اسين هن کي نه آئي شينهن سان ملايون ها، ته چوجيڪر اسان سان اهڙي هلت نئي ها. اسان جو ڪيو اسان کي آڏو ڦريو. پر هاڻي اهڙي ست سٽڻ گهرجي، جو شينهن ۽ ڍڳي جي وچ ۾ جهڙي ڍنگ سان اسان دوستي رڪائي، تهڙي ئي ڍنگ سان وري منجهن زنگ وجهي ڏيون، جئن سيتا ۽ رام جي وچ ۾ رام جي ڀينرن وڌو هو.“

ڪرتڪ پڇيو ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

دوتڪ چيو ته ”اهو وستار ڊگهو آهي، پر آءٌ توکي ان جو چٽڪو ٻڌايان ٿو.“

١١- سيتا، رام ۽ رام جون ڀينرون

”سيتا ۽ رام ۽ آن جي ڀاءُ لڇمڻ، انهن ٽنهي ڄڻن ٻارهن ورهين تائين ٻنواس ورتو. جڏهن لنڪا ۾ راون اها ڳالهه ٻڌي، تڏهن هو آن ٻن مان سيتا کي ڪنهن تجويز سان کٽي ويو. نيٺ رام گهڻين محنتن ۽ مشقتن کان پوءِ سيتا کي موٽي هٿ ڪيو.

سيتا جو ست سيل رهجي آيو هو، تنهن سان رام وري لهي ويو، ۽ اڪثين جيتري هن سان دل رکيو

پئي آيو. پر رام جون ۽ پينرون جي سيتا جون حاسد هيون، تن کان اها ڳالھ سٺي نہ ٿي، ۽ هڪڙي ڏينهن پاڻ ۾ صلاح ڪيائون تہ ڪا تجويز ڪجي، جو اسان جو ڀاءُ پنهنجيءَ زال کي ايترو پيار نہ ڏئي.

تڏهن هڪڙي انهن مان آئي ٻيءَ کي چوڻ لڳي، تہ "هائي ڏس تہ آءُ توکي مزو ٿي ڏيکاريان." ائين چئي پنهنجي ڀاءُ جي گهر ۾ پيهي ويئي، ۽ ڀاڄائيءَ کان مسخريءَ طور کلي پڇيائين "سيتا، توکي ياد آهي تہ راوڻ جي شڪل ڪهڙي هئي؟"

سيتا وسوڙيل هن هرتالڻ جو مڪر نہ سمجهي، پنهنجي سچائيءَ سان چيو "هائو، راوڻ کي ڏهہ سسيون، ويھ اکيون، ۽ سؤ آڱريون هيون."

تڏهن هن چيس، تہ "ڀلائي ڪري مون کي ان جي تصوير ڪڍي نہ ڏيکارين؟"

سيتا هن ڪوڙيءَ ۽ ڪميڻيءَ جي مت تي لڳي، نسنگ ٿي، ويهي آڱر سان ڌرتيءَ تي راوڻ جي شڪل ڪڍي. ايتري ۾ سندس مڪريلڻ نڻان آئي چيو، "تون جيتري ۾ اها شڪل ڪڍي پوري ڪرين، تيتري ۾ آءُ پنهنجي پٽ کي چڱڙ ڏيئي ٿي اچان."

ائين چئي رام، جنهن اوڏي مهل ويٺي چؤنپڙ راند کيڏي، تنهن وٽ ويئي، ان کي ٻانهن کان وٺي، جنهن هنڌ سيتا اها تصوير ويٺي ڪڍي، ان هنڌ وٺي آئي چيائينس تہ اچهو ڏس، سيتا کي راوڻ جي ايتري تہ

سار آهي، جو نو يڪلائيءَ ۾ سندس تصوير ڪيڻ سان پاڻ کي پيئي وندرائي."

اها ڳالهه ٻڌي ۽ اها تصوير ڏسي رام کي ڪمان پيو، ۽ ڪروڌ جي چوڻ لڳو، "اي سيتا! آءٌ توکي ماريان ڪين ٿو، ڇا ڪان ته استرين کي مارڻ نامردن جو ڪم آهي، پر هاڻي چڱي ڳالهه هيءَ آهي ته تون منهنجي گهر مان نڪري وڃ."

دوتڪ اها ڳالهه پوري ڪري چيو "ڏس، جنهن عورت جي سببان رام سمنڊ تي بند ٻڌي، ۽ لنڪا کي ساڙيو، ۽ سوني ڪوٽ کي ڀڳو، ۽ راوڻ کي ماريو، تنهن سا ڳيءَ ست وادڻ عورت کي وري ڪوڙيءَ ڳالهه تي پنهنجي گهر مان لوڏي ڪڍيائين. اها ڪهڙي ڳالهه آهي جا مڪر ۽ ڪيڏ مان ٿي نه سگهندي؟"

تڏهن ڪرتڪ چيو ته "سنجوڳ ۽ شينهن جي وچ ۾ تمام گهري ۽ کهاٽي دوستي آهي سا ڪهڙي ريت ڇنائيندين؟"

دوتڪ چيو "اي يارا جيڪو ڪم تجويز سان ٿئي ٿو، سو زور سان نٿو ٿئي. هڪڙي ڪانءَ به تجويز سان نانگ مارائي وڌو هو. سو سنجوڳ ڪهڙي شئي آهي، جنهن کي آءٌ ڊاهي نه سگهندس."

تڏهن ڪرتڪ پڇيو ته "اها ڪانءَ واري ڳالهه ڪيئن آهي؟

١٢ — ڪانءُ ۽ ذانگ

دوتڪ چيو، "ڪنهن وڻ تي هڪڙو جوڙو ڪانئن جو گهڻن ڏينهن کان رهندو هو. انهي وڻ جي ٿڙ ۾ هڪڙي

ڦوڙ هئي، تنهن ۾ هڪڙو واسينگ نانگ هوندو هو. اَن ڪانءُ جي ماديءَ پنهنجي آکري ۾ ڪي آنا لاٿا هئا، تن مان ڦوڙن ڏينهن کان پوءِ ٻچا ٿيا.

جڏهن آهي ٻچا مهيني ڪن جا ٿيا، تڏهن آهو واسينگ پنهنجي ڦوڙ کان نڪري، هري هري اَن وڻ تي چڙهيو. ڪانءُ اَن مهل آتي هڪيو ڪو نه هو. نانگ انهن ٻچن کي آکيري مان ڪڍي کائي کپائي ڇڏيو. ڪانءُ جي مادي جا ٻيءَ ٽاريءَ تي ويٺي هئي، تنهن ڪيترو ٿان ٿان ڪئي ۽ گهٽوئي واجهايائين، پر ڪنهن به ڪو نه اونايس، نڪو داد ڪيس. نيٺ جڏهن ڪانءُ نانگ جي ظلم ۽ زبردستيءَ جي ڳالهه ٻڌي ڏاڍي ڏک ۾ پئجي ويو، ۽ روئڻ پٽڻ وچان ڪانڻ پيئڻ ٺي ڇڏي ڏنائين. تنهن تي هيڏي هوڏي جا ڪانءَ سڀ پاڻ ۾ گڏجي اَن ڏکويل وٽ آيا ۽ هن کي دڙ دلاسا ڏيئي کارائي پياري ويس.

هڪڙي ڏينهن ماديءَ نر کي چيو، "هاڻي هتي ٽڪڻ چڱو نه آهي، صلاح آهي ته هلي ڪنهن ٻيءَ آمن جهڙيءَ جاءِ ۾ رهجي، ڇو ته سياڻا چوندا آهن ته ٽن ڳالهين کان انسان کي ڊڄڻ گهرجي: (۱) ٻي وفا زال کان، (۲) اَن گهر ۾ رهڻ کان، جنهن ۾ نانگ جو واسو هجي، (۳) جاهل ماڻهوءَ جي دوستيءَ کان."

تڏهن ڪانءَ چيو، "ٿورو ڌيرج ڪر، ڀاڳيهي ڏسنديندءَ، ته آءٌ پنهنجن ٻچن جو ڪيئن ٿو هن نانگ کان وير وٺان.

ماديءَ چيو تہ ”هن وقت اهي ڪوڙا قصا ڪين ڪر، تو ۾ ايترو وت ڪٿي آهي، جو هن ڪان بدلو وٺي سگهين؟“

تڏهين ڪانءَ وراڻي ڏني، تہ ”اٿي وت جي ڳالهہ ئي ڪانهي. اهڙن ڪمن ۾ عقل گهرجي. تو جيڪس هن سهي جي ڳالهہ ڪين ٻڌي آهي، جنهن پنهنجي عقل جي زور سان شينهن کي بہ ماري وڌو هو.“

تڏهن ماديءَ چيو، تہ ”آها بہ ڪوڙي ڳالهہ هوندي، سهو ڀلا ڪيئن شينهن کي ماري سگهندو؟“

١٣ـــ سهو ۽ شينهن

ڪانءَ چيو تہ ”هڪڙي جهنگ ۾ ياتين ڀاتين جا جانور رهندا هئا. اوچتو دردانت نالي هڪڙو شينهن ڪنهن جبل مان نڪري، اُن جهنگ ۾ اچي نڪيو، ۽ ڏهاڙي ڏهہ-ٻارهن جانور ماري تن مان هڪڙو کائي، ٻيا سڀ اُتي ڇڏي هليو ويندو هو.

اجا ٿورا ڏينهن انهيءَ ريت نبريا، تہ گهڻا جانور چٽ ٿي ويا. اها روبڪار ڏسي، سڀيئي جانور گڏجي پاڻ ۾ چوڻ لڳا، تہ جيڪڏهن انهيءَ طرح اسان ۾ ناڪڙو پيو پوندو تہ ڪن ڏينهن کان پوءِ هن جهنگ ۾ اسان جو ٻڙ بہ ڪونہ رهندو. نيٺ گڏجي صلاح ڪيائون، تہ ڪنهن سياڻي کي شينهن ڏي موڪلجي،

جو وچي هيءَ ڳالهه ان جي ڌيان تي آئي، ته جڏهن تنهنجي پيٽ پرڻ لاءِ هڪڙوئي جانور بس آهي، تڏهن تون گهڻن کي مارڻ جو پاپ پاڻ تي ڇو ٿو چاڙهين؟ هڪڙو جانور جيڪو کپئي سو اسين روز توکي گهر ويٺي رسائي ڏينداسون.

پوءِ جڏهن هيءَ صلاح سڀني مڃي، تڏهن انهي نياپي کي پهچائڻ لاءِ گهڻن جي راءِ ٿي، ته هڪڙي گدڙ کي موڪلجي. پر هڪڙو سهو، جو اُن مجلس ۾ ويٺو هو، سو اٿي چوڻ لڳو ته ”اي يارا هي ڪم گدڙ کان ڪڏهن ڪين برابر ٿيندو. اڻلندو هو وڃي هڪ جي ٻي ڪري ايندو، ڇو ته جڏهانڪر شينهن هن جهنگ ۾ آيو آهي، تڏهانڪر اسان جي گهرن ۾ پنهنجي گدڙن جي گهرن ۾ شادمانو ٿيو آهي.“

هيءَ ڳالهه ٻڌي گدڙ ڪاوڙجي چوڻ لڳو ته جيڪڏهن منهنجي وڪالت توکي قبول نه آهي ته مون کي فتوري ٿو چائين، ته ڇگو تون ئي وڃي پلي آجر ڪماءِ.“

تنهن تي سهو سنبهي، اٿي شينهن ڏي هليو. جڏهن اتي پهتو، تڏهن شينهن پڇيس ”ڙي ڪيئن آيو آهين؟“

هٿ ٻڌي عرض ڪيائين، ’خداوندا! هن جهنگ جي رهاڪن مون کي وڪيل ڪري اوهان جي خدمت ۾ موڪليو آهي، ۽ هيءُ عرض ڪيو اٿن، ته اوهان کي ايترن جانورن کي مارڻ مان ڪهڙو سود ٿو ٿئي؛

اسين سرڪار جي حضور ۾ اقرار ٿا ڪريون، تہ هر روز هڪڙو جانور توهان کي پهچائي ڏينداسون، ۽ ان ڳالهہ ۾ ڪوبہ تفاوت نہ ڪنداسون."

شينهن اها ڳالهہ قبول ڪئي. سهو اتان موڪلائي موٽي اَن جهنگ ۾ آيو ۽ جيڪا گفتگو ٻنهي جي وچ ۾ هلي هئي، سا سربستي اچي سنگتين کي ٻڌايائين. تنهن کان پوءِ ڏهاڙي هڪڙو جانور شينهن کي پهچائيندا رهيا.

هڪڙي ڏينهن جڏهن خود انهي سهي جي نوبت آئي، تڏهن ويچاري دڄي دل ۾ ويچار ڪيو تہ هاڻي ڪا اهڙي بازي پڪيڙيان، جو ڳالهہ بہ رهجي اچي ۽ شينهن جي چنبي کان بہ ڇٽان. اهو خيال ڪري پنهنجن ٻچن کان موڪلائي رئندو شينهن ڏانهن هليو. ٿورو هلي واٽ تي ترسيو ۽ ويچار ڪيائين تہ جانورن مون کي ڏاڍو سياڻو ۽ ڏاهو سمجهيو ٿي ۾ جيڪڏهن منهنجي سياڻپ مون کي ڪم نہ ايندي، تہ ڪا مٺي کان پوءِ ڪم ايندي ڇا؟ ائين ڪري اتان آٿي اڪتي هليو.

جڏهن شينهن وٽ آيو، تڏهن هو جو بک کان ڇتو ٿيو ويٺو هو، سو گجندي چوڻ لڳو، "اڙي منهنجي کاڌي ۾ اڄ هيتري دير ڇو پيئي؟ منهنجي نيرن جي مهل ٽي ٽري ويئي." تڏهن سهي ويچاري

ڏکي ڪنبي چيو، "جيڪڏهن مون کي جيئدان ملي، ته عرض ڪريان؟"

شينهن چيس، "سگهو چؤ ته ڇا آهي؟"

سهي چيو، ته "منهنجا خاوند! مان هيڏانهن هليو ٿي آيس، ته واٽ تي هڪڙو ٻيو شينهن گڏيم، سو ڏسي منهنجي پٺيان پيو، تڏهن مان اٿي ڀڳس، ۽ رڙ ڪري چيومانس، ته "توکي ٻادشاهه دردانت نٿو سڃهي؟" تڏهن هو ڇوڻ لڳو ته "اڙي دردانت ڪهڙي شئي آهي، جو مون سان وڙهي، يا هن جهنگ ۾ ٽڪي سگهي؟ هاڻي مان توکي ڇڏيان ٿو، تون وڃي هن کي اها ڳالهه ٻڌائج. سو غريب پرورا مون اوهان کي ڄڻايو، اڳتي مالڪ آهيو."

شينهن اها ڳالهه ٻڌي سڙي ڪامي چيو، ته "اڙي، تون مون کي هلي آها جاءِ ته ڏيکار."

سهو اڳيان، ۽ شينهن پٺيان، ويندي ويندي اهڙي ڪنهن جهنگ ۾ وٺي ويس، جنهن ۾ هڪڙو تمام اونهو کوهه هو. ۽ انهي کوهه جي ڀر تي بيهي ڇوڻ لڳس ته "سائين! اواجهو. اهن کوهه ۾ اوهان جو ويري."

تڏهن شينهن ان کوهه ۾ ليئو پائي ڏٺو، ۽ پنهنجو پاڇو پاڻيءَ ۾ ڏسي، سهي جي ڳالهه سچي ڄاڻي، ڪاوڙجي گجگوڙ ڪيائين ته، اهڙوئي آواز موٽي کوهه مان ٻڌائين، تڏهن هيڪاري پڪ ٿيس ۽ غصي ٿي آن کوهه ۾ ٽپو ڏيئي ڪري پيو ۽ آتي ئي غوطا کائي مري ويو."

اها ڳالھ پوري ڪري ڪانءُ چوڻ لڳو، "اي پياري! جھڙيءَ طرح سھي ڪيڏ سان شينھن کي ماريو تھڙي طرح آءٌ بہ ھن نانگ کي ناس ڪندس."

مادي پڇڻ لڳس "جيڪڏھن توکي اھڙو عقل آھي تہ دير ڇو ٿو ڪرين؟ ڪانءَ چيو تہ عقل وارن ڇيو آھي تہ تڪڙ ڪم شيطان جو آھي. سنڌيءَ واري بہ چيو آھي: دير پيا درست ٿيا. اڄ مان پنھنجي دل ۾ تجويز ڪندس ۽ سياڻي انھي ڪم کي لڳي پورو ڪندس."

ماديءَ چيس، تہ "اي پيارا! جنھن کي ڪم ڪرڻو آھي، ۽ اھو تي سکھيس ٿو، سو جي چوي تہ، مان اڄ نہ سياڻي ڪندس، تہ انھيءَ جھڙو مورک دنيا ۾ ڪوليو ڪونہ لڀندو. تنھنڪري ھاڻي ستت وڃي ھن جي مارڻ جي ڪا تجويز ڪر."

تنھن تي ڪانءُ آنان آڏامي، بادشاھ جي محلات جي متان وڃي ويٺو. انھيءَ مھل بادشاھ جي ڌيءَ وڃي آتي وھنتي، ۽ پنھنجو نولکو موتين جو ھار ڪڇيءَ مان لاھي ڪليءَ ۾ ٽنگي ڇڏيو ھئائين. ڪانءُ اھو ڏسي ورتو، ۽ اتان اڏامندي ان کي پنھنجي چھنب ۾ کڻي، ماڙيءَ جي چوٽيءَ تي وڃي ويٺو.

انھيءَ وچ ۾ ٻانھين ھل مچايو، تنھن تي بادشاھ کي خبر پيئي، جنھن پنھنجي نوڪرن کي سڏي چيو، تہ سرت ڪجو، متان ھي ڪانءُ اڪين ڪان ٽرڪي نہ

وڃيوَ. جڏهن ڪانءُ پنهنجي آسپاس ماڻهن جو ميڙ ڏٺو، تڏهن هري هري اڏامندو پنهنجي آکيري ڏانهن هليو، ۽ جيڪي ماڻهو اتي گڏ ٿيا هئا، سي سڀ هن جي پٺيئون ڊوڙيا. ڪانءُ ان ساڳئي وڻ تي وڃي ويٺو، جنهن ۾ آهو نانگ هو، ۽ اهي ماڻهو به ساڳئي وڻ جي هيٺان ڪانءَ ۾ اکيون پائي ڪُنرو ڪري بيهي رهيا.

جڏهن ڪانءُ هي رنگ ڏٺو، تڏهن آهو هار نانگ جي ٻڇيءَ ۾ وجهي، پاڻ اڏامي وڃي ٻئي وڻ تي ويٺو. آنهن ماڻهن منجهؤن ٻه-ٽي ڄڻا نانگ جي ٻڇيءَ مان هار جي لاهڻ لاءِ وڻ تي چڙهيا؛ پر نانگ آنهن ماڻهن کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏسي ڦڻ ڪڍي ڦوڪون ڏيڻ لڳو. تنهن تي انهن ماڻهن ڊپ کان هيٺ لهي هڪڙي واڍي کي گهرايو. پوءِ انهي وڻ کي پاڙون وڍارائي، نانگ کي ماري، هار بادشاهه وٽ کڻي آندو."

"سو اي ڪرتڪ! ڪانءَ نانگ کي مارايو، ۽ سهي شينهن کي، هيءُ ڏيکو ڪهڙي شئي آهي، جو عقل جي تجويز سان ماري نه سگهبو؟"

تڏهن ڪرتڪ چيو "اي دوتڪ! جيڪڏهن پاڻ ۾ تون ساري سگهين ٿو ته وڃ دير نه ڪر".

دوتڪ هيءَ ڳالهه ٻڌي ۽ سنجوڪ کي خلاصو نيئي ساٿس اوڀاريون لهواريون ڳالهيون ڪري، چوڻ لڳس ته مون کي بادشاهه چيو آهي ته تون سنجوڪ کي وڃي چؤ ته سرڪار وٽ لشڪر

گھٹو گھٽ آهي ۽ خزاني جي ڪمي ڪانهي، تنهنڪري لشڪر رکڻ جي اهڙي تجويز ڪري، جو ڪنهن کي خبر نہ پوي ۽ ڪنڪ بہ سستي تيار ٿئي".

سنجوڳ هن جي ڳالهہ تي اعتبار ڪري ۽ خزانو کولي لشڪر رکڻ لڳو. جڏهن دوتڪ ڏٺو، تہ هاڻي لشڪر گڏ ڪرڻ جي پٺيان سنجوڳ گھٽو خزانو بادشاهہ جو خرچي چڪو آهي، تڏهن شينهن وٽ ادب سان سلام ڪري پنهنجيءَ جاءِ تي ويهي عرض ڪيائين تہ "خداوندا! هنن ڏينهن ۾ مون کي هڪڙو عجيب تماشو ڏسڻ ۾ آيو آهي، پر حضور جن جي اڳيان اهو ظاهر ڪري نٿو سگھان! دانائن جو قول آهي تہ جو اڻ ڪوٺيو ڪنهن جي گھر وڃي يا بنان پڇئي ڳالهائي تنهن جھڙو بيوقوف ڪو ڪونهي؛ ۽ مان ڊڄان ٿو تہ متان ڳالهہ ڪرڻ مان منهنجو بہ حال اهڙو ٿئي، جھڙو استاد کان هڪڙي شاگرد جو ٿيو هو".

شينهن پڇيو تہ "اها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

١٤ــ استاد ۽ شاگرد

دوتڪ چوڻ لڳو، تہ "مون کي ٻڌڻ ۾ آيو آهي، تہ لکنؤ شهر جي ويجھو هڪڙي وسين آهي، آتي ڪو استاد چوڪر پاڙهيندو هو. پر ان استاد کي آفيم کائڻ جي علت هوندي هئي؛ ۽ جڏهن آفيم جو نشو لهندو هوس، تڏهن ننڊ اچي ويندي هيس. اهڙيءَ حالت ۾ جيڪڏهن ڪو ان کي جاڳائيندو هو، يا

کو شاگرد ڪانئس سبق جو لفظ پچندو هو، ته ڪاوڙجي هن کي ماريندو هو، ۽ چوندو هو ته "اي بيوقوف! مڪتب ۾ پهريائين ادب سکڻ گهرجي".

اهڙيءَ طرح ڪندي هڪڙي ڏينهن سڀني شاگردن کي تاڪيد ڪيائين، ته "جيڪڏهن بنان پڇڻ مون کان ڪا ڳالهه پڇي اٿوَ، يا مون کي ننڊ مان جاڳايو اٿوَ، ته اڌ مئو ڪري ڇڏيندو سانوَ." شاگردن اها ڳالهه ٻڌي جاڳائڻ جي پڇر ئي ڪري ڦٽي ڪئي.

هڪڙي پيري رات جو ڏئي کي اوڏو رکي، هڪڙي شاگرد کي ويٺي سبق ڏنائين، ته ايتريءَ ۾ پنڪي اچي ويس، ۽ سندس پاڳ جو طرو ڏئي جي لاٽ تي وڃي پيو، ۽ پوڻ شرط اچي پاڳ کي باهه لڳي ۽ ان ڪان مٿي کي جا لهس آيس، سو آچانڪ ماري پنڪيءَ مان سجاڳ ٿي، ان شاگرد کي چوڻ لڳو ته "احمق! ڏٺئه، ته منهنجي پڳڙي پيئي سڙي، پوءِ چو نٿي مون کي جاڳايئه؟"

انهن چئي هن کي پڙي ۾ لپاٽون هنيائين.

تڏهن هن روئي چيو، "سائين، اوهان جهلي ڇڏيو هو ته ننڊ مان مون کي نه جاڳائجو ۽ پڇڻ ڌاران ورندي نه ڏجو، چو ته اها بي ادبي آهي؛ تنهنڪري مون اوهان کي نه جاڳايو." استاد چيو، "نامراد، پر اها منع ته ڪانه ڪئي هيم، ته ڪنهن جي هاڄ پيئي ٿئي ته ويٺو ... ڪري ڏسجي، ۽ ٻڌائجيس نئي ڪين!"

تنهنڪري" دوتڪ چيو، "سائين، مان به جي ڪچان ٿو ته بي ادبي ٿي ٿئي، جي نٿو ڪچان ته نمڪ حرامي ٿو ليکجان."

بادشاهه فرمايو، "مون توکي پنهنجو وزير انهي واسطي ڪين ڪيو هو، ته جيڪي ڏسين وائسين، سو مون کان لڪائين. هاڻي جيڪڏهين ڪي ڏٺو اٿئي، جنهن جي ظاهر ڪرڻ ۾ سرڪار جو فائدو آهي ته سگهو ٻڌاءِ."

تڏهن دوتڪ وينتي ڪري چوڻ لڳو، "جيڪڏهين سائينجن پروسو ڪن ته سموري حقيقت ظاهر ڪريان؟"

بادشاهه ڪنڌ ڌوڻي چيو "هون." هن وراڻي ڏني، ته جيئن توهان سنجوڪ هاڻي سرڪار کان باغي ٿيو آهي، ۽ اوهان جي حڪم ڏاران لشڪر پيو گڏ ڪري، ۽ هو سگهارو پڻ آهي."

اها ڳالهه ٻڌي بادشاهه جو منهن ڳاڙهي هٽي ويو ۽ ڪيترا ئي جاسوس جهٽ پٽ ٻچيائين، ته ان ڳالهه جو پتو ڪڍي اچو.

ٻن-چئن ڏينهن کان پوءِ جاسوس موٽيا ۽ اچي عرض ڪيائون ته "جيئندا قبلا، سنجوڪ جي لشڪر گڏ ڪرڻ بابت جيڪي ٻڌو اٿوَ، تنهن ۾ ذرو به تفاوت ڪونهي."

تڏهن دوتڪ بادشاهه کي چيو ته "سائين، حال اهو آهي، جو اوهان ڪنن سان ٻڌو، غلام ڪا بي ڳالهه ڪانه ٿي ڪئي. اڳتي ته مرضيءَ جا مالڪ آهيو."

شينهن چيو، ”جيڪڏهن سنجوڳ کي هاٿي ماري وجهندس، تہ چوندا تہ هيءَ ڪهڙو نہ ظالم بادشاهہ آهي، جو جنهن کي پاڻ وٽ گهرائي سروپاءِ ڏڪائي ٿو، تنهن کي وري مارائيندي بہ ويرم ئي ڪانہ ٿو ڪري، انهي ڳالهہ مان آئلندو ڪل ٿيندي.“

دوتڪ عرض ڪيو ”غلام جي ناقص عقل ۾ هيءَ تجويز ٿي اچي، تہ بلفعل خزانو هن جي حوالي مان ڪڍي ڪنهن ٻئي کي سونپجي ۽ هن جو قوت پڻ گهٽائي ڇڏجي، جنهنڪري ڪم-قوت ٿي پوي.“

بادشاهہ دوتڪ جي ڳالهہ مڃي حڪم ڏنو، تہ ”خزانو سنجوڳ جي هٿ مان ڪسي وٺو ۽ سندس قوت پڻ گهٽائي ڇڏيو.“ تڏهن دوتڪ آتان موڪلائي، ٻاهر نڪري، دربان کي چيو، تہ ”بادشاهہ حڪم ڏنو آهي، تہ سنجوڳ کي اڄ کان وٺي مون وٽ حڪم ڌاران اچڻ نہ ڏجو.“

اٿين ڇٽي پنهنجي گهر آيو، ۽ سنجوڳ کي آتي گهرائي چيائين تہ ”بادشاهہ توکي چيو آهي، تہ ري ڪوٺيو اڪتي مون وٽ متان اچين، لشڪر ۽ فوج رکڻ ۾ مشغول رهجانءِ.“ مورک ڏکو، تنگہ وزير جي ڳالهہ تي پت ڪري ۽ خوش ٿي وڏيڪ لشڪر جي گڏ ڪرڻ ۾ مشغول رهيو، ۽ گهٽي ئي ڏينهن گذري ويا، تہ بادشاهہ جي سلام تي بہ ڪين ويو.

تڏهن دوتڪ هڪڙي ڏينهن وجھ ڏسي ڪڇهريءَ ۾ ڪنهن کان پڇيو ته ”ڪيترن ڏينهن کان سنجوڳ هتي نٿو اچي؟“

هن وراڻي ڏني ”مون کي سڌ نه آهي.“

تڏهن بادشاهه چيو ته ”ڇهن - پنجن ڏينهن کان هو حاضر نٿو رهي؟“

دوتڪ چيو ته ”غلام اڳي ئي حضور ۾ عرض ڪيو هو ته ”هن وٽ روزمره لشڪر پيو گڏ ٿئي، ۽ پڪ آهي ته اج نه سڀاڻ حضور جن سان سامهون ٿيندو.“

بادشاهه چيو ته ’اي دوتڪ! هن جي ڪپٽ ۽ بي ايمانيءَ جون ڪي ڳالهيون مون چارين جي واتون ٻڌيون آهن، تنهن ۾ تو کي جاسوس جيڪڏهن ڪو عقل وارو سمجهي، ته جهٽ پٽ روانو ڪرينس ته هن جي منصوبي جو واقف ٿي اچي خبر ٻڌائي.‘

تنهن تي هڪڙو عقل وارو ڪيو، جو سندس يار هو تنهن کي پاڙهي پڙ ڪري آڻي بادشاهه جي روبرو ڪيائين؛ ۽ ان کي مٺين ڳالهه، جي تحقيقات لاءِ مقرر ڪرايائين.

جڏهن ڪئو سنجوڳ وٽ ويو، تڏهن سنجوڳ هن سان گهڻو آدر ڀاءُ ڪيو ۽ پنهنجي پر ۾ ويهاري گهڻي تسلي ڏئي پڇيائينس ته ’اوهان جو هتي اج ڪيئن اچڻ ٿيو آهي؟‘

ڪئي چيو ته ’دوتڪ وزير مون کي اوهان ڏي موڪليو آهي، هن لاءِ ته بادشاهه جلد سواريءَ تي

نڪرڻ وارو آهي، تنهن ۾ اوهان ڪو لشڪر تيار ڪيو هجي ته چڱو، جي نه ته بادشاهه جيڪڏهن پڇي ته ڪهڙي ورندي ڏيونس؟"

سنجوڳ چيو ته منهنجي پاران وزير کي سلام ڏيئي چئجو، ته "مون بادشاهه جي اقبال سان هڪڙي وڏي فوج گڏ ڪئي آهي، ۽ ٿورو لشڪر پيو به رکي وٺان، ته پوءِ خدمت ۾ اچي حاضر ٿيندس." ائين چئي ان کي سوکڙي سڙي ڏيئي روانو ڪيائين.

جڏهن ڪئو ڪچهريءَ ۾ اچي حاضر ٿيو، تڏهن بادشاهه پڇيس ته "چا ڏنئه؟" عرض ڪيائين، ته "جيئندا قبلا، آءٌ پنهنجي اکين سان ڏسي آيو آهيان، ته هن بيشمار لشڪر گڏ ڪيو آهي ۽ سندس ڳالهائڻ ٻولهائڻ، هلت چلت ۽ سندس نوڪرن چاڪرن جي چوڻ مان ائين پروڙيو اٿم ته هو اڄ نه سڀاڻ سائينجن سان سامهون ٿيندو."

هيءَ ڳالهه ٻڌي بادشاهه کي اهڙي ڪاوڙ لڳي، جو اٿندي ئي وڃي سنجوڳ کي ماري وڌائين. مگر موٽي جڏهن هن جي وفاداريءَ ۽ ڀلائيءَ جون ڳالهيون اچي ياد پيس، تڏهن ارمان ڪائي چيائين، "الا هي چا ڪيم، هو منهنجو مَتِ گهرو نوڪر نه هو! مون چو اُپهرائي ڪري هن کي ماريو؟ چڱو ٿئي ها، جو سندس ستيءَ سان دريافت ڪري، پوءِ جيئن مناسب سمجهه ۾ اچيم ها، تيئن ڪريان ها!"

دوتڪ چيو "خاوند! هاڻي پڇتاءُ اجايو آهي؛ چاڪاڻ ته هيءَ ڳالهه دنيا ۾ مشهور آهي، جو نڪي ڀڳو شيشو وري سڄو ٿئي ۽ نڪي منهُ ڦيرائي وري جيءُ پوي. خدا نه ڪري ها، پر جيڪڏهن هو اوهان سان سامهون ٿئي ها، ته مرندي گهڙيءَ آهو درد اوهان کي نه وسري ها، تنهنڪري ويري ماريو ڀلو آهي. جي اوهان جي هٿان بچي وڃي ها، ته ڪڏهن نه ڪڏهن وير وٺي ڇڏي ها."

باب ڏيون

[جنگ جي بيان ۾]

پنڊت چيو "مون ٻڌو آهي ته، ڪنهن سمي خشڪيءَ ۽ پاڻيءَ تي رهندڙن جانورن جي وچ ۾ اچي جنگ-جنگاه لڳي. پاڻيءَ وارن جانورن جو پادشاهه قاز هو ۽ خشڪيءَ وارن جو ڪانڪنو. جيتوڻيڪ قاز جو لشڪر سرس هو، تڏهن ب، ڪانڪني پنهنجي سياڻپ ۽ تجويز سان سوڀ حاصل ڪئي." شاهزادن پڇيو ته "اهو داستان ڪيئن آهي؟ مهرباني ڪري ٻڌايو."

١٥ - قاز، ٻگهه، ۽ ڪانڪنو

پنڊت چوڻ لڳو ته، "هندستان ۾ ڪرپور نالي هڪڙو شهر آهي. ان جي ويجهو هڪڙي وڏي ڍنڍ هوندي هئي، جنهن تي ڪيترا ون هئا ڪسيون ڦٽي نڪتيون هيون. اُن ڍنڍ ۾ هڪڙو قاز پکي راڄ ڪندو هو، ۽ سڀ پکي پکڻ سندس حڪم هيٺ رهندا هئا."

هڪڙي ڏينهن هو پنهنجي تخت تي خوشيءَ ۾ ويٺو هو ته ايتري ۾ هڪڙو ٻگهه اچي چانئٺ چمي ادب سان هٿ ٻڌي بيهي رهيو. بادشاهه چيس "اڄ بلڪل گهڻن ڏينهن کان پوءِ ڏسڻ ۾ آيو آهين؟"

ٻگهه جواب ڏنو ته "سائين، مان هت خير ڪو هوس، هينئر سامهون هڪڙي اهڙي ملڪ مان هليو ٿو اچان، جنهن جي واکاڻ ڪري نٿو سگهان!"

بادشاهہ پڇيس تہ ”ڇا ڏسي موٽيو آهين؟“ عرض ڪيائين تہ ”سائين ويٺي ويٺي هڪڙي ڏينهن اچي دل ۾ پور پيم، تہ ڪو جهان جو سير ڪريان؛ تنهنڪري وطن ڇڏي ٻاهر نڪتس، ۽ گهمندي گهمندي وڃي دکن نڪتس، اتي هڪڙو جبل ڏٺن ۾ آيم، جنهن جي چوڌاري طرحين طرحين ميون جا وڻ ڏٺم؛ ۽ اتي جي رهاڪن کان معلوم ٿيم، تہ اُن هنڌ پکين جو بادشاهہ ڪالڪنو آهي۔

تڏهن دل ۾ ارادو ڪيم، تہ وڃي بادشاهہ سان ٿوري ملاقات ڪريان۔ اڃا انهيءَ ويچار ۾ ويٺو هوس تہ ايتري ۾ اُن بادشاهہ جا ڏهہ-ٻارهن سپاهي اچي مون کي ويڙهي ويا؛ ۽ مون سان گهڻي گفتگو هلايائون۔ پر آها گفتگو اهڙي نہ آهي جو ظاهر ڪريان۔“

تڏهن قاز چيس تہ ”ظاهر ڪرڻ ۾ ڇا آهي، تون بي ڊپو ٿي ڳالهہ ڪر۔“ تڏهن ادب سان چوڻ لڳو تہ ”اي خاوند! اينڌڙي شرط هن جي سپاهين مون کان پڇيو تہ ”تون ڪير آهين؟ ۽ هتي ڪيئن آيو آهين؟“

مون چيو مان تہ ”قاز بادشاهہ جي خاص نوڪرن مان هڪڙو آهيان، ۽ سير جي سانگي اچي هتي نڪتو آهيان؛ هاڻي هتان پنهنجي ملڪ ڏي هليو ويندس۔“

وري مون پڇيومان تہ ”توهين ڪير آهيو؟“

چيائون ته، "اسين ڪالڪٽي باد شاهه جا نوڪر آهيون، جنهن جهڙو باد شاهه هن وقت ٻه ڪٿي به ڪونهي."

تڏهن مون چيو ته "ايتري وڏائي ۽ هٺ ڪرڻ جو ڪهڙو ضرور پيو اٿو. ڌڻي تعاليٰ جي قدرت اپار آهي، ڏاڍن مٿي ڏاڍا لڌا پيا آهن."

تڏهن پڇيائون، ته "هائي سچ چؤ، اسان جو باد شاهه وڏو ڪي تنهنجو، ۽ ڪنهن جو ملڪ وڏيڪ وسندڙ آهي؟"

مون جواب ڏنو ته "اي مورکؤ! ڪاڏي اسان جي باد شاهه جو منهن، ڪاڏي اوهان جي باد شاهه جو منهن! هڪڙو ڪرنپور شهر ئي اسان جو اهڙو آباد آهي، جو جهڙس ساري دنيا ۾ ڪو مس هوندو، ۽ اسان جي باد شاهه جو ثاني اڄ تائين نڪو ٿيو آهي، نڪو ٿيندو، تنهنڪري صلاح ٿو ڏيانوَ، ته هي جهنگ ڇڏي هلي اسان جي باد شاهه جيِ حد ۾ رهو. لوهان جي بادشاهه لاءِ ايترو چئبو، ته جتي وڻ نه آهي اتي ڪانڊيرو به درخت آهي. جيڪڏهن اسان جي ملڪ جي پکيڙ ۽ آبادي، ۽ باد شاهه جو عدل ۽ انصاف ڏسو، ته عقل ئي هوند چرخ ٿي ويئوَ ۽ پنهنجو باد شاهه ۽ ملڪ ٻئي هوند وسري ويئوَ."

هيءَ ڳالهه ٻڌندي ئي هنن کي اهڙي مٺيان لڳي، جو ساڙي ۾ ٻرجي مون کان وير وٺڻ لاءِ سنبريا. ۽ آءٌ اهي ڳالهيون ڪري ايترو پشيمان ٿيس، جيترو هڪڙي ٻيري ڪي پکي هڪڙي باندر کي نصيحت ڪرڻ ڪري ٿيا هئا."

قاز پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

١٦- پکي ۽ هڪڙو باندر

پکي چيو، ته "ڪنهن جبل جي پاڙ ۾، هڪڙي واهه جي ڪپ تي، هڪڙو وڏو وڻ هو، جنهن تي ڀاتين ڀاتين جا پکي جدا جدا آکيرا جوڙي رهندا هئا. هڪڙي ڏينهن چئن ئي پاسن کان اچي جهڙ ٿيو ۽ وڄ ڪنوڻ لڳي، مينهن به چوي ته اڄ نه وسان ته ڪڏهن وسان! ڏينهن هئا سياري جا، تنهنڪري ٿڌ به اچي اهڙي پئي، جو ماڻهو پڻ ٿڙڪڻ لڳا.

ايتري ۾ هڪڙو باندر ڏڪندو ۽ ٿڙڪندو، آن وڻ هيٺ اچي سهڙيو. هن جي هيءَ حالت ڏسي پکين کي ڪهل آئي، تن چيس ته "اي باندر! ڏس ته سهي، اسين هيڏڙا پکي به پنهنجي ٻت کي-جفا ڏيئي، ڪکن پن چونڊي پنهنجا آکيرا ٺاهي، مينهن جي مند ۾ فرحت سان پنهنجو ڀلو سان گذاريون ٿا، ۽ ڌڻي تعاليٰ توکي هيڏو وڏو جانور آپايو آهي، ۽ هٿ پير ڏنا اٿس، ته به توکان ايترو ٻچي نٿو سگهي، جو مينهن جي ڦڙين ۽ ٿڌ جي لارڪان پاڻ کي ڪري بچائين؟"

جڏهن باندر هيءَ ڳالهه ٻڌي، تڏهن وڻ جي آتاهين ڏي نهاري چوڻ لڳو "اي منهنجا خاوند! ڪٿي چور سڄا ڪٿي ڏور سڄا."

نيٺ جڏهن مينهن وسي بند ٿيو، تڏهن آن وڻ تي چڙهي جيڪي آکيرا پکين جا ڏٺائين، سي سڀ ڀڃي سندن ٻچا ڪيرائي ڇڏيائين.

سو اي بادشاهه! بيوقوف کي صلاح ڏيڻ هٿ وٺي پاڻ لاءِ مصيبت وهائڻ آهي. مون هنن کي ڀلائيءَ لاءِ نصيحت ڏني، پر هنن سمجهيو ته جيڪس اسان جي بادشاهه جي ڳالا ٿو ڪري، ۽ ڀانيائون ٿي ته هن کي وٺي ماري وجهون. آءٌ ته پنهنجي نالي سان هوس، سو ڪي عقل جي ڪيڏ ۽ ڪي اوهان جي اقبال سان بچي ويس، پر منهنجي وانون نڪري ويو ته ”اسان جو بادشاهه چوي ٿو، ته ڪانڪني کي ڪنهن بادشاهه ڪيو؟ تنهنڪري هنن کي اهڙي ڪاوڙ لڳي، جو مون کي چنبن ۽ چهنبن سان چيني رتورت ڪري رکيائون. پر مون بہ منتبهائن ٻن- چئن کي پنهنجي جواني جي زور سان چڳي پوچا ڏيئي ڇڏي.“

قاز چيو ته ”اي مورک! سياڻي کي سڀڪنهن ڪم ۾ ڌيرج ڪرڻ گهرجي: جيئن حياءُ آهي زال جو سينگار، تيئن ڌيرج آهي مڙس جو. جيڪو اُبهرو ٿي ڪو ڪم ڪري ٿو، سو اهڙو ٻچڙو بي مانو ٿئي ٿو جهڙو هو گڏهه ٿيو هو.“

١٧- گڏهه، هرڻ ۽ هاري

قاز چيو مون ٻڌو آهي، ته ڪنهن ڪنيءَ وٽ هڪڙو گڏهه هوندو هو. آن گڏهه جي پٺيءَ تي هڪ چٽو

ٿيو هو، تنهن تي ڪانون ايترا لونگا پٽي هنيا، جو
گڏهه ويچاري کي اڌ مئو ڪري ڇڏيائون. ڪتيءَ ڏٺو
تہ جيڪڏهن پيا ٻہ-ٽي ڏينهن اهڙيءَ طرح هن جي
پٺيءَ اگهاڙي ڇڏبي تہ ڪانوَ هيڪاري چٽي ويندس،
تنهنڪري پنهنجي زال کي سڏي چيائين، تہ ”ڪو
ڪپڙي ٽڪر هجيئي تہ آڻي ڏينم، تہ هن جي چٽيءَ
تي ٻڌي ڇڏيان.“

هن چيس تہ ”شينهن جي هڪڙي کل، جا گهڻن
ڏينهن کان اجائي پيئي آهي، سا جي چوين تہ
آڻي ڏيانءِ؟“

ڪتيءَ خوش ٿي آها کل گهرائي، گڏهه جي پٺيءَ
تي ٻڌي ڦٽي ڪئي. پر گڏهه، کل پوڻ شرط اهڙي
ڏيکاري ڏيڻ لڳو، جو چڻ ڪو شينهن آهي. ٻ
جڏهن گهر کان نڪري ٻاهر وڃي ٻنيءَ ۾ چرڻ ٿي بيٺو،
تڏهن ماڻهو هن کي ڏسي، ڀڄي پنهنجا گهر گهاٽ
ڇڏي اٿي ڀڳا.

گڏهه ڏٺو تہ بن مدعي بفضل خدا! ٻنيءَ ۾ پهر
ٿي ٿي ڪانہ، سو ٿورڙن ئي ڏينهن ۾ ڪائي پيي چرڙهه
ڪري ڏاڍو ٿلهو متارو ٿيو. اوچتوئي هڪڙي ڏينهن
ڪنهن ٻنيءَ ۾ هڪڙي هرڻ جي هن تي وڃي نگاهه
پيئي، سو بہ ڀڄي هن کي شينهن سمجهي ڀڄڻ لڳو.

تڏهن گڏهن سڏ ڪري چيس تہ ”اي هرڻ! ڊڄ
ڪين، آءٌ شينهن نہ آهيان. منهنجو ارادو آهي تہ
توسان ياراڻي رکان؟“

هرڻ سچاتو، ته اهو ڳالهائڻ ته گڏهه جو، شينهن جو نه آهي، سو ماٺڙي ڪري اتي ويهي رهيو. خير، ٻنهي جي اچي پاڻ ۾ پريت لڳي، سا اهڙي لڳي، جو رات ڏينهن هڪ جاءِ تي گڏ گذاريندا هئا، ۽ واندڪائيءَ جي وقت ڪنهن ٻي طرح جي جهل پل کان سواءِ ماڻهن جي ٻنين ۾ چيڪ وڃي چرندا هئا، يا جتي وڻندو هون، اتي وڃي گهمندا ڦرندا هئا.

ڪنهن ڏينهن چرندي چرندي هڪڙي ٻنيءَ ۾ وڃي نڪتا، جا سائي ڇهڇ ٿي بيٺي هئي. هاري جو ان جي سنڀال لاءِ اتي ويٺو هو، سو گڏهه کي شينهن چاڙهي ڏجي ڀڳو، ۽ وڃي ڪنهن ڪنڊ ۾ لڪو. ۽ هي ٻيئي يار دلجاءِ ڪري ويهي ان ٻنيءَ ۾ چرڻ لڳا.

اوچتو گڏهه کان خوشيءَ منجهان هينگ نڪري ويئي. هرڻ هن جو آواز ٻڌي چرڻ آمالڪ ڇڏي، ڪن ڏيئي ويهي رهيو. گڏهه پڇيس ته "اي يار! چرڻ ڇو نٿو؟"

هرڻ چيو ته "ڪهڙو حال ٿو پڇين؟ تون پنهنجي ڪم ۾ ڌيان ڏي."

گڏهه ٻيهر وجهي چيس ته "ڀائي سچ چؤ، مون کان ڪهڙي خطا ٿي آهي، جنهنڪري تون اوچتو ماٺ ۾ ٿي ويو آهين؟"

هرڻ ورندي ڏني ته "اي يار! تنهنجي مٺي سر مون کي اهڙيءَ مورچا ۾ وجهي ڇڏيو آهي، جو ٻيو ڪي

،، ڪين ٿو اُڇهيم، چاڪاڻ تي هن مهل اهڙي مٺي سر سان ڳايئه، جو منهنجو من اداس ڪري ڇڏيئه!“

گڏهه چيو ته ”مون کي هن وقت تائين پڪيءَ سڌ ڪانه هئي، ته تون ڪو راڳ جو اهڙو خفتي آهين، نه ته جيڪو توکي ڪيتريون لومريون ۽ ڊرپڌ ٻڌايان ها. خير، هاڻي، گذريءَ کي ياد ڪين ڪبو. پر اڳتي ڏسج، ته آءٌ توکي ڪيترائي راڳ ٻڌائيندو ٿو رهان. ۽ ٻيو ٻڌين ٿو اي يار! آءٌ گهڻو دنيا ۾ پئي ڦربس ۽ پر هن علم جو ڀارڪو ڪٿي ڪونه ٿي گڏيم، جنهن کي اهو پنهنجو هنر ڏيکاريان ها.“

هرڻ ڏهي وڃهي پڇيس ته ”سچ چؤ تنهنجو اُستاد ڪير آهي؟“

تڏهن چيائين ته ”گهڻا ڏينهن ٿيندا، جو هڪڙيءَ نديءَ جي ڪڙتي اڪثر ويندو هوس، اتي ڪيترا ڏيڏر اڳ جي چيڙچاڙ ڪندا هئا، تن کان مس مس اهو سر سکيو آهيان.“

هيءَ ڳالهه ٻڌي هرڻ کان ٽهڪ نڪري ويو ۽ چيائين ته ”چو نه يار! ههڙو قابل ٿيو ئي تڏهن آهين، جڏهن اهڙن ڏاهن جي صحبت ڪئي اٿئي. هاڻي ڀڳوان ڪندو، ته هلي هڪ مٿو ٿي تنهنجو راڳ ٻڌندس.“

گڏهه چيس ”جيڪڏهن تون ڏيان ڏيئي ٻڌندين ته آءٌ چڱا چڱا ڊرپد ٻڌائيندو سانءِ. تنهن وچ ۾ جيڪڏهن چيئن ته ڪي هوريان آلاپيان؟“

هرڻ جواب ڏنس ”متان ڪي ڪڇيو اٿئي! هن وقت جيڪڏهن ڳائيندين، ته پنهنجي آگهڙ ڪندين.“

هن چيو ته "ڏاڪڙو ڪندس آءٌ، تون رکو ٻڌندين، تنهن ۾ توکي ڪهڙي ٿي تڪليف ٿئي؟"

هرڻ وري ٻه، چيس ته 'اي يارا هن وقت ڪي ٻه ڪچندين ته تنهنجي لاءِ ڀلو نه آهي."

پر بيوقوف گڏهه کي ايتري سمجهه ڪٿان آئي، جو اهڙا اشارا سمجهي. تنهن ڀانيو، ته هاڻي جيڪڏهن آءٌ نه ڳائيندس ته هرڻ ڀائيندو، جيڪس هن کي ڳائڻ اچي ئي ڪونه ٿو، تنهنڪري وات ڦري هينگڻ شروع ڪيائين. هن جو هينگڻ ۽ هرڻ جو امالڪ منهن گهنجائي اٿي ڀڄڻ. ٻنيءَ جو راکو، جو اتي ڪنڊ ۾ لڪو ويٺو هو، تنهن جا هيءَ هينگ ٻڌي، سو ڏاڍو خوش ٿي ٻاهر نڪتو، چڻ ته کيپ کڻي اٿس ۽ ڪٺندي ئي هڪڙي لٺ، پٺيان ڊوڙي پنج-چار اهڙيون ڪشي هنيائينس، جو هن جو مٿو ٻه اڌ ٿي پيو.

سو، اي ٻکهه! مون توکي فقط ايتري لاءِ هيءَ ڳالهه ٻڌائي، ته انسان کي گهرجي، جو سيڪنهن وقت پنهنجي زبان پنهنجي وس ۾ رکي. هاڻي سچ چؤ ته تنهنجي ۽ ڪانڪٽي جي نوڪرن جي وچ ۾ وڌيڪ ڪهڙيون ڳالهيون هليون؟"

ٻکهه عرض ڪيو ته "جيئندا قبلا، جيتريون مون اوهان جي نيڪيءَ ۽ سورهيائيءَ ۽ سخاوت جون ڳالهيون پئي ڪيون، اوتريون ئي ڦيري هنن اوهان جي بدي ۽ بي همتيءَ ۽ ڪنجوسائيءَ بابت پئي ڪيون. ۽

هيئن به چيائون، ته ڪانڪتي ڪان سواءِ ٻيو ڪو به روئي زمين تي بادشاهه ڪونهي."

تڏهن قاز چونڊ لڳو ته "اِهي احمق به من گڏهه ۽ سوئر وانگيان آهن، جي سدائين پنهجي هٺ ۽ وڏائي ڪان سيکنهن کي گهٽ پيا سمجهن؛ پر جڏهن ڪو مست هاٿي سامهون اچي وڃين، تڏهن آها ڪلا ئي گم!"

ٻگهه عرض ڪيو ته "قبلا، هن غلام به هنن کي هي جواب ڏنو، ته سڄيءَ زمين تي ڪير آهي، جو اسان جي بادشاهه سان ڪلهو هڻي."

تڏهن چيائونم ته "تون جو ٻي ڏيهه تي، شوخيءَ سان ڳالهيون ڪرين ٿو، سو آهي توکي نه ٿيندي ئون، جيئن ته چيو اٿن ته "وت ٿورو چڙ گهٽي، مار ڪائڻ جي نشاني. جيڪڏهين ڪڇندين ته تنهنجي لاءِ ڀلو نه آهي."

مون چيو سان ته "آءٌ ٻار ڪين آهيان، جو اوهان جي ڏڙڪي پر ڊڄي پوندس."

پوءِ پڇيائونم ته "ڀلا سچ چئُ، تون اسان جي ملڪ ۾ ڪيئن آيو آهين؟"

تڏهن مون چيو ته "هن لاءِ جو توهان جو شهر ڏسي وڃي پنهنجي بادشاهه سان خبر ڪريان، ۽ اوهان جي ملڪ تي چاڙهي آڻيانس."

اهي ٻالهيون ٻڌي اھڙي ڪاٺي لڳين، جو پاڻ ۾ مڙي مون کي مار ڏيئي، جهلي پنهنجي بادشاهہ وٽ وٺي ويا.

بادشاهہ پڇين تہ ”هن غريب کي ڇو جهلي آندو اٿوَ؟“

چيائون تہ ”هيءُ ڏاڍو ڪپٽيو، بڇڙو ۽ اوالائو آهي.“

تنهن تي بادشاهہ وري پڇين تہ ”هي ڪهڙي ولايت جو آهي؟ ۽ هتي ڇو آيو آهي؟“

تڏهين جواب ڏنائون تہ ”قاز جي ملڪ جو رهاڪو آهي، ۽ آن هن کي هن شهر جي ترڳاءِ لهڻ لاءِ موڪليو آهي، ۽ آن جو ارادو هن جي ڳالهائڻ مان هيءُ سمجهجي ٿو تہ هو اوهان جو ملڪ هٿ ڪرڻ ٿو گهري.

ڪانڪني چيو تہ ”هن اچ ٻي ايمان کان پڇو تہ تنهنجي بادشاهہ جو اهڙو ارادو ڪيو آهي ۽ تو کي هتي موڪليو اٿس، سو ڇو؟“

تڏهين ٻانهي عرض ڪيو، تہ ”اسان جي بادشاهہ جي گهڻن ڏينهن کان اها اِڇا آهي، تہ توهان تي چڙهي ڪري؛ پر پنڌن پيچرن جو آڻ سونهون هئڻ ڪري هن وقت تائين پئي ترسيو آهي. هاڻي مون کي مڪو اٿس، تہ اهڙي جاءِ ڪا ڏسي وائسي اچ، جتي لشڪر اچي چانوڻي وجهي. ۽ آءٌ هن جي نوڪرن مان هڪڙو

ادني نوڪر آهيان. اوهان ٻه هي ڳالهه ٻڌي هوندي ته جيڪڏهن ڪا ٻڪري اسان جي بادشاهه جي سرن اچي پوي، ته ڪنهن کي ٻه مجال نه آهي، جو ڏانهس اک کڻي نهاري.

ايتري ۾ ڪانڪن جي وڏي وزير ڪجهه پڪي، ڪرڪس نالي، اچي مون کان پڇيو ته "تنهنجي بادشاهه جو وزير ڪير آهي؟" مون چيو ته "چيهو."

تڏهين ڪرڪس چيو، ته "البت اهڙي بادشاهه کي اهڙوئي وزير ٺهي، جو ساڳئي وطن جو هجي؛ ۽ ڏاهن پڻ چيو آهي، ته جيڪڏهن ڪنهن بادشاهه کي پنهنجو وزير رکڻو هجي، ته چونڊ ڪري خاندان ۽ علم وارو، بي طمع، هموطني، همت پريو ۽ خدا ترس ڳولي رکي. ايتري ۾، هڪڙو طوطو، جو ان مجلس ۾ ويٺو هو، تنهن پنهنجي بادشاهه ڪانڪن جي اڳيان اٿي عرض ڪيو، ته 'قاز جو ملڪ اصل هن بادشاهت سان لاڳو هو؛ پر ٿورن ڏينهن کان قاز باغي ٿي فساد ڪري، اهو ملڪ پنهنجي هٿ ڪيو آهي. هاڻي جيڪڏهين ڪو ڪٽڪ چاڙهي، ان ملڪ تي موڪلبو، ته آهو اوهان جي اقبال سان سٽڻي سوڀارو ٿيندو.'

اها ڳالهه ٻڌندي ئي مون کان ڪل نڪري ويئي، ۽ چيم ته "جيڪڏهن رکو هن طوطي جي چوڻ تي هو ملڪ توهان جو ٿي پيو، ته اسين ٻه چئون ٿا ته هيءُ ملڪ اسان جو آهي."

تنهن تي طوطي چيس ته ”اي ٻگهه! ڇو تون ٻنان سوارث ڪوڙ ڳالهائين؟ تون نه ٿو ڄاڻين، ته ڪوڙ ايمان جي ڪتر آهي؟ ۽ جنهن ڪي ڪوڙ ڳالهائڻ جي علت هوندي تنهنجي ڳالهه تي ڪو به پت نه ڪندو، ۽ نڪي آن جي ڪمن ڪي سچو ڄاڻندو.“

مون چيو ته ”منهنجو سچ يا ڪوڙ توکي تڏهين معلوم ٿيندو، جڏهن منهنجي ۽ تنهنجي بادشاهه جي وچ ۾ لڙائي لڳندي. دلجاء ڪر، ترت ئي توهان جي پسورائي ظاهر ٿيندي، پوء اڇا ڪارا پڌرا ٿي پوندا.“

هيءَ ڳالهه ٻڌي ڪانڪٽي مرڪي چيو، ته ”تون وڃي پنهنجي بادشاهه کي چتاء، ته هاڻي لڙائيءَ لاء ترت تياري ڪري.“

تڏهن مون چيو ته ”حضور، منهنجي ڳالهه تي بادشاهه ويساهه نه ڪندو، جيڪڏهن سائين جن کي لڙائيءَ لاء سچ پچ سمرٿي ۽ اراده آهي، ته پنهنجي ڪنهن ايلچيءَ جي هٿان اهو نياپو ڏياري موڪليو.“

ڪانڪٽيءِطوطي ڏي نهاري پڇيو ته ”هيءُ ڇا ٿو بڪي؟“

طوطي عرض ڪيو ته ”خاوند، هي جيڪي چوي ٿو سو سچ آهي، اوهان جو ڏيان ڪنهن ٻئي پاسي ٿو وسي.“

تڏهن ڪانڪٽي حڪم ڏنو، پلا پڇا ڪريو ته ”پنهنجي ڪچهريءَ مان ڪير وڪالت جو لائق آهي؟“

ڪرڪس وزير چيو ته ”اي جهان پناهه! ڪنهن اهڙي شخص کي موڪلجي، جنهن ۾ علم، رساڪاري، گنڀيرائي، بي طمعي، لياقت، ايمانداري، دليري، خُلق ۽ دانائي،

هي سڀ نضيلتون هجن. ۽ جڏهن بادشاه جي روبرو ٿئي، تڏهن ڇهي ڇيئي جواب سوال ڪري".

ڪاڪئي چيو ته "انهي ڪم لاءِ توکان سواءِ ٻئي ڪنهن ۾ منهنجي دل نٿي هچي. ڇگو هئن آهي، جو تون وڃي جواب سوال ڪري اچ".

ڪرڪس چيو ته "غريب نواز! ٻانهي اڳيئي عرض ڪيو آهي ته ايلچي انهي شخص کي ڪجي، جو پهلوان عاقل، چتر ۽ گفتگو ۾ پورو ۽ سڀڪنهن ٻوليءَ ۾ چالاڪ هجي، ۽ اجايو نه ڳالهائي، ۽ نه اهڙي ڳالهه ڪري، جنهن سان سندس بادشاه جي پسورائي پڌري ٿئي؛ ۽ ڏٺيءَ جي ڪم ۾ پنهنجي ساه جو ٻه سانگو نه ڪري. اهي سڀ ڳڻ هن طوطي ۾ آهن، ۽ هن ڪم جو لائق ٻه آهو آهي، تنهنڪري طوطي کي موڪلڻ گهرجي".

هيءَ ڳالهه مجلس جي سڀني صاحبن کي وڻي، ۽ چيائون ته "سچ، طوطي کان سواءِ ٻيو ڪو ٻه اهڙو نه آهي جنهن ۾ اهي سڀ خاصيتون هجن".

تڏهن ڪاڪئي طوطي کي چيو ته "تون هن ٻگهه سان گڏجي قاز وٽ وڃ؛ ۽ چئينس ته تون جو هيترو دماغ ٿو رکين، ۽ پاڻ کي بادشاهن جي قطار ۾ ٿو سمجهين، سو منهنجو ٻــ ڊپ توکي ڪونهي ڇا؟ ۽ پاڻ کي ڀُلي، مون سان ٻــٽرميچڻ لــڳو آهين. جيڪڏهين منهنجو ڀلو چاهين، ته هڪدم خدمت ۾ اچي حاضر

تي معافي گهر، يا ڏن ڏياري موڪل، جي نہ، تہ ناحق هاڻين گهوڙن جي هيڻان لتاڙجي ويندين، ۽ پنهنجو ملڪ بہ ويران ڪرائيندين".

طوطي عرض ڪيو تہ "مون کي اهو سرڪار جو حڪم اکين تي آهي، پر اهڙي نالائق سنگتيءَ سان گڏجي وڃڻ بلڪل نامناسب آهي ۽ جيئن هڪڙي هنس پکيءَ ڪانءَ جي سنگت ۾ پنهنجي جان ڏني هئي، تيئن شايد مون کي بہ ڏيڻي پوندي."

تڏهن ڪانڪٽي پڇيو تہ "آها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

١٨— هنس، ڪانءُ ۽ واڍهوڙو

طوطي چيو تہ "اوڄين شهر جي واٽ تي، جهنگلي انجير جو هڪڙو وڏو وڻ نديءَ جي ڪپ تي بيٺو هو، تنهنجي ٽارين تي هنس ۽ ڪانءُ پئي ويٺا هوا. اوچتو هڪڙو مسافر تير ڪمان ساڻ کڻي سج جي تائڙي کان ڪڙائجي، آنهيءَ وڻ جي هيٺان ٿڪ پڄڻ لاءِ اچي ويٺو. ۽ هڄي اچڻ ڪري آن وڻ جي ٿڌيءَ ڇانو ۾ ننڊ کڻي ويس.

جڏهن سج مٿي چڙهيو، ۽ آس جا تڙڪا پنن مان نڪري، هن جي منهن تي پوڻ لڳا، تڏهن هنس کهل آئي ڪانءَ کي چيو تہ "هن واڍهوڙوءَ جي منهن تي آس ٿي پوي، تون پنهنجا پر نہ پکيڙي هن ٽاري تي وڃي وهين، جتان آس هن تي پوي ٿي، تہ هو ويچارو ٿڪل ماندو ٿيل ڀلي ٿورو آرام ڪري وٺي."

ڪانءَ چيو ته "جيترو ٿي اهو ڪم ثواب جو آهي، ته ٻه مون کي گهڻي ڪانءَ پيٺي آهي، جو ايترو ڏاڪڙو ۽ ڪشالو پاڻ تي ڪٺان. اهو ثواب تون ئي وچي ڪٽ."

وسوڙل هنس هن جو مڪر نه سمجهي، پاڻ آڏامي آن ٽاريءَ تي مسافر جي مٿان ڇانو ڪري وڃي ويٺو. هو مسافر وات پٽيو سمهيو پيو هو، ۽ هيءُ ٽڪي ۽ لڄ ڪانءُ هن جي وات ۾ وٺ لاهي، آڏامي ٻيءَ ٽاريءَ تي وڃي ويٺو. ڪوسي وٺ، جا هن وانهڙوءَ جي وات ۾ پيئي، سو سجاڳ ٿي پيو، ۽ هنس کي پنهنجي مٿان ويٺو ڏسي، ڪاوڙجي چوڻ لڳو، ته هيءُ ڪم انهي نامراد جو آهي. ۽ سيگهه مان زه ڪمان تي چاڙهي، اهڙو تير ڪشيائين، جو ڇاتيءَ مان پار لنگهي ويس.

سو اي خاوند! ڪميڻي جي سنگت شل ڏٺي ڪنهن کي نصيب نه ڪري. سياڻن چيو آهي، ته سنگ تاري ڪسنگ ٻوڙي."

ڪانڪتي چيو تـ "اي طوطا! منهنجي مرضي نه آهي، ته تون هن ٻگهه سان گڏ گذاريندو رهه، جو تنهنجو ٻه حال هن هنس ۽ ڪانءَ جهڙو ٿئي. توکي ايترا ڏينهن هن جي صحبت ۾ رهڻا ڪين پوندا."

تڏهن چيائين ته "سائين جن تورن ڏينهن واسطي فرمائين ٿا، پر صوفي ويچارو رڳي هڪڙي رات جي صحبت کان بيمانو ۽ بڇڙو ٿي پيو هو."

ڪانڪئي پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

١٩- صوفي، ڪميڻو ۽ ڏوڏياڙي

طوطي چيو تہ ”هڪ واٽ، تہ هڪڙو ڪميڻو ماڻهو ڪنهن واٽ تان هليو ٿي ويو. اوچتو رستي تي هڪڙي صوفيءَ سان اچي گڏيو. صوفيءَ پڇيس، تہ ”اي يار! تون ڪاڏي ٿو وڃين؟“ چيائينس تہ ”آءٌ ڦيريائين گجرات ڏي ويندس، آتان ٿي، ٻوءِ اوجين ڏي ويندس.“

صوفيءَ چيس تہ ”جيڪڏهين چوين، تہ آءٌ بہ توسان گڏجي هلان، مون کي ٻہ اوڏانهين هلڻو آهي.“

هن چيو تہ ”منهنجي اکين تي بہ هلڪو آهين، ۽ ڏٺي ڪندو، تہ تو کي منزل تي صحيح سلامت نيئي پهچائيندس.“

صوفي ٿورو سمر واٽ لاءِ ڪٽي، ان سان گڏجي اٿي هليو. جڏهين رات پيئي، تڏهين اُو ٻئي ڪنهن ڳوٺ ۾ وڃي هڪڙي واڻئي جي هٽ تي لٿا ايتري ۾ هڪڙي ڏوڏياڻي بہ چاڏي ڏڌ جي ڪٽي اچي اُتي نڪتي، ۽ هنن ٻنهي کي چوڻ لڳي تہ ”منهنجو گهر پري آهي، جيڪڏهن توهين موڪل ڏيو، تہ آءٌ بہ اڄوڪي رات جا چار پهر هتي ڪاٽيان.“

تنهن تي هنن چيو تہ ”ڀلي نڪ، اسان جون اکيون ٺڏيون، جاءِ گهٽيئي پيئي آهي. پنهنجي چاڏي اسان وٽ رکي، تون هتي سمهي پئو، چاڪاڻ تہ هتي ڪتا گهڻا آهن، متان تنهنجو ڏڌ چٽي وڃن.“

ڏوڏياٽي چاڏي هنن کي سونهپي، پاڻ پري وڃي سمهي پيئي. ڪميٽو آڏيءَ جو اُتي چاڏيءَ وارو ڏڏ سڀ پيي چٽ ڪري، باقي آگهي پکهي صوفيءَ جي هٿن ۽ چهن کي سڪي پاڻ مانڙي ڪري سمهي پيو.

صبح جو هي ٽيئي اٿيا. ڏوڏياٽي ڏٺو ته مارا! چاڏيءَ ۾ ڏڏ لهي ٺي ڪونه. تڏهين لڳي پنهنجو مٿو پٽڻ ۽ پٺهي جو منهن ڏسڻ. جان چتائي ڏسي، ته صوفيءَ جا هٿ ۽ چپ ڏڏسان لٿيا پيا آهن. تڏهين نڪا ڪيائين هم نڪا ڪيائين تم، آنندي ٺي صوفيءَ کسي ڏاڙهيءَ کان جهلي لوڏيائين، ۽ هَل مچائي چوڻ لڳي، ته "توئي منهنجو ڏڏ کاڌو آهي." ۽ چاڏي پڃي، اَن جي گيرڻ هن جي گڇيءَ ۾ وجهي، اٽي بزار ۾ ڪڙو ڪيائينس.

سو اي بادشاهه! جيڪڏهين آءٌ به پکهه سان گڏجي ويندس، ته منهنجو به اهڙو ٺي حال ٿيندو."

تڏهين مون چيو ته "طوطا! چو تو ايترا نقل نظير هلين ۽ عذر ڪرين. ڊپ لاهي اُتي مون سان هل، ۽ ڀائيهي ڏسندين، ته آءٌ ڪيئن تو تنهنجي ٺهل ٺڪور ڪندو هلان. تو اجا تائين مون کي سڃاتو ڪين آهي."

طوطي چيو، ته "تنهنجي ڀل ماڻهپائي هن مان ٺي معلوم ٿي ٿئي، جو تون هٿ وٺيو تو بادشاهن جي وچ ۾ جهيڙو لارائين. آءٌ اهڙو بيوقوف نه آهيان، جو تنهنجي مٺين ڳالهين تي لڳي، جيڏي وٺي هلين، تيڏي هليو هلان."

تڏهين مون چيو، ته ”مون تي ڏٺيءَ وڏي ڀاڄهه ڪئي آهي، جو مون ڪان اڃا تائين ڪو ٻچڙو ڪم نه ٿيو آهي، ۽ اڪثي ٻه ٻيئي لڄ مٿس.“

طوطي چيو ته ”تون ڏهاڙي ايترا ناحق خون ٿو ڪرين، جي ڳاٽيئي ڪان ٻاهر آهن، پوءِ ٻه پيو چوين ته، مون جهڙو پرهيزگار ڪو ڪونهي.“

تڏهين مون چيس ته ”تو ڪين ڏٺو آهي ڇا، جو جڏهن پاڻيءَ ۾ پير رکان ٿو، تڏهين ڪيڻن نه ڪنبي هوريان هوريان هلان ٿو، ته متان ڪو جيءُ جنت منهنجي پير هيٺان چيچجي پوي.“

طوطي چيو ته ”اي مڪريل! تنهنجو هوريان هلڻ ٻه ٺڳيءَ ڪان سواءِ نه آهي. پاڻيءَ ۾ هري هري ايتري لاءِ هلين ٿو، ته ڪنهن کي زور نه اچي. پر ڏڪ ڏڪ ڪنديون مڇيون سٽيئي ڳڙڪائي وڃين.“

جڏهن ڪالڪتي ڏٺو ته هي ٻئي ڇٽا رد ڪد ڏين ۾ هڪ ٻئي سان منو مت پيا پون، تڏهين پنهنجي خان-سامان کي حڪم ڏنائين ته ”ٻنهي واسطي سکهو سروپا آڻ.“ خان سامان سروپاءِ آڻي حاضر ڪئي، سا بادشاهه مون کي پهرائي، ۽ گهڻي خاطرداري ڪري موڪل ڏنائينم، ۽ چيائين ته ”تون اڪيئي وڃ، ته آءٌ طوطي کي ٻه تنهنجي پٺيان قاز وٽ موڪليان ٿو.“ ”تنهن تي آءٌ آتان اٿي هيڏي روانو ٿيس، ۽ هاڻي اچي حضور ۾ حاضر ٿيو آهيان.“

وري آئي بيھي ادب سان چوڻ لڳو ته ”سائين، اوهين چـو هائي ويسلا ويٺا آهيو، آئي لڙائيءَ لاءِ سانباهو ڪريو. ڪالڪئي کي فوج سوڊوَ لڙائي لاءِ آيو سمجهو.“

هيءَ ڳالھ ٻڌي قاز ۽ سندس وزير چيھي ٻنهي ڪلي ڏنو، ۽ ٻگھ کي رمز سان چوڻ لڳا ته ايتري وڏي ۽ ڏکھي سفر.تان واه جا سوکڙي آندي اٿيئي.“

ٻگھ چيو تہ ”جهان پناھ، اوهين مچيو نشا، پر جيڪي ڳالهيون خيرخواهيءَ جـون هيون، سي سڀ خدمت ۾ عرض ڪيم ، اڳتي ته مالڪ آهيو.“

تڏهين بادشاھ ٻگھ کي چيو ته ”جيڪي تنهن جا ياٹر هجن، تن سڀني کي گڏ ڪري اسان وٽ وٺي آھ، ته انهن کي نوڪر رکون.“

هي ڳالھ ٻڌي ٻگھ ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ قاز کان موڪل وٺي، گهر اچي پنهنجن سڀني ياٹرن ۽ لڳ وارن کي گڏ ڪرڻ لڳو. تڏهين چيھي بادشاھ وٽ وچي عرض ڪيو ته ”ڏئي! اهڙي ڪوٺي شخص کي سرڪار جي نوڪري ۾ وٺڻ واجب نہ آهي.“

قاز چيھي کـي جواب ڪونہ ڏنو، پـر چيائين ته ”اهڙي ڳالھ، جا اسان اڳي پنهنجن وڏن کان ٻـ ڪڏهين ڪين ٻڌي هئي، سا اج هن جي واتان ٻـڌي اٿون شايد اها ڳالھ سچي هوندي. هاڻي تون ويچار ڪري

کا اهڙي تجويز ڪر، جنهن ڪري دشمن غالب ٿي نه سگهي."

چيهي چيو ته "خاوند، انهي صلاح ڪرڻ لاءِ مخفي ڪچهري گڏ ٿيڻ گهرجي؛ ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن ڏاهن جي مجلس ۾ ويهي ڪا صلاح ڪبي آهي، پوءِ توڻي ٻين جي ڪن تي آنهي جو پرلاءُ نه به ڪري پوي، ته به هو چپن جي چرڻ، ۽ هٿن جي اشارن، ۽ ڪنڌ جي ڏوڻ ڪان ٿي صاف معلوم ڪري وٺندا آهن. تنهن ڪري اهڙي هنڌ وهڻ گهرجي، جو ڪنهن کي لڪ ٿي نه پوي، جٿن ته چيو اٿن، ته ڇتين کي به ڪن آهن."

نيٺ بادشاهه ۽ وزير ٻئي خلوت ۾ ويٺا، آتي چيهو چوڻ لڳو ته "منهنجي خيال ۾ اچي ٿو ته، ڳجهه کي سلوڪ ڪرائڻ لاءِ موڪلجي، جنگ ڪرڻ چڱي نه آهي، ڇاڪاڻ ته آوءَ به ڀاري آهي، الاجي سوڀ ڪنهن جي ٿئي."

قاز کي وزير جي هيءَ صلاح نه وڻي؛ تڏهن چيهي وري عرض ڪيو ته "اول ٻن ٽن عاقلن کي ڪانگني جي ملڪ ۾ جاسوسيءَ لاءِ روانو ڪجي، ته ان جي لشڪر جو ڳاٽيڻو ۽ ڏينهون ڏينهن جو احوال جانچي ڳجهه ڳوهه ۾ پهچائين؛ ڇاڪاڻ ته بادشاهه کي گهرجي، ته جڏهن ڪو خوف ڏسي، تڏهن ويسلائي ڇڏي، اڳيئي سٽ آن جو تدارڪ ڪري. جاسوسن جي آل اولاد کي

نظربند رکي، متان دشمن سان اَو ملي، پنهنجن ٻچن
کي لڪ چوريءَ ولي وڃن ۽ پوءِ سرڪار کان ڦري پون."

تڏهن ڦاز پڇيس ته "تنهنجي سمجھ ۾ جاسوسيءَ جا
لائق ڪير آهن؟"

تنهن تي چيائين ته پيلڪ ۽ پهريائين آن کان قسم
تي اقرار وٺڻ گهرجي، ته جنهن ڳالھ لاءِ تو کي موڪلجي
ٿو، سا تون ڪنهن کي به نه چوندين، جيڪڏهن
اُها ڳالھ ڪنهن ٻڌي آهي، ته سخت سزا جو لائق
ٿيندين. چاڪاڻ ته راز کولڻ مان وڏيون خرابيون
پيدا ٿين ٿيون: سڄي ملڪ ۾ ڦڙڦوٽ پئجي ويندي،
۽ دل جي مراد ته ڇڏيو، پر اصلوکي ڳالھ به
هٿ ڪين ايندي."

تنهن تي ڦاز يڪدم پيلڪ کي سڏائي، جيئن چيهي
چيو هوس، تنهن پٺاندر ان کان قسم تي اقرار وٺي ۽ ان
کي سروپاءِ ڏئي جاسوسيءَ لاءِ روانو ڪيو، ۽ زباني
چيائينس ته "آءٌ ڏسان، ته تون ڪهڙي سرڪار جي
خيرخواهي ڪري ٿو اچين."

ٻن-چئن ڏينهن کان پوءِ ڪهنگ ڪوٽوال بادشاهه
وٽ اچي حاضر ٿيو ته "خاوند، ڪانڪنو، جو خشڪيءَ
جو بادشاهه آهي، تنهن وڏان هڪڙو طوطو ايلچي
هتي آيو آهي، جو پنهنجن ٻن-چئن سنگتين سوڏو
دروازي تي حاضر آهي، جيڪڏهن حڪم ڏيو ته
روبرو اچن."

اها ڳالهہ ٻڌي قاز چيهي ڏي نهاريو. چيهي عرض ڪيو ته "بلفعل حڪم ڪريو، ته جتي پاڻي کارو ۽ هوا ٿوري هجي، تتي هنن جي ٽڪڻ لاءِ جاءِ ٺهرائجي، جو آتي ٿورا ڏينهن رهي معلوم ڪن، ته هن هنڌ جي آب و هوا ناموافق آهي. ۽ ائين به سمجهن، ته هتي جيترو وڌيڪ رهبو، تيترو وڌيڪ ڏکي ٿبو. پوءِ پاڻهي پنهنجي بادشاهہ ڏي چوائي موڪليندا، ته هن شهر جو پاڻي ۽ هوا ڀانءِ نه پوندي، ۽ جيڪو هتي اچي، سو سرسهسائي اچي. نيٺ انهي ڏپ کان يقين آهي، ته ڪانڪنو هن پاسي اچڻ جو ارادو لاهي ڇڏيندو، ۽ طوطو پڻ وائڙو ٿي پاڻ مرادو موٽي وڃڻ لاءِ موڪل گهرندو."

هيءَ صلاح ٻڌي، قاز هنن جي رهڻ لاءِ هڪڙي جاءِ رٿي، جتي جو جيڪڏهن ڪو پاڻيءَ چڪو پيئي يا هوا کن کائي، ته سگهو ئي اگهو ٿي پوي. موٽي قاز چيهي کي چيو ته "تو جو اڳي ظاهر ڪيو هو، ته سلوڪ چڱو آهي، ۽ ويڙهہ چڱي نه آهي، چو جو هن ۾ هڪڙي چنتا آهي، ۽ هن ۾ هزار چنتائون آهن، پوءِ به الاجي نتيجو سندس ڪهڙو نڪري. سا سچي ڳالهہ غلط آهي، ڇا لاءِ ته فوج ۽ خزانو جن سان ڪم، سي ٻئي مون وٽ مٿو آهن، ڌڻيءَ جي فضل سان مون کي اميد آهي، ته منهنجي سوڀ ٿيندي. تنهنڪري صلح جي ڳالهہ موڙڻ ڇڏي ڏي، ۽ ويڙهہ ڌڻيءَ کي سوال ڪر، ته منهنجي فتح ٿئي."

چيهي چيو ته ”خاوندا! هرويرو ائين نه آهي، ته گهٽيءَ فوج ۽ گهٽي خزاني سان سوڀ ٿي ٿئي. جيڪڏهن ڪنهن اهڙي ڳالهه حضور جي ڌيان تي وڌي آهي، ته اُن نسوري غلط سمجهي آهي. ڇو ته اوهان جي لشڪر ڪڏهن لڙائي جو منهن، يا جنگ جو ميدان نه ڏٺو آهي، تنهنڪري حال جنگ جو نالو ٻڌيو پيا ڏرندا هوندا. پر جڏهن ويريءَ جي فوج کي سامهون ڏسندا، تڏهين پاڻهي ڏسندؤ، ته سندن پير ڪيئن ٿا ٿڙڪن؛ مون کي يقين آهي ته دشمن جو لشڪر ڏسي پورو بيهندا به ڪين؛ ڇاڪاڻ ته هنن اڄ تائين ڪا به جنگ ڪئي نه آهي؛ رڳو سدائين نڪمٺو رهي، ٿڌيءَ ڇانوَ ۾ آرام وٺي ڏٺو اٿن.

تنهن ۾ آءٌ توهان کي منع ٿو ڪريان، ته لڙائيءَ جو خيال پنهنجيءَ نه ڪجو. تنهن کان سواءِ گهٽا ته وري اهڙا ڏڃڻا آهن، جو گهرن ۾ جهڙا شينهن، ۽ ٻاهر جهڙيون ٻليون؛ ۽ جي جنگ جي ميدان جو ڏس پوين، ته هوند ڏهه ڪوهه ڏور پيا ڀڄن. تنهن هوندي به، جيڪڏهن هرويرو اوهان جو لڙائيءَ ڪرڻ تي خيال هجي، ته جن لڙايون ڏٺيون نه هجن، تن کي سرڪرد و ڪرڻ نه گهرجي، جيئن ته پڌرو آهي، ته ڪانيارا اڻ سرنديءَ کان سواءِ ڪڏهين ڪين وڙهندا آهن.

مون کي ٻگهه جي اشاري مان معلوم ٿيو آهي، ته ڪانڪٽو لشڪر سوڌو اوهان جي ملڪ تي چڙهي

ڪري اچي ٿو. ڪا مهل نہ ڪنهن جهڙي، تنهنڪري بلفعل وقت جي صلاح هيءَ آهي، تہ اڪ پوءِ ڪٿي، پرينديءَ ئي ڪا اهڙي تجويز ڪري ڇڏجي، جو پوءِ سوڙهيءَ ۾ منجهي نہ پئجي. ۽ جوٽيءَ ۾ پڻ آهي تہ جيستائين دشمن پري هجي، تيستائين هن ڪي هٿ هٿ ۾ نہ ڏجي، نيٺ جڏهن ڏسجي، تہ هاڻي سوڙهو اچي پيو آهي، تڏهين پوءِ تہ سامهون ٿيڻ کان سواءِ ٻي مهاڙ ئي ڪانهي.

۽ مون کي هيءَ بہ معلوم ٿيو آهي، تہ ويريءَ جو لشڪر اوهان جي سپاهہ کان سرس آهي. تنهن ۾ هيءَ ملڪ اسان جي هٿ مان نڪري نہ وڃي، تنهن لاءِ ڪو اهڙو آپاءُ ڳولي ڪڍجي جو ڪسي ئي نہ، چاڪاڻ تہ چوندا آهن، تہ تر جي ڪٽي سڻُ چوٽون ڪائي. پوءِ جي انهيءَ آپاءُ ڪندي بہ ڪسي وڃي، تہ اُن لاءِ چنتا ڪرڻ نہ گهرجي، چاڪاڻ تہ جيت ۽ هار ڏئيءَ جي وس آهي."

قاز چيو تہ: "چڱو ڀلا، ويچار ڪري آها ڪا حڪمت ٻڌاءِ، جنهنڪري اسان جو ملڪ سلامت رهي." تڏهين عرض ڪيائين تہ "هي طوطو جو ايلچي ٿي آيو آهي، تنهن کي هاڻي ڏکي رکڻ واجب نہ آهي. پاڻ هن کي حضور ۾ گهرائي اهڙيون مٺيون ڳالهيون ٻڌائجن، جو اُو سرهو ٿئي. ۽ سندس ٽڪڻ لاءِ اهڙي چڱي جاءِ مقرر ڪجي، جنهن ۾ ڪنهن بہ

طرح جو اهنج نہ هجي. تنهن ڪان پوءِ سياڻن جي صلاح سان هڪ قلعو جوڙائجي.

تڏهن قاز پڇيو تہ "قلعي جوڙائڻ ۾ تو ڪهڙو فائدو سمجهيو آهي؟" چيائين تہ "قلعي جي وڏي گهرج آهي، چاڪاڻ تہ جيڪڏهن اوکيءَ ويل ۾ ڪو سردار پنجين سوين ماڻهن سان پنهنجي قلعي ۾ اچي پناهہ وٺي، ۽ دشمن جا پيلي تہ ڏهہ هزار سوار ويڙهي وجنس، تہ بہ ڪن ڏينهن تائين هن کي جوکو نہ آهي، تيستائين ۾ ڪو نہ ڪو حيلو وسيلو پيدا ٿيو پوي. ۽ جي ويريءَ جو لشڪر چڙو چڙ ٿي پوي، ۽ ڪو اچي پڌائي، تہ اهو لشڪر پڳو ٿو وڃي، تہ آن جي چوڻ تي هرگز دشمن جي پٺيان نہ پئجي، چاڪاڻ تہ اهڙيءَ ريت پٺيان پوڻ مان گهڻن ئي سان دغا ٿي آهي.

۽ عاقلن چيو آهي تہ جنهن جو لشڪر ٿورو هجي تنهن کي گهرجي تہ پناهہ واري شهر ۾ رهي، ۽ جيڪڏهين پناهہ وارو شهر نہ هجيس، تہ اتانهين‌ءَ پاڻهين، واري پناهہ ڏياري وٺي، جنهن جي چوڌاري آونهي ۽ ويڪري کاهي هجي. ۽ هٿيار پوهار، ۽ آن پاڻي اتي اڻ مئو موجود رکي. جي اهڙو بندوبست اڳي ئي ٿيو پيو هوندو، تہ دشمن اتي پير بہ پائي نہ سگهندو."

تڏهين قاز پڇيو تہ "انهي ڪم جي پوري ڪرڻ لاءِ آءٌ ڪنهن کي مقرر ڪريان؟"

چيھي عرض ڪيو تہ ”جيڪڏھن ھيءُ ڪم سنت ڪرائڻو ھجي، تہ جنھن ۾ اعتماد سارجي، تنھن کي چئجي ۽ مونکي اھڙو پيو خاطريءَ جھڙو سواءِ ڪھنگ ڪوٽوال جي ڪونہ ٿو سجھي.“

تنھن تي آن کي انھي مھل گھرايائون، ۽ کيس ساراھي بادشاھہ فرمايو تہ ”اي ڪوٽوال! جيئن چيھو ٿو چوي، تيئن ھڪڙو وڏو ۽ پختو قلعو ترت تيار ڪراءِ.“

ڪوٽوال عرض ڪيو تہ ”خاوند، غلام اڳيئي قلعو تيار ڪرائي ڇڏيو آھي، ۽ سيڊو سامان ۽ جنگ جو پيو اثالو بہ جيترو کپي، اوترو سڀ گڏ ڪرائڻ ۾ مشغول آھيان.“

ھي ڳالھہ ٻڌي ڦاز ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ اھو قلعو ھليو ڏسڻ، جو ڏسڻ سان ڏاڍو وڻيس. پوءِ دلجاءِ ٿيس ۽ ڪھنگ کي بيحد انعام اڪرام ڏيار يائين.

ڪيتريءَ مدت کان پوءِ ھڪڙي ڏينھن ڪھنگ ڦاز وٽ اچي روبرو عرض ڪيو تہ ”خاوند، ھڪڙو ڪانءُ نيات سوڊو دروازي تي قدمبوسيءَ لاءِ اچي حاضر ٿيو آھي، ۽ عرض ٿو ڪري، تہ آءٌ اوھان جو نالو ٻڌي نوڪريءَ واسطي پريان سنگلديب کان ڪھي آيو آھيان. جيڪڏھين مرضي ھجي، تہ خدمت ۾ اچي حاضر ٿئي.“

ڦاز چيو تہ ”چڱو، ھن کي نوڪر رکنداسون.“

تڏهين چيهي چيو ته "جو حڪم ٿيو سو واهه، پر غلام کي هيءَ ڏپ آهي، ته متان هن ڪانءَ کي ڪانگن باد شاهه چارپ لاءِ موڪليو هجي. ۽ جي ائين آهي، ۽ توهين هن کي نوڪر رکندا ته راءِ مدن پال واري هلت ڪندو."

قاز پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٠- راءِ مدن پال، سندس وزير ۽ چار چاري

چيهي چيو "مون ٻڌو آهي، ته راءِ مدن پال هڪڙي وقت پنهنجي فوج ۽ هاٿي نيئي، هڪڙي قلعي کي گهيرو ڪيو. ڇهن مهنن تائين ويڙهه هلي، ۽ ڪيتري ئي قلعي وٺڻ لاءِ ڪوشش ڪيائين، ته به کي ڪين ڪٿو. نيٺ هڪڙي ڏينهن لاچار ٿي سندس وزير جو ڏاڍو ڏاهو هو، تنهن چيو ته "سائين، ڪيترو سارو لشڪر مارايو اٿون. هاڻي ڪا اهڙي حڪمت ڪرڻ گهرجي، جو فوج به نه مري، ۽ قلعو به سٽتئي هٿ اچي."

بادشاهه چيس ته "جيڪڏهن تنهنجيءَ تجويز ۽ حڪمت سان ائين ٿي پوندو، ته هو قلعو ئي تنهنجي دولت آهي."

وزير انهيءَ ڳالهه تي خوش ٿي ٽن چئن کي گهرايو: هڪڙو بورچي، ٻيو سائيس، ٽيون پهلوان، ۽ ٽيهي

ڪي جاسوسيءَ ۽ فريب جا سڀ ڍنگ سيکاري، ۽ گهڻو انعام اڪرام ڏيئي آن قلعي ۾ دغا ڪرڻ جي نيت سان موڪليائين.“

هي ڇيئي ڇٽا فقيرانو ويس پهري، ڪنهن تجويز سان قلعي ۾ گهڙي ويا، ۽ ڪيترا ڏينهن اتي رهي، پنهنجا ويس وري مٽائي، پنهنجي پنهنجي ڌنڌي جي نوڪري سرڪار ۾ وٺي، ايمانداريءَ ۽ سچائيءَ سان هلڻ لڳا، تان جو اهڙا چست ۽ چالاڪ ڳڻيا ويا، جو سردارن ۾ پڌرو.

تڏهن هنن مان هڪڙي کي ٻورچي خاني جو مير، ٻئي کي گهوڙن جو، ۽ ٽئين کي هاٿين جو داروغو ائين ڪري مقرر ڪيائون ۽ هنن جي طرفان سڀني کي ايتري خاطري ٿي ويئي، جو پاڻ ۾ چوندا هئا ته اسان جي راجا جي سرڪار ۾ انهن ٽنهي نوڪرن جهڙو سچو، محنتي ۽ خيرخواهه ڪو نوڪر ڪونهي.

جڏهن هنن ٽنهي ڇٽن ڏٺو ته، هاڻي ماڻهن کي اسان جي ايمانداريءَ جي بلڪل پڪ ٿي ويئي آهي، تڏهن پاڻ ۾ هڪڙي نويڪليءَ جاءِ تي گڏ ٿي چوڻ لڳا، ته هاڻي جنهن ڪم لاءِ اسان کي وزير هتي موڪليو آهي، سو پورو ڪرڻ گهرجي. نيٺ اها پڪ ڪري ٺهرايل ڏينهن هرڪنهن جدا جدا حوالي ٿيل ڪاڌي خوراڪ ۾ زهر گڏيو، ۽ جنهن ڪنهن اهو گڏ ٻل ڪاچ ڪاڌو، سو آني جو آني پورو ٿيو،

انهيءَ طرح ڪم پورو ڪري، آهي ڏيئي ٻروقت قلعي کان ٻاهر نڪري پنهنجي لشڪر ۾ آيا، ۽ اچي وزير سان خبر ڪيائون. وزير بادشاهه وٽ وڃي عرض ڪيو ته خاوند، اوهان جي اقبال سان غلام جي تجويز ڪارگر ٿي. بادشاهه هيءَ خوشخبري ٻڌي، پنهنجي لشڪر سوڌو ڌپ لاهي ويريءَ جي قلعي ۾ گهڙيو.

تنهنڪري، چيهي چيو "اي بادشاهه! ڪنهن بيگاني ماڻهوءَ کي پنهنجي ڪم ۾ دخل ڏيڻ ڏاڍو نقصان آهي."

قاز چيو ته "پلا هن ڪانءَ کي يڪبارگي مون وٽ آڻيو، ته سندس پيشانيءَ مان سهي ڪريان ته ڪي ڏاهو ۽ سياڻو آهي يا نه. جي هوندو ته نوڪر رکي، ڪيس لائق ڪم ڏيندس، جي نه ته رخصت ڏيندوسانس." چيهي جڏهن ڏٺو، ته بادشاهه جي هروپرو ڪانءَ کي نوڪر رکڻ تي مرضي بيٺي آهي، تڏهن لاچار ٿي هن کي پاڻ سان گڏ وٺي آئي، حضور ۾ قدمبوسي ڪرائي. بادشاهه هن جي شڪل ڏسي ۽ گفتگو ٻڌي ڏاڍو سرهو ٿيو، ۽ صلاح ۽ مصلحت جو لائق ڄاڻي، هن کي پاڻ وٽ رکيائين.

هڪڙي ڏينهن چيهي عرض ڪيو ته "خاوند، قلعي ۾ لڙائي جو سامان گهرج آهر هڪيو آهي، هاڻي طوطي کي رخصت ڏجي. هتي هن جو رهڻ

چگو نہ آهي، چاڪاڻ تہ جيڪڏهن وڏيڪ رهندو، تہ ساري احوال کان واقف ٿيو، پنهنجي بادشاهہ کي ذري پرزي سوڌو وڃي ٻڌائيندو.“

بادشاهہ هيءَ صلاح مڃي، عام دربار ٿيڻ جو حڪم ڏنو. جيڪي جانور پاڻيءَ جا هوا، سي سڀ جڏهن پنهنجي پنهنجي جاءِ تي مجلس ۾ دربار جي وقت برابر هٿ ٻڌي بيهي ويا، تڏهن ڪاڻڪني جي ايلچيءَ کي سڏ ٿيو. ڪي انهن مان ڊوڙيا، جي طوطي کي وٺي آيا.

طوطي ادب سان پري بيهي سلام ڪري عرض ڪيو تہ ”خاوند، جيڪڏهن حڪم ٿئي، تہ پنهنجي بادشاهہ جو نياپو خدمت ۾ عرض ڪريان.“ قاز اشارو ڪيو تہ ”هائو.“

تڏهن طوطي وڏي سڏ چوڻ لڳو، تہ ”غلام جي شاهنشاهہ فرمايو آهي، تہ جيڪڏهن قاز کي پنهنجو ملڪ ۽ مال پيارو هجي، تہ ڳچيءَ ۾ ڪنڌي وجهي، ستت منهنجي پيرن تي اچي پوي ۽ ڏوهہ بخشائي، تنهن کان سواءِ پنهنجي رهڻ جي جاءِ مٽائي ئي ڪري. حضرت سلامت، اسان جي بادشاهہ جي فوج اڃا توهان جي ملڪ جي حد کان پري آهي. تنهنڪري توهان جي حق ۾ هيءَ ڳالهہ بهتر ٿيندي، جو ڪي ٿورا هاٿي ۽ گهوڙا، ڪي ٿوريون اشرفيون ۽ جواهر، ڏن طريق ترت روانا ڪريو، ڇو جو اسان جي بادشاهہ

جي تابعداري ڪرڻ توهان جي واسطي بيشڪ فائدي واري آهي. جيڪڏهين ائين ڪندؤ، ته شايد اسان جو بادشاهه اوهان تي مهربان ٿي، اوهان جو ملڪ فنائي ناس ڪري نه ڇڏيندو.“

طوطي جي واتؤن هي ڳالهه ٻڌي، ڦاز تپي لوهه ٿي ويو، ۽ فرمايائين ته ”ڪو آهي اهڙو، جو هن جا ڪنپ ڪنيڙائيون پٽي، حضور ڪان پري ڪري؟“

ڪانءُ جو هٿ ٻڌيو اَتي بيٺو هو، تنهن عرض ڪيو ته ”حضور جيڪڏهن حڪم ڏئي، ته هن بي ادب سان اهڙي جٺ ڪريان، جو وري ڪو به ايلچي ڪنهن بادشاهه وٽ سنڀالي اهڙي گستاخي ڪري.“

تنهن تي چيهي چيو ته ”غريب پرور، اها ڳالهه بادشاهن جي شان ڪان ٻاهر آهي، اَللندو بدنامي ٿيندي. سياڻا چوندا ته اچيءَ ڏاڙهيءَ سان چيهو وزير حضور ۾ حاضر هو، تنهن اهڙي نالائق هلت ڪرڻ ڪيئن ڏني؟ ڇا ايترو نٿي ڄاڻائين، ته ڪٿي به وڪيل لاءِ مار ڪانهي؟ ڏٺي نه ڪري، پر جي هي ڳالهه ائين ٿي پوي، ته ڪنهن بادشاهه وٽان ايلچي وري ڪڏهين به ڪين ايندو. ۽ سياڻن چيو آهي، ته ”جنهن مجلس ۾ پيرمرد نه آهي، تنهن ۾ جائي هڪڙو نه پيو ڪم ڪري ٿو، ۽ آها مجلس ٿي ڪين ڇٽبي.“ آءٌ سچ ٿو چوان، ته اڄ تائين ڪنهن بادشاهه ايلچيءَ تي هٿ ڪونه اُلاريو آهي، ۽ ڪيتري به هن گستاخي ڪئي

هوندي، ته ٻه بادشاهه هرگز دل ۾ نه ڪيو هوندو.
طوطي جهڙو ايلچي ڪٿان ايندو؟ جيڪڏهين اُن کي
ماربو، ته ڏاڍو پڇتائبو.“

بادشاهه جي دل هنن ڳالهين طوطي ڏي ڪونئري
ڪئي، نيٺ طوطي کي سرو پاءِ ڏيکائي، بادشاهه موڪل
ڏني. جڏهين هو پنهنجي بادشاهه وٽ وڃي پهتو،
تڏهين پڇائونس ته ”ڇا ڪري آئين؟ ۽ ڪهڙا جواب
سوال توسان ٿيا؟ ۽ هو ملڪ ڪهڙو آهي؟ ۽ موڪل
ڪهڙي طرح توکي ڏنائون؟“

عرض ڪيائين ته ”جهان پناهه، ڪي ڪين پڇو،
لڙائي جي تياري ڪريو. مون جراب بلڪل همت
سان مردن وانگي ڪيا، ۽ قاز جي حشمت کان ذرو
ٻه ڪين ڊنس. ۽ جو اوهان جو نياپو هو، سو قاز کي
پريءَ مجلس ۾ وڃي ڏنم. ۽ ملڪ جو قاز جي هٿ
۾ آهي، تنهن جي واکاڻ ڪري نٿو سگهان. منهنجي
سمجهه ۾ ته بهشت کان ٻه وڌيڪ آهي. جڏهين آءٌ
اُتي وڃي پهتس، تڏهين مون کي هڪڙيءَ قلعي جاءِ
۾ نظربند ڪري رکيائون، ۽ گهڻيءَ محنت سان هڪڙو
قلعو جوڙائي، تنهن ۾ لڙائيءَ جو ڪيترو ئي سامان
گڏ ڪيو اٿن. پر جي خاوند جي فوج هن ملڪ جي
وٺڻ لاءِ چڙهي ڌڪي ڪري، ته پڪ اٿم، جنگ ۾
پهريائين اهو قلعو فتح ٿيندو، ۽ هن جو ملڪ مفت
هٿ لڳندوسون.“

تڏهين ڪرڪس وزير دل ۾ ويچار ڪيو تہ شايد طوطو هتان بي مانو ٿي موٽيو آهي، ۽ چيائينس تہ "مون ٻڌو آهي، تہ قاز تنهنجو گهڻو آدرڀاءُ ۽ خاطر ڪئي هئي، ۽ هرطرح جا ڪائڻ تنهنجي لاءِ موڪليندو هو."

طوطي جواب ڏنو تہ "اي وزير! اها ڳالهہ مڄي غلط آهي. مهمانداريءَ جي تہ هن مون سان هڪڙي وک بہ ڪانہ پري. پاڻ هن جي هيءَ وڏي مهرباني سمجهيم، جو هن مون کي جيئرو ڇڏيو."

اها ڳالهہ ٻڌي ڪانڪئي جو منهن ڳاڙهو ٿي ويو، ۽ چڙ ۾ حڪم ڏنائين تہ "هاٿي جو هاڻي منهنجو تنبو ٻاهر نڪري."

ڪرڪس عرض ڪيو تہ "بادشاهن کي ايتري تڪڙ ڪرڻ نہ کپي، چاڪاڻ تہ تڪڙ ۾ ڪم بگڙيو پون. واجب آهي، تہ اڄ سڀني اميرن ۽ رسالدارن کي سڏائي، پڇي پوءِ انهن سان صلاح ڪرڻ کپي."

بادشاهہ اها ڳالهہ قبول ڪري سڀني کي سڏائي چيو تہ "اي ياڙو! هڪڙو مشڪل اچي پيو آهي، تنهنڪري ڪا اهڙي چڱي صلاح ڪريو، جو آهو مشڪل آسان ٿئي."

تڏهين سڀني پڇيو تہ "اهو ڪهڙو مشڪل آهي؟" فرمايائين تہ "قاز منهنجي ايلچيءَ سان گهڻيون جهيون

ڪيون آهن، ۽ قلعو جوڙائي وڙهڻ لاءِ تيار ٿيو آهي."

تنهن تي سيٺي عرض ڪيو ته "جهان پناهه، جيڪي فرمايو، سو اسين اڪين سان ڪريون. جيڪڏهن اسان جي صلاح وٺو، ته قاز سان لڙائي ڪريو، ڇاڪاڻ ته خاوند جي چڱائي اسان کي جنگ ئي ۾ ڏسجي ٿي، ۽ ان بابت ڪا به چنتا دل ۾ نه ڪريو. نڪي ڪنهن جي ڪچيءَ پڪيءَ ڳالهه تي ڌيان ڏيو. هار ۽ جيت آهي ڏئيءَ جي وس."

تڏهن ڪانڪٽي چيو ته "طوطو قاز جي ملڪ جي واڪاڻ سان ڏاڍي ٿي نڪتو، ۽ مون کي پڪ آهي ته اها ڳالهه ڪوڙي نه هوندي."

ائين چئي هنن کي حڪم ڏنائين ته "پنهنجي پنهنجي فوج ۽ رسالي کي جلد سنڀراٽيو. ۽ پاڻ جوتشين کي سڏائي جنگ جو مهورت ڪڍايائين.

تڏهين وزير عرض ڪيو ته "سائين جن جيڪو حڪم ڏنو سو واهه، سيٺي کي قبول آهي. پر تيستائين غلام جي هيءَ صلاح آهي، ته ٿورا ڏينهن پنهنجي مڪان کان ٻاهر چرڻ نه گهرجي، جيستائين لشڪر سڀ گڏ ٿي رهي. ۽ هڪڙي سپاهي سردار کي ٻن هزارن سپاهين سان ترت روانو ڪجي، جي واٽ تي جتي گهٽو پاڻي ڏسن، اتي آمالڪ لهي پون، ته قاز جي فوج هيڏي لنگهي نه سگهي، ۽ سندس لشڪر جي خبرچار هرروز حضور ۾ پهچائيندا رهن."

ڪانڪني چيو تہ "اي وزيرا اها چترائي ڦٽي ڪري، ڪا اهڙي عقل جي ڪيڏ ڪر، جو ويرين کي سولائيءَ سان مات ڪجي."

وزير چيو تہ "جيئن حڪم ٿئي، تئن ڪريان. پر جيڪي ڳالهيون مون پنهنجن وڏن کان ٻڌيون آهن، سي جيڪڏهين حڪم ڪريو، تہ عرض ڪريان."

تڏهين بادشاهہ فرمايو تہ "چؤ."

ڪرڳس چيو تہ "ٻڌو اٿم، تہ جڏهين ڪو بادشاهہ ڪنهن جنگ تي وڃي، تڏهين آن کي گهرجي تہ پهريائين پنهنجي لشڪر کي انعام اڪرام ڏيئي، هنن جي دلبري وٺي؛ ڇاڪاڻ تہ لشڪر جي راضپي تي ئي بادشاهت جي استقامت ۽ بهتري منحصر آهي.

۽ جڏهين ڪوچ ڪري، تڏهين جتي درياهہ جي ڪنڌي، يا جهنگ، يا جبل ڏسي، آتي غافل نہ رهي ۽ گهڻيءَ خبرداريءَ ۽ هوشياريءَ سان آتي منزل ڪري. ۽ وڏا وڏا امير اُمراءَ پاڻ وٽ، ۽ چڱا چڱا تيرانداز ۽ بندوقچي، ۽ پالي هٿنڌڙ، ۽ نئين نئين هنر وارا جوان ۽ پهلوان مڙس، هٿيارن ٻوهارن سان سڄي ۽ ڪهي پاسي، ۽ چالاڪ توبچي اڳيان ۽ پٺيان رکي، ۽ خزاني تي جوڌا جوان سنڀال لاءِ ڇڏي، متان ڪو دشمن جي فوج مان خزاني جي مٿان اچي پوي. ۽ جي لشڪر ۾ ڪي مريض يا پنگلا ٿين، تہ آنهن کي پاڻ سان گڏ رکي؛ ۽ آنهن جي سار سنڀال کان ويسرو نہ رهي.

اهڙيءَ ريت بادشاهه ۽ وزير فوج سوڌا منزل بمنزل وڃن وڏندا، ۽ جتي مقام ڪن، آتي جيڪڏهين ڪنهن به طرح جو ڊپ يا شڪ پوين، ته پنهنجي لشڪر جي چوڌاري ڏنگرن جا لوڙها قلعي وانگي ڏياري، تنهنجي چوگرد تيرانداز سورهه سپاهي چوڪيءَ پهري لاءِ وهارين. ۽ بادشاهه پنهنجن خاص صلاحڪارن سان گڏ وچ ۾ رهي، ۽ خزانو پنهنجي ويجهو رکائي ۽ جنگي هاٿي تيار رکي، جي لڙائي جي وقت ڪم اچن ۽ اميرن کي قلعي ۾ پاڻ وٽ ٽڪائي، ۽ هاٿين تي هودا ۽ پالڪيون، ۽ گهوڙن تي زينون ۽ هنا ڪشيل رکي، ۽ زره پوش پهلوانن کي دروازي تي بيهاري، چوين، ته ساري رات پنهنجي پنهنجي واري تي جاڳندا رهن.

جيتوڻي بادشاهه کي فوج ۽ چونڪيءَ جي دلجاءِ هجي، ته به گهرجيس، ته پنهنجي هشياري ۽ نظر پاڻ ڪري، ۽ پنهنجي فوج کان ٽي ڪوهه اڳواٽ ويريءَ جي لشڪر ڏي چست سوارن کي موڪلي، جي گهمندا ڦرندا ڪنگهندا کٽڪار يندا، سڄي رات جاڳندي ڪاٽين. ۽ ڏينهن جو نقاري نوبت جي وڄڻ جو حڪم ڏئي ته ان جو آواز ٻڌي مر ويريءَ جي دل دهلجي.

جڏهين ڏارئين ملڪ جي سرحد ۾ پهچي، تڏهين پنهنجي لشڪر کي پڳهار پڙو برابر ڏئيءِ چاڪاڻ ته اها ٺيٺي نه آهي، جو سپاهي ٺلهي هٿين بادشاهه جي ڪم ۾ جان وڃائيندا يا جنگ ۾ پنهنجا سر وڃائيندا

سڀڪو خدا جو خلقيو آهي، جڏهين هنن کي ۽ هنن جي آل اولاد کي ڪاڏو پيٽو ۽ هرطرح جو سک ملندو، تڏهين البت چت ڏيئي ڪم ڪندا.

بادشاه جڏهين لڙائي تي چڙهي، تڏهين گهرجيس، ته فوج جو پورو بندوبست رکي. سڀني کان اڳي ڳورو توبخانو، تنهن کان پوءِ هلڪو توبخانو، تنهنجي پٺيان امير هاٿين تي، تن جي پٺيان سوارن جي جماعت ۽ سڀني جي پچاڙيءَ ۾ جنگي هاٿي، ۽ ساڄي پاسي پالي هٿندڙ ۽ جنگ جا آزمودگار سورما، ۽ کٻي ڏي تير هٿندڙ ۽ شتر سوار، ۽ ڪي جوان مڙس، جن لڙايون ڏٺيون هجن، سي، ۽ ٿورا پيا سپاهي اهڙي هنڌ لڪل رکي جو آنهن جي ڪنهن کي ڪل نه پوي، پر وقت سر جواب ڪن.

۽ جڏهن ويريءَ جو لشڪر واڏو ڏسي، تڏهين پنهي پاسن کان پنهنجي فوج کي اڳتي وڌائي دشمن تي حملو ڪري. ۽ قاضي ملو نماز پڙهائڻ لاءِ لشڪر ۾ حاضر رکي. ۽ جيڪو سر تان آهو ڪٽي وڙهي، پا فتحي پوي، تنهن کي آن جي سورهيائي آهر بادشاه تسلي ۽ انعام ڏي. ۽ جڏهن ڏسي ته هاٿي ويريءَ جو ڪنڪ پڌي ڪري پٺيان هٽي ٿو، تڏهن سڄو لشڪر هاٿين سوڌو انهن تي هڪ واريءَ وجي ليتائي ته ويرين جا سر آنهن جي پيرن هيٺان لتاڙجي وڃن.

پيو غريب پرور، جيڪڏهين پنهنجي فوج ميدان ۾ ۽ دشمن جي جهنگ ۾ هجي، ته هاٿين ۽ گهوڙيسوارن

کي پٺيءَ دشمن ڏي وڃڻ نه ڏجي، پر حڪم ڪجي، ته سڀ سردار ۽ سپاهي هيٺ لهي، هٿيار ڪٺي اهڙي سورهيائي ڏيکارين، جو ويريءَ جي پاڙ پٽجي وڃي.

جيڪڏهن ڪا ندي يا واهه پٺي طرفن جي ڪنڪن وچ ۾ هجي، ته پيڙين تي لشڪر کي چاڙهي، اهڙي ڍول سان ويڙهائجين، جو ويري بيشمار مارجي وڃن.

جي قاز جو لشڪر نديءَ تي، يا ميدان ۾ نه وڙهي ۽ قلعي جي پناهه وٺي، ته پنهنجي لشڪر جي سردارن کي حڪم ڏجي، جو ان جي ملڪ ۾ جتي آن ڏسن، آتي ڦُر هڻي ڏين، ۽ جيڪي لٽ کان پاڇي بچي، سو ساڙي ڇڏين. ۽ پنيون گهوڙن کي چاري، باغن کي لٽي، گاهه جون دنيون ۽ کاڻين جا ڍير ٻاري ڇڏين. ۽ جنهن ڪنهن شيءِ مان ويرين جو فائدو ڏسن، تنهن کي باهه ڏين، ۽ جتي تلاءُ ۽ واهه هجن، آتي چوڌاري لشڪر رکن، ته پاڻي بند ٿيڻ کان ويري ڏکي ٿين.

ٿيو هيءُ عرض آهي، ته جڏهين ويريءَ جي ڪنڪ تي ڏٺي اوهان کي سوڀ ڏٺي، تڏهين واجب آهي، ته فوج کي پنهنجي ويريءَ تي لٽ ڪرڻ ۽ پٺيان پوڻ کان روڪجي. ڇاڪاڻ ته جنهن وقت سڀئي سپاهي پئسن جي لالچ تي بي سمجهيءَ کان پنهنجي بهادري ڏيکارڻ لاءِ توهان کي ڇڏي ويندا تنهن مهل اوهين ميدان ۾ اڪيلائي رهجي ويندؤ. پوءِ

جي قاز هوشياريءَ سان فوج لڪائي ڪٺي وهاري
هوندي، جيئن بادشاهن جا وزير دوراند يشيءَ سان
ڪندا آهن، ته اهي اوهان کي اڪيلو ڏسي اچي
اوهان تي ڪاهه ڪندا، ۽ اوهان کي قيد ڪري
وٺي ويندا. آئنده جيت مان هار ٿي پوندي، ۽
سڄي بادشاهت برباد ٿي ويندي. پوءِ ڏٺين ڪان سواءِ
رڳو نوڪرن ڪان ڪابه تجويز ٿي نه سگهندي، ۽
فوج مفت چٽ ٿي ويندي."

تڏهين بادشاهه چيو ته "اي وزير! ايتري چوڻ
جو ضرور ڪونهي. تون منهنجو وزير آهين ۽ هردم
مون وٽ ٿي رهندين، پوءِ جيڪي مناسب ڄاڻين، يا
جيئن وڏن ڪان ٻڌو هجيئي، تيئن ڪجانءِ."

اڃا ٻئي انهيءَ رهاڻ ۾ هئا، ته قاز کي ڪانگٽي
جي چڙهيءَ ڪرڻ جي خبر پهتي. ۽ جاسوسن جي سردار
جي چڙهي ڪرڻ جي خبر پهتي. ۽ جاسوسن جي سردار
پيلڪ، جنهن کي قاز موڪليو هو، تنهن به پنهنجي
شريڪن مان هڪڙي جاسوس کي ڊوڙائي، هي نياپو
ڏياري موڪليو، ته "ڪانگٽو بادشاهه وڏي اٽالي ۽
ڌام ڌوم سان لڙائيءَ لاءِ گنگاندي جي ڪناري تي
اچي لٿو آهي. اوهين اڃا ماٺ ڪيو ويٺا آهيو. اٿي
هوشيار ۽ خبردار ٿيو، ڇاڪاڻ ته ڪانگٽي جو وزير
ڪرگس ڏاڍو سياڻو ٻڌڻ ۾ ٿو اچي. ٻيو مون کي
معلوم ٿيو آهي، ته هن کي جاسوسيءَ لاءِ اوهان جي
قلعي ۾ اڪيڻي موڪليو آهي.

هي ڳالهه ٻڌي ڇيهي چيو ته، ”اي بادشاهه! غلام پرينديءَ ٿي عرض ڪيو هو، ته اهو ڪانءُ ڪالڪتي جو موڪليل آهي، ٻيو ڪير هوندو؟“

ڦاز چيو ته ”اها ٺيٺي نه آهي. جيڪڏهن ڪانءُ مون سان ٺهيل نه هجي ها، ته طوطي جي مارڻ لاءِ ڇو اچي ڪڙو ٿئي ها؟ ۽ قلعي ۾ پنهنجن يارن ڀڃن سوڏو ڇو اچي ٽڪي ها؟“

ڇيهي چيو ”سچ آهي، ته هو پنهنجن يارن کي پاڻ سان وٺي اچي رهيو آهي؛ پر ياد رکجو ته ڪڏهن نه ڪڏهن دغا ضرور ڪندو.“

ڦاز وراڻي ڏني ته ”اي ڇيها! نئون نوڪر آڳاٽي کان وڌيڪ ڪمائتو آهي. نئون نوڪر نمڪ حلال ۽ پورهيت ٿئي ٿو، ۽ اهڙا ڪم ڪري ٿو، جي قديم نوڪرن کان نٿا ٿي سگهن. پر بيربل راجپوت جي ڳالهه، تو شايد نه ٻڌي آهي، جنهن نئون نوڪر ٿي پنهنجو سڪيلڌو پٽ پنهنجي ڌڻيءَ تان قربان ڪيو هو.“

ڇيهي پڇيو ته، ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢١— بيربل نوڪر ۽ سندس ڌڻي

ڦاز چيو ”مون ٻڌو آهي، ته هڪڙي ڏينهن راءِ منڊوڪ تخت تي ويٺو هو، ۽ حجام آئي خبر ڏنيس ته ”بيربل نالي، هڪڙو راجپوت، ڍال ۽ ترار ٻڌيو دروازي تي حضور ۾ اچڻ لاءِ آس رکيو بيٺو آهي.“

راءِ اشارو ڪيو ته "سڏي اچينس." جڏهن هو اندر آيو، تڏهن راجا پڇيس ته "تون ڪير آهين؟ ۽ تنهنجو اچڻ هن ملڪ ۾ ڪيئن ٿيو آهي؟"

چيائين ته "سپاهي آهيان، ۽ سائينجن جو نالو ٻڌي آيو آهيان."

تنهن تي راءِ پڇيس ته "تون مون وٽ نوڪري ڪندين؟"

عرض ڪيائين ته "جي منهنجي واسطي ڪو ڪم مقرر ٿئي، ته بيشڪ حاضر آهيان."

پڇيائينس ته "ڇا مواجب وٺندين؟ ۽ ڪهڙو ڪم ڪندين؟"

چيائين ته "پنج سؤ اشرفيون روز وٺندس، ۽ اوهان جي خدمت ۾ رات ڏينهن حاضر رهندس."

تڏهن وري پڇيائينس ته "توسان ڀيا گهٽا چٽا آهن؟"

وراڻي ڏنائين ته "هڪڙي ترار ۽ ٻه ٻانهون."

راجا فرمايو ته "هڪڙي سر ڪي ايترو روزينو ڪٿان ملندو؟"

تنهن تي بيربل سلام ڪري هليو ويو. راءِ جي ديوان هيءُ حال ڏسي عرض ڪيو ته "خاوند، هن ڳالهه ۾ ضرور ڪو ور ٿو ڏسجي، تنهن ۾ اهڙي شخص کي ڇڏڻ نه گهرجي. گهٽا نه ته ٿوراڻي ڏينهن هن کي رکي ڏسجي، ته خبر پوي، هو ڪهڙي پر جو ماڻهو آهي، ۽

ڪھڙي نمڪ حلالي ڪري ٿو. جيڪڏھن ڪو اھڙو ڪم ڪري، جو ھئي ڪان ٿي نہ سگھي، تہ وڏيڪ وقت رکجيس، نہ تہ جواب ڏجيس."

راءِ کي ديوان جي ڳالھ وڻي، ۽ ھن کي گھرائي پاڻ وٽ نوڪر رکيائين. ۽ ھن کي ھڪڙي ڏينھن جو مواجب ڏيئي، ھڪڙو ماڻھو سندس پٺيون چاري ڇڏيائين، تہ ھن جو احوال سربستو دريافت ڪري اچي ٻڌاءِ.

بيربل اشرفيون وٺي، موڪلائي پنھنجي گھر وڃي زال کي چوڻ لڳو تہ "اڄ آءٌ راءِ منڌوڪ وٽ نوڪر بيٺو آھيان، ۽ ھي جيڪي آندو اٿم، تنھن مان ھڪڙي ڏينھن جو خرچ ڪڍي، باقي سمورو پڳونت جي نالي وراھي ڏي."

ائين چئي راجا جي خدمت ۾ موٽي اچي حاضر ٿيو. ھن جاسوس اھا ڳالھ ٻڌي پنھنجي ڌڻيءَ سان اچي ڪئي، جو ٻڌي ڏاڍي وسمٿي ۾ پيو. بيربل تہ ڏھاڙي پنھنجو روزينو سرڪار مان وٺي ساڳيءَ ريت ٻکين ڏکين کي دان پنج ڪري ڇڏيندو ھو، ۽ پاڻ الٿي پھر راجا جي محلات تي چوڪي پھرو ڏيندو ھو، ۽ ڪڏھن بہ گھر وڃڻ لاءِ خوشيءَ سان موڪل نہ وٺندو ھو. اھڙيءَ طرح ڪيترا ڏينھن گذري ويا.

ھڪڙي ڏينھن مينھن جي مُند ۾ اھڙو اتفاق اچي ٿيو، جو رات جو ڪکر پيا گجن، وڄ پئي کنوي،

مينهن وسي بس ٿيو آهي، ۽ اندوڪار اهڙو جو هٿ هٿ کي به ڏسي نه سگهي، اوچتو هڪڙيءَ زال جي روئڻ جو پڙلاءُ راءِ جي ڪن تي پيو. سو ننڊ مان جاڳيو، ۽ آنڌي شرط شمع هٿ ۾ کڻي محلات جي اڱڻ ۾ بيهي سڏ ڪرڻ لڳو، ته "منهنجي چوڪيدارن مان ڪا پهر جاڳي ٿي؟"

آتي بيربل ادب سان سلام ڪيو، ۽ ڏنڊوت ڪري عرض ڪيائين ته "غلام حاضر آهي."

تڏهين پڇيائينس ته "تون ڪير آهي؟"

جواب ڏنائين ته "آءٌ بيربل، سرڪار جو نئون نوڪر آهيان."

پڇيائينس ته "تون پنهنجي گهر ڇو نه وئين؟"

چيائين ته "منهنجي عادت نه آهي، جو جنهن سردار وٽ نوڪر بيهان، تنهن جي ڇٽي ڏاران پنهنجي گهر هليو وڃان. سدائين ڏينهن جو وڏس رهندو آهيان، ۽ رات جو بيهي پهرو ڏيندو آهيان."

ايتري ۾ جا شمع راجا جي هٿ ۾ هئي، تنهنجي سوجهري تي ڏٺائين ته راجا جي اکين مان لڙڪ پيا وهن. تنهن تي حيران ٿي پڇيائين ته "مها راج، اوهين ڇو ٿا روئو؟"

راجا فرمايو ته "هڪڙيءَ عورت ڪٿي اهڙي ڏک ۽ سوز مان ويٺي رني، جو ان جي دردناڪ آواز ڪان منهنجي اکين مان ڳوڙها ڳڙي ويا آهن."

بيربل نمي چيو ته ”غلام کي هاٿي ان بابت ڪهڙو حڪم ٿا ڏيو؟“

راجا فرمايو ته ”وڃي دريافت ڪر، ته هيءَ زال ڪٿي آهي ۽ ڇو ٿي روئي؟ جيڪڏهن پيسن جي لوڙ هجيس، ته ايترو وڃي ڏيارينس، جو جان جيتري هجي، تان تنگي نه ڏسي.“

بيربل هي حڪم ٻڌي جتان آواز ٿي آيو اوڏانهن هليو. جڏهن راجا ڏٺو، ته هيءُ هن جي تلاش لاءِ وڃي ٿو، تڏهن دل ۾ خيال آيس، ته رات اونداهي آهي، ڏسندم ڪونه ڪو-بهتر آهي، ته مان به هن جي پٺيان لڪي وڃي ڏسان، ته ڪيڏانهن ٿو وڃي، ۽ ڇا ٿو ڪري. اهو خيال ڪري، ترار هٿ ۾ کڻي سندس پٺيان اهڙو هوريان هوريان هليو، جو هن کي ڪل نه پيئي.

بيربل شهر جي ٻاهر وڃي چارئي ڪنڊون ڏوڙي ڏٺائين، نيٺ هڪڙي هنڌ ترسي، انهي آواز تي ڪن ڏنو، ته معلوم ٿيس، ته اهو آواز ڏکڻ پاسي کان ٿو اچي. تنهن تي ڪاهي اوڏانهن هليو. راجا، جو پٺيانس لڪيو آيو، تنهن پنهنجي دل ۾ چيو، ته هي ڪهڙو نه نوڪر منهنجو گهٽگرو آهي، جو منهنجي حڪم تي هيتري محنت ۽ جفا پاڻ تي سهي ٿو. نيٺ بيربل ڇا ٿو ڏسي، ته هڪڙي جوان ۽ خوبصورت زال زار زار ويٺي روئي. تنهن کي اکيرو ٿي پڇيائين، ته ”اي ماتا!

مون کي ڇو مفت هيترو ڏوڙايو اٿئي؟ ڪهڙو سبب آهي، جو تو هيترو روڏن ڪيو آهي؟"

زال چيس ته "آءٌ هن ملڪ جي راجا جي عمر آهيان؛ منهنس دولت مان مون گهڻا سک ماڻيا آهن. هاڻي هن جي حياتي پوري ٿين ۾ باقي هڪڙو پهر رات جو رهيو آهي، تنهنجي ارمان کان ٿي رنان."

بيربل هيءَ ڳالهه ٻڌي، تڏا شرڪارا ڀريا، ۽ ڪرم تي هٿ هڻي هاءِ هاءِ ڪري چوڻ لڳو ته "بس، جيڪو ايشور جو ڀاڻو! لکئي کي ڪير اڏو ڦري! جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ سان ڪم پوي ها، ته پنهنجي وسؤن ڪين گهٽايان ها."

وري ان زال ڏي نهاري پڇيائين، ته "اي ماتا! ڪنهن ريت راجا جي ڄمار وڌي سگهندي؟"

هن جواب ڏنو ته "جي تون هڪڙو ڪم ڪري سگهين، ته مون کي اميد آهي، ته وڌي پوندي."

بيربل پڇيس ته "اهو ڪهڙو ڪم آهي؟ ڏکيوان ڪندو، ته پنهنجي پڇنديءَ آهر ڪين گهٽائيندس."

زال چيس ته "هن راجا جي سرڪار ۾ بيربل نالي هڪڙي نوڪر کي هڪڙو سڪيلڌو پٽ، جنهن ۾ سڀا ڳالهيءَ جا چنيهه ٿي لڇڻ آهن، تنهنجو جي سر وڍي، منگلا ديويءَ تي سچ اپرڻ کان اڳي چاڙهين تو، ته مو يقين آهي، جو تنهنجو راجا ٻهي پوندو ۽ سؤورهه وڏيڪ جيئندو."

اها ڳالهه چئي هوءَ زال ته سندس اکين کان غائب ٿي ويئي. راجا، جو هن جي پٺيان بيٺو هو، تنهن هي سڀ ڳالهيون پنهنجي ڪنن سان ٻڌيون پئي.

بيربل جو اتان ڊوڙيو، تنهن سنئين پنهنجي گهر اچي پنهنجيءَ زال کي جاڳائي ساري حقيقت ٻڌائي. زال جواب ڏنس ته "جيڪڏهن منهنجي پٽ جي سر ڏني راجا بچي پوي ته ڀيو ڇا گهرجي. ڇاڪاڻ ته اسين ان جو نمڪ ايترا ٿي لاءِ کائون ٿا، ته هن کي اهڙيءَ مشڪلات جي وقت ۾ ڪم اچون." ۽ پيو چيائينس ته "اي بيربل! سيگهه ڪر، متان رات نه وهامي وڃي." جيتوڻيڪ مڙس جي دل ولان اها ڳالهه ڪيائين ٿي، ته به اندر ۾ لڇي، هڪڙيءَ پل ۾ ايترا ڳوڙها ڳاڙيائين، جو سڄي هنج پنهنجي ۽ پٽ جي ڀڄائي ڇڏيائين.

هيءَ حالت ڏسي بيربل ڇوڪر کي اتان کڻي، منگلا ديويءَ جي مندر ۾ ويو، ۽ هن کي سنان ڪرائي، سندس ڪپڙا گهرايائين. ڇوڪر به راضي ٿي، آکار ڏني. تڏهن بيربل ڇوڪر کي هنج ۾ وٺي ڳچيءَ تي سير وهائي چيو "هي پرماتما! هزار شڪرانا، جو منهنجي پٽ سر ڏيڻ ۾ ڪهايو ٿي ڪين."

ائين چئي ڪنڌ هيٺ ڪري، دل ۾ چيائين ته پنهنجي ڏٺي جو ٻار ته مٿي تان لاٿم، پر منهنجو هوئي دنيا ۾ اهو سڪيلڏو پٽ، جنهن کي پنهنجن هٿن

مان ماريم. هاڻي جيڪڏهن جيئرو ٿو رهان، ته ڏک کان ڇٽڻ ڪونهي. تنهن ۾ بهتر آهي، ته ههڙي ڪوند پٽ پٺيان مان به ساهه ڏيان. نيٺ ساڳئي ترار سان پنهنجو سر به وڍيائين.

بيربل جي جوءِ به، جا شروعات کان وٺي سندس پٺيان لڳي آئي هئي، ۽ پري کان لڪي بيٺي اها حالت ڏٺائين، سا پنهنجي پٽ کي ڪسندو ڏسي، يڪدم وسامي بي هوش ٿي ويئي. وري ٿوريءَ ويرم کان پوءِ جڏهن سامت ۾ آئي، ۽ ڏٺائين ته مارا منهنجي پٽ ۽ منهنجي مڙس ٻنهي جون سسيون لٿيون رکيون آهن؛ تڏهن نراس ٿي، پنهنجو به سر آتي جو آتي ساڳئيءَ ترار سان ڪپي رکيائين.

راجا اهو حال پري کان ڏسي، انهن ٽنهي لٿل سسين جي ويجهو اچي اوچنگار ڏيئي، دل ۾ چيو، هنن ته ٽنهي پنهنجا سر مون تان قربان ڪيا، هاڻي جيڪڏهن اهڙيءَ حالت ڏسڻ کان پوءِ جيندس، ته مون جهڙو ڪنوردل دنيا ۾ ليکبو ئي ڪونه. تڏهن سنتشي مندر ۾ گهڙي، آنهن ٽنهي جي پيرن تي پيئي اچا پانيائين ته پنهنجي سسي لاهيان؛ ته ايتري ۾ ديويءَ درشن ڏنس، ۽ هٿ کان جهلي چيائينس ته "اڙي راجا! بيربل وڏيڪ چاڪيو آهي، جنهن لاءِ سر ڏيڻ واسطي تيار ٿيو آهين؟ هن رکي نمڪ حلالي ڪئي آهي؛ تنهن لاءِ توکي سر ڏيڻ مناسب نه آهي."

راجا چيو ته "جيڪڏهن اهڙي نمڪ حلال لاءِ پنهنجو سر نه ڏيان، ته منهنجي اهڙي جئڻ کي حيف آهي."

ديوي هيءَ ڳالهه ٻڌي ڏاڍو خوش ٿي، ۽ چيائين ته "مان توکان گهڻي پرشن ٿي آهيان. هاڻي جيڪي گهرڻو هجيئي، سو گهر، ته آءٌ تنهنجي لاءِ پڳوان کان گهران."

راجا چيو ته "ڏيئي جي مهرباني سان مون وٽ سڀ ڪجهه آهي، ڪنهن ڳالهه جي ڪمي ڪانهي. جيڪڏهن ڪا توکي پهچ آهي، ته هيءَ دعا گهر، جو هي ٽيئي ڄڻا وري جي پون." هي سوال ٻڌي ديوي الوپ ٿي ويئي، ۽ هو ٽيئي اتي جو اتي وري اٿي کڙا ٿيا.

راجا اتان لڪي سامهون پنهنجي مڪان تي اچي مس ويٺو، ته مٿان بيربل ترار هٿ ۾ ڪري اچي پهتو. راجا چڙي چيو ته "اي بيربل! ڏاڍو ارمان آهي، جو جنهن ڪم لاءِ توکي موڪليم، تنهن جو اجا تائين جواب ڪو نه آنداءِ."

بيربل چيو ته "سائين، هڪڙيءَ زال رڻ پٽ ۾ ويٺي رنو، ۽ مون کي جو ڏٺائين، سو اتي جو اتي غائب ٿي ويئي. پوءِ مون هيڏانهن هوڏانهن گهڻيئي ڏانهون ڪوڪون ڪيون، پر ڪاٿي ورندي ڪانه مليم ۽ نڪا سڌ پيم، ته هوءَ ڪاڏي هلي ويئي."

راءِ هي ڳالهه ٻڌي، اکين ۾ پاڻي آڻي چيو ته "همت ۽ پهلواني ۽ دل وڏيءَ جا لڇڻ جيڪي

بادشاهن ۽ راجائن ۾ هنن گهرجن، سي سڀ تو ۾ آهن. پوءِ جيڪي نيڪيون ۽ چڱايون رات جو پنهنجن اکين سان ڏٺيون هئائين، سي سڀ پنهنجن صلاحڪارن کي ٻڌايائين. ۽ بيربل کي ڳرائي پائي سرو پاءِ ڍڪائي، ۽ ڪيترو سارو مال ڏنئي، پنهنجي ملڪ جي حڪومت ۾ اڌ ڀائيوار ڪيائين.

سو، "اي چيها، بيربل نئون نوڪر هو. تنهن ڏس ته ڪهڙو نه ڪم ڪري ڏيکاريو." هي ڳالهه ٻڌي چيهي کي تسلي ٿي، ته بادشاهه جي ليٽ ڪانه ڏانهن گهٽي آهي، تنهنڪري پنهنجي ڳالهه قطع ڪري چيائين ته "اي بادشاهه! سچو وزير انهي کي چئبو آهي، جو سچ چوي ۽ خوشامد ڪان پاسو ڪري. سائين جن سو هن کي نوازين تا، پر هو ڊوهه ڪندي ويرم ٿي ڪانه ڪندو."

قاز چيو "جي ڊوهه ڪندو، ته پنهنجي لاءِ ڀلو نه ڪندو، پيو مون کي ڇا ڪندو؟"

چيهي چيس ته "جيڪو پاڻ لاءِ ڀلو نه ڪندو، تنهن کان پر لاءِ ڪهڙو ڀلو نه ٿي سگهندو. شايد اوهان هن پٽ جي ڳالهه نه ٻڌي آهي، جنهن پنهنجي بچڙيءَ خصلت کان سيڻي ڀاڙيسرين کي تباهي ڪئي هو."

قاز پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٢- پٽ ۽ ٻاڙي وارا ٻانيڻ

چيھي چيو "ڳالھ ڪندا آھن تہ ڪنھن شھر ۾ ھڪڙو پٽ ٻانيڻ جي ٻاڙي ۾ رھندو ھو، سو سدائين ھڪڙي نہ ٻي سوسڙي پيو دڪائيندو ھو. ۽ جڏھين ڏسندو ھو تہ ھاڻي ٻاڙيوارن فرياد ڪيو آھي، تڏھين ھڪ نہ ٻئي پاسي منھن ڏيئي ڀڄي ويندو ھو. شھر جو ڪوتوال جڏھين ڪيس ڳولڻ لاءِ ايندو ھو، ۽ گھر ۾ نہ ڏسندو ھوس، تڏھين ويچارن ٻاڙيوارن کي ڪوڙو سمجھي، ناحق ھنن کي ھٿڪڙيون وجھي، ڪچھريءَ ۾ آڻي ڏھن-ويھن چٽن جي اڳيان اھڙي جٽ ڪندو ھو، جو شل ڪنھن نالائق سان بہ نہ ٿئي. نيٺ آو ٻانيڻ لاچار ٿي ٿوري گھڻي رشوت ٻاسي، آتان پاڻ ڇڏائي ايندا ھئا. اھڙيءَ طرح ويچارا ٻاڙي وارا ٻانيڻ ھن پٽ جي آھيءَ ۾ اچي ڪيترا ڏينھن ستايا پئي. ھڪڙي سال اھڙو اتفاق ٿيو، جو آرڙھ ۾ ٻاڻي ڪوھن سان سڪي تار ڪاٽي ويو، ۽ ٻانيڻ پاڻ ۾ صلاح ڪري ھڪڙو نئون کوھ کوٽڻ لڳا. ايتري ۾ پٽ ور ڪري اچي چوڻ لڳن تہ "مون کي بہ ھن کوھ کوٽڻ ۾ پاڻ سان ھمراھ ڪريو، تہ آءٌ پاڻ ھن کوھ جو پاڻي حلال ڪري پيان."

تنھن تي سيٺي چاتو، تہ جيڪس ھن جي گھٽ ۾ پڳوان ھاڻي مھر وڏي آھي، جو ٻچڙائيءَ کان پاسو ٿو ڪري، ۽ راضي ٿي کوھ کوٽڻ ۾ پاڻ سان شريڪ

ڪيائونس. پر هو ڪميٽو رکو نالي جو ڪوڏر کي هٿ لائي، ماٺ ڪري پري وڃي ويهي رهندو هو. جڏهن کوهه کوٽجي تيار ٿيو، ۽ سڀڪو ان مان پاڻي ڀرڻ لڳو، تڏهن پٺ اچي ڏوهي وجهي چيئن، ته "خبردار، جيستائين کوهه جي پاڻيءَ جو حساب ڪتاب مون سان نہ لاٿو اٿوَ، تيستائين مٿان ڪو ان کوهه جو پاڻي پيئندو هجي."

هنن جواب ڏنس، ته "تنهنجو حصو تمام ٿورو ٿيندو، سو وٺي ڪري پنهنجي هٿ ڪر، ۽ پوءِ پنهنجي حصي جي پاسي کان سدائين پاڻي پريندو رهج."

تڏهن هن چيو، ته "چڱو ڀلا، جي توهين پنهنجي حصي جا مختار آهيو، ته آءٌ پنهنجي حصي جو مختار ٿي آن ۾ زهر گڏيندس." برهمڻن ڏٺو ته هيءُ ڳالهه هن لچ کان پري نہ آهي، تن ويچارن ٿورا گهڻا پئسا ڏيئي، کانئس سندس حصو ڇڏايو.

جڏهن آهي پيسا ڪائي کپائي رهيو، تڏهن موٽي اچي آرام ڪٿس، ته هاڻي پيو ڪهڙو حيلو ڪريان. نيٺ هڪڙيءَ ڏينهن واچ اچي ڏاڍي لڳيس، تڏهن هي پنهنجي گهر جي اڱڻ ۾ ويهي سڏ ڪري چوڻ لڳو، ته "ڀڄو ٿا اي پاڙيسريوا آءٌ توهان کي اڳي ئي ٿو چتايان، ته منهنجي گهر ۾ نانگ ۽ وڇون تمام گهڻا ٿيا آهن، تنهنڪري پاڻيان ٿو، ته ڪري ٻاهر ڏيانس. تنهن ۾ اوهين خبردار ٿجو، مٿان ڪو سڀاڻي ڏرمائي

ڏوراھو ڏٺي، تہ پٽ پنھنجي ٻاڙ ٻسرين کي ساڙي ڇڏيو.“

ھيءَ ڳالھ ٻڌي سيٺي ٻاڙي وارا پنھنجن گھرن مان نڪري اچي، پٽ کي پيرن پيا، ۽ چيائونس تہ ”اي يار! تو جھڙو ٻاڙيسري ڪٿان ملندو، جو باھ ڏيڻ کان اڳي اسان کي چتائي؟ ھاڻي اسين توکي ڪي پيسا ڏيون ٿا، سي تون وٺ، ۽ باھ جي ٻچر ڦٽي ڪر. ۽ جي ٿي سگھي، تہ ڪا ٻي اھڙي تجويز ڪجانءِ، جنھنڪري تنھنجي گھر مان اھي نانگ وڇون نڪري وڃن.“

اٺين ڇـڻـي پاڻ ۾ ڦوڙي ڪري ھن کي پيسا ڏنائون ۽ پوءِ گڏ ٿي چوڻ لـڳا، تہ ’اي ٻائرو! اھڙي روبڪار ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جو ڪنھن ڏينھن ھي پٽ اسان کي ساڙي ڇڏيندو، يا ڪنھن ٻيءَ اڙيءَ ۾ ڦاسائيندو. پوءِ جي اسين آن سان مٺو نہ ٻوليندا سون، تہ ھو شايد پاڻ کي ماري ڇڏيندو. نيٺ ڪم وڃي ڪوٽوال سان پوندو، ۽ ھو اسان کي شاھوڪار ڄاڻي ڦريندو. تنھن ۾ بھتر آھي، جو ھي ڳوٺ ئي ڇڏي ٻئي ڪنھن ڳوٺ ۾ ھلي رھجي.“

اھا صلاح ڪري سيٺي ٻانيڻ راتوواھ آئي پـگھا، ۽ پرھ ڦٽندي سان ڏھ ڪوھ پنڌ ھٽي نڪري ويا، انھي ڏپ کان، تہ متان ھو پٽ پٺيان ڪاھي پوي٘ئون.

سو (چيهي چيو) ”سائين، هن ٻجڙي مانهوءَ جي ڏپ کان چڱا مڙس ٻه ٻجي پرديسي ٿي پيا.“ تڏهن قاز چيس ته ”اي چيها! ڪانءَ ڪي هتان ڪڍڻ کان پوءِ پاڻ جهڙي جا ٿهڙا رهجي ويندا سون. جاڪاڻ ته هڪڙو ڪانءُ پنهنجي سيني سنگتين سوڌو هليو ويندو، پيو ته ان جي وڃڻ کان پوءِ ڪانڪئي جي سپاهين کي ريهي ريبي اسان ڏي آڻڻ لاءِ سعي ڪندڙ ڪونه ٿيندو، ۽ ٿيون ته سپيئي پائيندا ته قاز کي لشڪر سان شايد ڪم ٿي ڪونهي. تنهنڪري پلي ته ڪانءُ هتي پيو گذاري.“

هيءَ ڳالهه ٻڌي چيهي لاچار ٿي ڪري ماٺ ڪئي تڏهن وري قاز چيس، ته ”اي وزير! هاڻي وڙيءَ جي ٽارڻ لاءِ ڪو اپاءُ ڪر. جيئن پوءِ تيئن هوائڻ ويجهو پوندا. ڏسجائين، متان غافل ٿيو آهين.“

چيهي چيو، ”مون جاسوسن جي واتان ٻڌو آهي، ته ڪانڪئي جو وزير ڪرگس، ڏاڍو سياڻو آهي؛ سو پنهنجيءَ وڙهڻ کين ڏيندس. پر جي اهڙي ڏاهي وزير جي ڳالهه کي لنوائي، بادشاهه لڙائيءَ تي ايندو ته هو وڏو نادان چئبو، ۽ پنهنجو لشڪر هٿ وٺي مارائيندو. تنهن ڪري اي بادشاهه! اچا تائين ڪانڪئي جي لشڪر اوهان جي قلعي کي گهيرو ڪونه ڪيو آهي؛ تنهنڪري گهرجيو ته پنهنجي ڪوٽوال کي سڏائي حڪم ڏيو، ته جنهن رستي کان دشمن جي

اچڻ جو ڏپ هجي تنهن کي ترت وڃي بند ڪري ۽ جتي جهنگ جهر هجي، تتي پنهنجو لشڪر هڪيو رکي؛ ۽ جڏهن دشمن جو اچاڻ ۽ بڪاءِ ڪنڌ ٽڪجي ماندو ٿي اچي ڪاٿي پوي، تڏهن گهرجيس، ته اُن تي اُتي ئي چڙهي ڪري، يا جنهن وقت ويريءَ جي فوج جهنگ يا جبل جي گهاٽ مان لنگهندي، يا نديءَ تي لهندي ڏسي، تنهن وقت مٿن ڪاھ ڪري يا جي رات جو جاڳيا هجن ۽ صبوح جو ننڊاکرا ٿي هٿيار پوهار ڇوڙي ٻي اونا ٿي سمهي پون، ته ان حالت ۾ اتي گهٽين. اهڙن ڪمن لاءِ سياڻا اهڙيون مهلون ڳوليندا آهن.“

جڏهن ڪانءَ هيءَ تجويز ٻڌي تڏهن ڪهنگ ڪوٽوال کي سڏائي، جيهي جي صلاح پٽاندر حڪم ڪيائين. تنهن تي ڪوٽوال پنهنجو لشڪر وٺي نڪتو، ۽ نڪرندي شرط ڪانڪني سان مقابلو ٿي ويس. ٻنهي جي وچ ۾ اهڙي لڙائي اچي لڳي، جو دشمن جا انيڪ سپاهي مارجي ويا.

تڏهن ڪانڪتو نراس ٿي پنهنجي وزير ڪرگس کي چوڻ لڳو ته ”اي چڱا مڙس! منهنجو سمورو لشڪر مارجي ويو، ۽ توکي ذري جي ڳڻتي ڪانه ٿي. رکي صلاح به ڪانه ڏني، ته ڪانءَ جو ملڪ ڪيئن وٺجي. پر هاڻي انهي ڳالهه کي ڦٽو ڪر. موں کي رکو هي آڌڪو آهي، ته جيڪا فوج سنديم باقي بچي آهي، سا ڪل خير سان هلي وطن سهڙي.“

هي ٻڌي ڪرگس چيو، ته ”اي بادشاهه! سيائڻ چيو آهي، ته اميرن وزيرن ۽ بادشاهن ۾ هي عادتون هئڻ نه گرجن: هڪڙي شراب خوري، ٻي رات ڏينهن زالن سان صحبت ڪرڻ، ٽين گهڻو وقت شڪار ۾ گذارڻ، چوٿين جوا ڪرڻ ۽ پنجين وزير جي مصلحت ڪان منهن موڙڻ. مون جيڪو اڳي عرض ڪيو هو، تنهن تي سائين جن پورو ڌيان نه ڏنو. هاڻي هتان پوئتي ورڻ هلڪائي آهي، تنهن لاءِ اهڙي صلاح ڏيئي نٿو سگهان، ڇاڪاڻ ته شاهاڻو دستور آهي، ته جو بادشاهه پنهنجو ملڪ ڇڏي ٻئي جي ملڪ تي چڙهي ڪري وڃي، سو سواءِ سوڀ يا سلوڪ جي نه موٽي.“

ڪانڪني چيو ته ”منهنجي لشڪر ۾ جيڪي نامدار پهلوان هئا، تن مان هن لڙائيءَ ۾ ڪي مارجي، ۽ ڪي قيد ٿي ويا. هاڻي وڃي رهي آهي باقي هيءَ فوج، سا الاجي ڪهڙو پونو پارينديِ.“

تڏهن ڪرگس چيو ”اي حضور! جو انهيءَ ڳالهه جي ويچار ۾ پيا آهيو. جي ٻن-ٽن ڏينهن جي عرصي ۾ دشمن جو قلعو ڪٽي سوڀ جو نقارو نه وڄايان، ته مڙس ئي نه آهيان، ۽ ٿيٺي آهي، ته ويريءَ جو ڪنڪ قلعي ۾ وڃي داخل ٿيندو. پوءِ انهن جي رسد راس ڇڻي ئي واڻن ڪان بند ڪري سگهبي.“

قاز جي جاسوسن سان ڪنهن هيءَ ڳالهه ٻڌي ورتي، تنهن دوڙي اچي پنهنجي بادشاهه کي چيو ته

”اي خاوندا! ڇو غافل ويٺا آهيو؟ يقين ڄاڻجو، تہ ڪالهہ او هان جي مڪان کي گهيري ڪري ڌاڙا ڪين ڇڏيندو.“

قاز هي ڳالهہ ٻڌي پنهنجي وزير کي چيو تہ ”اتي وڃي لشڪر جو شمار ڪر، ۽ هر هڪ سپاهي کي انعام ڏي، جيئن تہ سياڻن چيو آهي، تہ اجائي هڪڙي ڪوڏي بہ نہ وڃائجي، پر مهل سر ڏهن هزارن تي بہ فلڪ نہ آڻجي. اهڙي وقت ۾ جو بادشاهہ لشڪر سان سخاوت ڪندو، سو البت دشمن کي ماري ميڄائيندو، ڇاڪاڻ تہ جي نوڪر پنهنجي ڌڻيءَ کان راضي هوندا، تہ ڪنهن بہ حالت ۾ اڪيلو ڇڏي نہ ويندس، ۽ نڪي تير ترار کان منهن موڙيندا. تنهن کان سواءِ ڪالهہ جي وزير ڏاڍو سياڻو ٿو ڏسجي، ڇو تہ ائين نہ هجي ها، تہ هوند هن کان اڳي بادشاهہ سارو لشڪر ناس ڪرائي ڀاڄ کائي ها.“

اجا قاز ۽ چيهو انهي صلاح مصلحت ۾ مشغول هئا، تہ مٽان ڪانءُ اچي سلام ڪيو، ۽ فريب ڪري چيائين تہ ”سائين، ڪالهہ بادشاهہ جي لشڪر هن قلعي کي چوگرد اچي گهيرو ڪيو آهي.“ قاز پڇيس تہ ”ان جو لشڪر اٽڪل ڪيترو ٿيندو؟“ چيائين تہ ”سائين، برسات جي ڪري تعداد جي پوري خبر پئي نٿي سگهي؛ پر تڏهين بہ زره پوش پيادا ۽ سوار ايترا اچي گڏ ٿيا آهن، ۽ پيو آڙد بہ ايترو اچي لٿو آهي، جو آتي پير پائڻ جيتري بہ جاءِ ڪانهي. ۽

توبن جي شلڪ ۾ اهڙي اچي ڪڙي ٿي آهي، جو زمين ۽ آسمان اندوڪار ٿي ويو آهي؛ ۽ هاٿين ۾ اهو دڏڪار ڪٿي شروع ڪيو آهي، جو ڪڪرن جي گجگوڙ جي ۾ جاءِ نہ آهي.“

قاز هيءَ ڳالهہ ٻڌي ترت وسهيءَ ۾ پئجي ويو. تڏهن ڪانءَ چيس تہ ”جيڪڏهن لڙائي ٻاهر ٿي؛ تہ پوءِ قلعي جوڙائڻ مان ڪهڙو فائدو ٿيو؟ هاڻي جيڪڏهن ويريءَ سچ پچ اچي قلعي کي گهيرو ڪيو آهي، تہ لشڪر سنباهي قلعي تي ٻيهاري سندس سامهون ڪريو.“

قاز هيءَ ڳالهہ ٻڌي يڪدم پنهنجي سموري لشڪر کي قلعي تي ڪڙو ڪيو؛ جنهن جي ڏسڻ ڪان دشمن جو هنيون ٿي ڪاچي ويو. ۽ اهڙو هُل ۽ نقاري جو آواز ڪرايائين جو انهن جي ڪنن ۾ تاڙيون چڙهي ويون. پوءِ قاز ڪانءَ جي لشڪر جي سامهون پنهنجو ديرو ڄمائي سڀني سردارن کي سڏائي چيو تہ ”اڄ اهڙي جنگ جوٽيو ۽ مارا ماري ڪريو، جو جبل تي رت ريلا ڏيئي وهي.“

هوڏانهن ڪانءَ قاز جو لشڪر قلعي تي ڏسي، ۽ سندن هل هنگاما ٻڌي، تپرس ۾ پئجي ڪرگس ڏي نهاري چيو، تہ ”تو چيو ٿي، تہ آءٌ ڏينهن ٻن ۾ قلعو فتح ڪندس؛ پر هتي تہ قاز اهڙي حشمت توڏيکاري، جو اسان جيءَ تہ مانس دال نہ ڳري.“

ڪرڪس وزير چيو تہ ”اي بادشاھ! خيال ڪري ڏسو، تہ ڪنھن غريب جي گھر ۾ بہ ڪو ڏاريون ٿھ پھ پيھي نٿو سگھي؛ پوءِ ھي وڏو قلعو جو لشڪر سان ڀرپور آھي، سو حڪمت ڪرڻ ڏاران ھٿ ڪيئن ايندو؟ ھاڻي ڀھريائين ھيءَ تجويز آھي، تہ جنھن ڏينھن دشمن جي سامھون ڏاڍي واچ لڳي، تنھن ڏينھن اُن واچ جي اندوڪار ۾ ھزارين ڀاڻ چوڙجن، تن جي ڀاڇي جي اوٽ ۾ قلعي کي باھ ڏيئي، ويريءَ جي ڪٽڪ تي ڪاھ ڪجي. پيو تہ، مورچہ بندي ڪجي جنھن ڪري ويريءَ کي اڳي وڌڻ لاءِ توفيق نہ ٿئي. ٽيون تہ ۽ قلعي کي چوڏاري اھڙيءَ طرح گھيرو ڪجي، جو دشمن کي نڪرڻ پھڻ ڪان بند رکجي. انھن ڪان سواءِ پيون بہ تجويزون آھن، پر بلفعل ھنن ٽنھي مان جا اوھان کي پسند اچي، سا ڪريو.“

تڏھن ڪانڪٽي چيو تہ ”اي ڪرڪس! ويريءَ جي فوج ڏسي منھنجي تہ ڇاتي ئي ڏڪجي ويئي آھي ۽ حوصلا ئي خطا ٿي ويا اٿم. تنھن ڪري ھاڻي ڪا اھڙي صلاح ڏس، جو منھنجي سوڀ ٿئي.“

ڪرڪس چيو، تہ ”ھاڻي سانجھيون ٿيون آھن، راتوڪي رات رکو، سڀاڻي صبح جو سڀ پلي ٿي پوندي.“

ائين چئي ساري رات ويچار ۾ رھيو، تہ ھاڻي ڪھڙيءَ رٿ سان دشمن کي مات ڪري قلعو ولجي. نيٺ ڪيترا

هوشيار ڦرت جاسوس، جن تي گهڻو ڀروسو هوس، تن کي گهرائي چيائين ته "هيءُ وقت توهان جي نمڪ حلالي ڏيکارڻ جو آهي؛ تنهن ڪري گهرجيوَ ته پنهنجا ويس مٽائي قلعي ۾ وڃو، ۽ آتي ڪانءَ کان سڌ سماءُ وٺو ته هن ڪهڙي رٿ ڪئي آهي، ۽ ڪير ڪير ڪهڙي ڪهڙي ڪم تي مقرر ڪيا اٿس. ۽ هي به خبر لهجو، ته ڪهڙي پاسي غافل آهن، ڪهڙو مورچو ڪمزور آهي، ۽ ڪهڙي دروازي کان اسين قلعي جي اندر گهڙي سگهنداسون. اهي سڀ ڳالهيون دريافت ڪري مون کي سنت اچي ٻڌايو."

تڏهين جاسوس ڪانون جهڙو ويس ڪري آونداهيءَ رات جو قلعي ڏي هليا، ۽ ٻين ڪانون سان گڏجي اندر گهڙي، سيڪنهن بازار گهٽيءَ ۽ سيڪنهن سردار جي تنبوءَ جي آس پاس ڦريا. خوب ڳولا ڪري ڏٺائون ته ڪانءَ واري مورچي ۾ غفلت گهڻي ۽ ماڻهو ٿورا آهن. تڏهن ڏاڍا خوش ٿيا ۽ اجا ٿوري رات پيئي هئي، ته جتان آيا هئا، تتان نڪري ڊوڙي اچي ڪرگس سان اها خوشخبري ڪيائون.

هو هيءَ ڳالهه ٻڌي پنهنجي ڪپڙن ۾ ئي نه ماپيو. ۽ جهٽ پٽ پنهنجي فوج کي تيار ڪري چيائين ته "جڏهن گهڙين کان ٻوءِ جاسوسن کي پاڻ سان اڳيان مهڙ ۾ سونهون ڪري، اهڙيءَ سانت سان هري هري انهن جي پٺيان قلعي ڏي هلنداسون، جو ٻيو ڪن ۾

نہ پڌندو، ۽ جڏهن دروازي کي ويجهو پهچنداسون، تڏهن کنهن اجهي جي آڙ ۾ ويهي رهنداسين، جيسين دروازو کلي، پوءِ گهڙي اندر هلنداسون، ۽ ڏٺي کندو تہ قلعو هٿ اچي ويندو".

هيءَ صلاح پنهنجي فوج سان کري، کالکني وٽ اچي عرض کيائين تہ "هاٿي آءٌ اکوٽ وچان ڏوڙ، جڏهن منهنجا قاصد حضور ۾ اچن، تڏهن يکدم ساري لشکر سوڌا هن غلام جي پٺ پرائي لاءِ اچي سهڙجو. ۽ جي چرڪ کيو تہ دشمن مون کي ڏورن سپاهين سان ڏسي چئن ئي پاسن کان ويڙهي ويندو."

کالکنو هيءَ مصلحت ٻڌي ڏاڍو سرهو ٿيو، ۽ پنهنجي وزير کي موکل ڏيئي، سڀني سردارن کي سڏي، حکم کيائين، تہ اوهان مان هرکو پنهنجي پنهنجي تنبوءَ ۾ هٿيارن سوڌو تيار رهي. جنهن وقت آءٌ سوار ٿيان، تنهن وقت اوهين سڀ سوار ٿجو، ۽ جيڏانهن آءٌ هلان، تيڏانهن توهين بہ سڀ چپ کري منهنجي پٺيان هليا اچجو، ۽ آن ۾ ڍِلَ کا هلي نہ کجو. اهو حکم ٻڌي سردارن ساري لشکر کي تيار رکيو.

نيٺ جڏهين کرگس جي جاسوسن بادشاهہ سان اچي خبر کئي، تہ خداوندا، اوهين هاٿي جلد سوار ٿيو. تڏهن کالکنو سڄيءَ فوج سوڌو، جاسوسن کي پاڻ سان گڏ وٺي، جنهن رستي کان کرگس ويو هو تنهن ساڳئي رستي کان روانو ٿيو.

اچا پيئيرڪوئي پيو هو، ته ڪرڪس ڪانءُ واري
دروازي ڪان قلعي ۾ پهچي ويو، ۽ هزارين ٻان
چوڙي، تن جي ٻاچي جسي اوٽ ۾ هڪدم ڪاهه
ڪيائين. ايتري ۾ ڪالڪٽو لشڪر مان هن جي
واهر لاءِ مٿان اچي سهڙيو، ۽ سندس اچڻ شرط ڪرڪس
۽ قاز جي اچي چٽاڀيٽي لڳي. نيٺ جنهن وقت سج
ڪني ڪيڏي ۽ هڪبئي کي ڏسي سگهيا، تنهن وقت
اهڙي اچي ترار ڪُڙي ٿي، ۽ ٻنهي لشڪرن مان ايترا
ويا قتل ٿيندا، جو قلعي جي بازارين مان رت ريلا
ڪري ائين وهي آٿي هليو، جو چڻ ته ڪا اورڪ
نئي هئي ۽ بندوقن جو دونهون به اهڙو اچي ٿيو،
جو چڻ ته هڪڙو بيو آسمان پلٽجي پيو هو.

تنهن وچ ۾ ڪانءُ پنهنجا سپاهي گڏ ڪري قلعي
کي ٻاهه ڏيئي واڪا ڪندو ٻاهر نڪتو. ۽ ڪالڪٽي
جي لشڪر مان جيڪي سپاهي بادشاهه جي سنڀال لاءِ
بيٺا هئا، تن کي اچي چوڻ لڳو ته "هاڻي قلعي کي باهه
لڳي اٿو، ۽ قاز جي فوج سڄي پکڙجي ويئي آهي،
تنهن ۾ هڪڙو دم ترسو ته اجهو ٿو قلعو فتح ٿئي."
نيٺ جڏهين طرفين جا بي شمار سپاهي پکڙن وانگي
پڄي رهيا، تڏهين ڪالڪٽي جي لشڪر جاهه ڪري
قاز جي فوج جا جتي سا تتي ماري، باقي کي ٿورا
وجي بچايا. قاز ڏلو ته هاڻي ٻيلي سون ۾ وڏيڪ
وڙهڻ جي توفيق ڪانهي، فوج جو رخ به سنهل آهي،

۽ موت جي ڊپ کان ڪنهن ۾ به ساموهون ٿيڻ جي توڙ ڪانه رهي آهي، تڏهين لاچار ٿي کهنگ کي سڏائي چيائين ته ”اي ڪوٽوال! مون جاچي ڏٺو آهي، ته منهنجي طالع اچي هاٿي موت کاڌي آهي؛ ۽ ايتري به اميد ساري نٿو سگهان، ته ڪي هتان سلامت نڪري سگهندس. تنهنڪري منهنجي مرضي آهي، جو منهنجو وڏو پٽ هن وقت تخت نشين ٿئي، ته اسان جي خانداني قائم رهي. سو انهي ڪم لاءِ چيهي سان پهريائين صلاح ڪري، تون ڪنهن به حيلي سان منهنجو سر بچائي هتان نڪري وڃ؛ ۽ وڃي ان کي تخت نشين ڪر.“

کهنگ چيو ته ”اي بادشاهه! مون کي ڏاڍو ڏک ٿئي، جو اوهين اِها وائي ٿا ڪريو. جيستائين منهنجي سر ۾ ساهه هوندو، تيستائين ڪنهن کي به مجال نه ٿيندي، جو اوهان تي آلر ڪندو. آءٌ جيئن توهان کي هيڪلو نه ڇڏيندس. جي منهنجو سر اوهان تان صدقي ٿيو، ته ٿيڻ ڏينس.“

بادشاهه چيو ”اي ڪوٽوال! آءٌ توکي جيئن چوان ٿو، تيئن وڃي ڪر؛ ڇاڪاڻ ته مون وٽ هينئر تو جهڙو ڪو بيو ڪارائتو ۽ خيرخواهه ڪونهي، جنهن کي ههڙي وقت ۾ موڪليان.“

کهنگ چاتو ته بادشاهه مون کي لڙائي جي ميدان کان ٻاهر ڪڍڻ ۾ پاڻ ڀلائي ٿو؛ پر آءٌ بادشاهه کي جنگ جي ميدان ۾ هيڪلو ڇڏي وڃان، اها ڳالهه نمڪ حلالي کان پري آهي. تنهن ۾ مناسب هيئن آهي،

ته ڪنهن به پر بادشاهه کي انهي خيال کان لاهيان.
تڏهن چيائين ته "خاوند، جيڪڏهن اَءٌ هن وقت
پنهنجي سنگتين کي ڦٽو ڪندس، ته خلق مون کي خوار
ڪندي ۽ چوندي ته هھڙو مشڪل وقت ڏسي، بادشاهه
۽ پنهنجي يارن کي رڻ واهي ڪري ڳيدي ٿي پڳو.
تنهنڪري جيستائين جيئرو هوندس، تيستائين ڪيڏي
ڪين ڇڏيندس."

هيءَ ڳالهه ٻڌي قاز چيهي کي چيو ته "ڪڪهنگ ۽
سندس ساٿين جو سڌ پڌ اهڙو ميل آهي. جهڙو پاڻيءَ
۽ چڪڻ جو، جيستائين مٿان پاڻي ۽ هيٺان چڪڻ
آهي، تيستائين ٻئي رليا مليا پيا آهن، پر جڏهن پاڻي
سڪو، تڏهن اها مٽي ڦڪري ٿي پاڻمرادو ڦٽيو چير چير
ٿيو پوي."

اڃا انهيءَ گفتگو ۾ هئا، ته ڪانڪتي جي لشڪر
مان هڪڙو سپاهي وڃ وانگي اچي مٿان ڪڙڪيو،
۽ ايندڙي شرط قاز تي ترار آلاريائين. تڏهن جهڙو
اڃا ڪهنگ پنهنجو نيزو هن جي ڇاتيءَ ۾ هنيو ٿي،
تهڙو هو سپاهي آهر داهَ گسائي، وري ڪهنگ تي
لڙي آيو. ۽ هنن ٻنهي جي پاڻ ۾ اچي اهڙي جٽاپيڻي
لڳي، جو زمين ۽ آسمان ڄڻ ته هڪ ٿي پيا. نيٺ
ڪهنگ ڪوٽوال سپاهيءَ جي هٿان مارجي ڪري پيو.
بادشاهه تنهن تي ڏاڍو رنو ۽ ارمان ڪاڏائين، ۽
ڪوٽوال کي لک لک آسيسائون ڪري، پاڻ

ٻر ڀرو ڀاڻيءَ جي رستي کان ڀڄي، اچي پنهنجي ملڪ نڪتو.

ڪانڪنو قاز جي ڀاڄ جي خبر ٻڌي، ڏاڍو نهال ٿيو، ۽ سڀ کي غنيمت ڄاڻي، ڏٽيءَ جو شڪرانو ڪيائين، ۽ فتح جو نقارو وڄارائي، شادمانو ڪري چوڻ لڳو، ته "هن ڪهنگ ڪولوال جهڙي نمڪ حلالي ۽ مردانگي ورلي ڪندو. هن پنهنجي ڏٽيءَ تان سر صدقي ڪرڻ جو هڪڙوئي اهڙو ثواب ڪيو، جو پنهنجي سڄي ڄماڙي سرهي ڪري ڇڏيائين. ۽ ٻيو ٻه، جيڪو اُن وانگي ڪندو، سو جوانمرد ليکبو ۽ سپه سالار ٿيندو."

وشن سرمان پنڊت هي داستان پورو ڪري، چوڻ لڳو، ته "اي راجا جا پٽؤ! جيڪو هن ڳالهه کي هنئين سان هنڊائيندو، سو بلڪل سياڻو ۽ ڳڻ-ونت ٿيندو، ۽ ويرين کي جيتيندو."

باب چوٿون

جنگ کان اڳي يا پوءِ دشمن سان ميلاپ ڪيئن ڪجي؟ تنهنجي بيان ۾

٢٣- قاز ۽ ڪانڱنو بادشاهه ۽ سندس وزير

پنڊت چوڻ لڳو، ٻڌو اٿم ته: قاز بادشاهه ۽ چيهو وزير ٻئي هڪڙي وقت پنهنجي لشڪر کان جدا ٿيا ويٺا هئا. تڏهن قاز چيهي کان پڇيو ته ”توکي ڪا خبر آهي ته قلعي کي باهه ڪيئن لڳي؟“

چيهي جواب ڏنو ته ”اي بادشاهه! اهو ڪم ڪانءُ جو آهي، جو سدائين فوج سان رهندو هو. مون اڳي ئي سائينءَ کي عرض ڪيو هو، ته ڪانءَ جي رهڻ مان ڪڏهن نه ڪڏهن جوکو پهچندو.“

تڏهن قاز چيو ته ”هن ۾ هن ڪانءُ جو ڪهڙو ڏوهه؟ اهو لياڪب اسان جو ڇٻو. جيئن ڏڻيءَ جي خواهش هئي تيئن ٿيو.“

چيهي چيو ته ”جيڪو پنهنجي دوست جي صلاح نه مڃيندو، تنهنجي اهڙي حالت ٿيندي، جهڙي هن ڪڇونءَ جي ٿي هئي.“

قاز پڇيو ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢٤- ٻه قاز ۽ هڪڙو ڪڇون

چيھي چيو ته "ڪنھن نديءَ تي ٻه قاز، هڪڙو ڪڇون ڪيترن ڏينھن کان رهندا هئا. انهن قازن ۽ ڪڇونءَ جي پاڻ ۾ ڏاڍي پريت هوندي هئي. هڪڙي ڏينھن هڪڙو مهاڻو آن نديءَ جي ڪنڌيءَ وٽان چوندو لنگهيو ته "سڀاڻي هن ۾ چار وجهي سڀ مڇيون ڦاسائيندس."

مهاڻي جي ڳالهه ٻڌي، ڪڇون ۽ قاز ڏاڍا ڊناءِ ۽ پاڻ ۾ صلاح ڪرڻ لڳا ته هاڻي ڪا اهڙي رٿ ڪجي، جو هن مهاڻي جي هٿن کان جيئرو بچجي."

تڏهن قاز چيو ته "سڀاڻڪو ڏينھن ڏسي وٺون، پوءِ جون ڳالهيون آهن پوءِ سان."

ڪڇون چيو ته "اي يارو! جيڪڏهن هو مهاڻو سڀاڻي اچي ٿو سهڙي، ته توهين جي آڏامي سگهو ٿا، سي ته اڏامي ٻه چتندؤ، پر آءٌ پاڻ کي ڪيئن بچائيندس؟ تنهن ڪري ايتري مهرباني ڪريو، جو مون کي هتان ڪٿي هلي اڳي ئي ڪنھن ٻيءَ نديءَ تي پهچايو."

قازن چيو "تولاءِ ته خشڪيءَ تان هلڻ سلامتي نه آهي."

ڪڇون وراڻي ڏني ته "اي يارو! جيڪڏهن اوهين مون کي جواب ٿا ڏيو، ته آءٌ پنڌ ڪري ويندس."

هيءَ ڳالهه ٻڌي، ڳئنيءَ ۾ پنهنجي چيائونس ته "جيڪڏهن تون ٻنا ويچار اوڏانهين ويندين، ته تنهنجي حالت به هن ٻگهه جهڙي ٿيندي."

ڪچوئن پڇيو، ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٥ - ٻگهه، نور ۽ نانگ

قازن چيو ته "ڪنهن نديءَ جي ڪپ تي هڪڙي وڻ جي پاڙ ۾ ڪو ٻر هو، تنهن ۾ هڪڙو نانگ رهندو هو. آهو ڏاڍي ٻر مان نڪري، گهمندي ڦرندي جيڪا شئي هٿ لڳندي هيس، سا کڻي کائي ڇڏيندو هو؛ پر آن وڻ تي رهندڙن کي ڪو ايذاءُ ڪونه ڏيندو هو. انهي وچ ۾ هڪڙي ٻگهه ٻڪيءَ آن وڻ تي اچي آکيرو جوڙي ٻچا ڏنا.

پر نورڙن ڏينهن کان پوءِ اچي ڏپ ورتس، ته متان هيءُ نانگ ڪنهن ڏينهن منهنجي ٻچن کي کائي وڃي، تنهنڪري دل ۾ سٽ سٽي، ٻين ٻگهن کي چيائين ته "اي يارو! اڄ هڪڙو نور هن وڻ هيٺ گهمندو ڏٺو اٿم، تنهن ۾ جي او هين نديءَ مان پنهنجي پنهنجي چهنب ۾ هڪڙي مڇي جهلي آڻيو، هن وڻ هيٺ ڦٽي ڪريو ٿا، ته مون کي يقين آهي ته آنهن مڇين جي کائڻ لاءِ نور ۽ نانگ ٻئي ايندا، ۽ پنهنجي ذاتي عداوت ڪري پاڻ ۾ وڙهندا، پوءِ نانگ نور جي هٿان مارجي ويندو."

ٻکين اها ٻالھ، مڃي، ۽ نديءَ مان مڇيون ڪڍي آڻي آڻ وڻ هيٺان ڦٽيون ڪري، پاڻ هيٺ اڪيون پاڻي ڌارين تي ويٺي رهيا، ته اڇا ٽي هاٿي هنن ٻنهي جي پاڻ ۾ ڇنا پيتي لڳي، ڏسون ته ڪير ٿو ڪنهن جي هٿان مارجي.

ايتري ۾ نور اڇي مڇين کي چونڊ ينڊو ڪائيندو ويو. نانگ به آنهي وقت ٻاهر نڪتو، ۽ نور کي ڏسي وڻ هيٺ ڪروندڙو ٿي ويهي رهيو، انهي لاءِ ته ڪيڏانهن هي نور پاسي ٿئي، ته آءٌ به هنن مڇين مان وٽ ڪريان. اتفاقاً نور جي اک نانگ تي پئجي ويئي، ۽ آتي ٻنهي جي وچ ۾ اچي جنگ لڳي، تان جو نور نانگ کي ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيو.

وري جان مٿي ڪنڌ کڻي نهاري، ته اڇا ٻکھ، چمڪندا ڏسڻ ۾ آيس، تڏهن ڇاتائين، ته اهي به مڇيون آهن، سو مٿي چڙهي ويو. ٻکھ ته هن کي ڏسي آٿي اڏاڻا، باقي جي سندن ٻچا آکيرن ۾ ويٺا هئا، تن کي نور ڪائي ڪري سڀ آکيرا اڏائي ڇڏيا.

تنهن ڪري ڦاڙن چيو "اي يار سياڻو اهو آهي، جو پهريائين پنهنجي واسطي ٺئين جاءِ ويچار سان رکي، پوءِ اوڏانهين وڃي."

ڪڇوڻ وراڻي ڏني ته "توهين رات ڏينهن اوڏاهين اچو وڃو پيا، پوءِ ته مون کي ناحق ڇاڪاڻ پيا ڊيڄاريو؟"

قازن ڪيترو ئي سمجهايس، پر هن ڪا به صلاح نه ورتي. تڏهن لاچار ٿي چيائونس ته ”پلا، هاڻي تون هن ڪاليءَ کي وچان چڪ وجهي جهل، ته توکي ڪٿي هلون. پر تون ايترو ڪج، جو جيڪڏهن ڪو توکي رستي تي مهٽو ڏئي، ته پنهنجيءَ واتئون نه ڪڇج.“

هن جواب ڏنو ته ”مهٽو ته بجاءِ خود، پر جي ڪو مون کي ماريندو ته به آءٌ ڪين ڪڇندس. اهو انجام وٺي، ڪاليءَ جا ٻئي مٿا پنهنجن واتن ۾ جهلي آٽي اڏاٽا. جڏهن هڪڙي ڳوٺ جي مٿان اچي لنگهيا، تڏهن آٽي جا ڳوٺاٽا مڙي هن تماشي ڏسڻ لاءِ ٻاهر نڪتا.

هڪڙي چوڪر منجهانئن چيو ته ”جيڪڏهن هيءُ ڪچوؤن ڪري ٿو ته سو آءٌ پڇي ٿو ڪانس.“

ٻئي چيو ”جيڪڏهن منهنجي وَر ٿو چڙهي، ته ڪوڪ ٿو ڪريانس.“

ڪچوؤن به مات ڪري پئي ٻڌو. نيٺ جڏهن گهڻا اوپالا مليس، تڏهن، غصي ۾ ٿي چيائين ته ”پٽڙ چو نه ڪائو؟“

اچا ايترو ڪچيائين، ته مٿان ڪري اچي ڏو پٽ تي پيو ۽ ماڻهن کي شڪار ٿي آيو.

تنهن ڪري چيهي چيو ”اي بادشاهه! جو پنهنجي سنگتيءَ جو چيو نٿو مڃي، تنهن کي اهڙيون سختيون آڏو اچن ٿيون.“

اچا انهيءَ ڳالهه ٻولهه ۾ هئا، ته ڪوتوال جي پاڙ قاز بادشاهه کي اچي سلام ڪري چيو "ته غلام اڪيئي چوائي موڪليو هو، ته قلعي جي اندر جو ڪانءَ آهي سو ڪانڪني جو موڪليل آهي. هاڻي ڪانڪني هن کي سروپاءِ ٻهرائي هيءَ ملڪ سندس اولاد جي نالي مقرر ڪيو ٿي، پر ڪرڳس وزير ناراض ٿي عرض ڪيو، ته 'هيءَ ملڪ ڪانءَ کي ڏيڻ نه گهرجي، چاڪاڻ ته ڪونه آهي."

تنهن تي ڪانڪني چيس ته "جو شخص هڪڙي دفعي نمڪ حلالي ڪري ڏيکاري، تنهن سان مهرباني ڪرڻ واجب آهي، ته آو ٻيهر به پنهنجي ڏنيءَ جو ڪم دل ۽ جان سان ڪري."

پر ڪرڳس وري چيس ته "ڪانءَ ڪوني سپاءَ جو آهي، تنهن سان جيڪو نيڪي ڪندو، تنهن کي اهڙو ڦل ملندو، جهڙو هن ٻڍي جوڳيءَ کي مليو هو."

ڪانڪني پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٦- ٻڍو جوڳي ۽ ڪوئو

ڪرڳس چيو ته "ڳالهه ڪندا آهن، ته سنڌو نديءَ جي ڪپ تي هڪڙي جوڳيءَ جو آستان هوندو هو. هڪڙي ڏينهن انهيءَ جوڳيءَ پنهنجي چائنٽ وٽ ويٺي جپ ڪيو، ته هڪڙو ڪانءَ ڪوئي جو ٻچو چنبي ۾ کڻي اچي وٽانئس لنگهيو. اچانڪ آهو ٻچو سندس

چنبي مان ڪري، اچي جوڳيءَ جي اڳيان پٽ تي
پيو. جوڳيءَ اُن تي ديا آڻي نيٺي اهڙي پيار سان
نهاريس، جو هو اچي وڏو ٿيو.

هڪڙي ڏينهن اُن ڪُئي کي ڪنهن ٻليءَ اچي
جهٽ هنيو، پر جوڳيءَ آتان بچائي ورتس. نيٺ دل
۾ هيءُ ٻهه ڪيائين، ته هن ڪُئي کي ٻلي ڪري
ڇڏيان، ته پوءِ پيون ٻليون مور سندس نالو نه وٺن.
ائين چئي چوڪارو هنيائينس، ته هو ترت ڪُئي
مان منجي ٻلي ٿي پيو. پوءِ ڪتن کان لڳو ڏڄڻ.
تڏهن جوڳيءَ منتر پڙهي ڦيري هن کي ڪتو ڪيو.
نيٺ هيءَ ڳالهه دل ۾ آيس، ته هن کي اڳو پوءِ
شينهن ڪري ڇڏيان، ته ڪوبہ جانور نالو نہ ڳنهي.
آخر منتر پڙهي، هن کي شينهن ڪيائين، جو ڏينهن
جو شڪار لاءِ جهنگ ۾ نڪري ويندو هو ۽ رات
جو اچي جوڳيءَ جي گهر تي پهرو ڏيندو هو.

ماڻهو جي جوڳيءَ جي درشن لاءِ ايندا هئا، سي
هڪڙي ڏينهن پاڻ ۾ چوڻ لڳا ته "پهريائين هيءُ
ڪُئو هو، پوءِ ٻلي ٿيو، تنهن کان پوءِ ڪتو، ۽
هينئر ته نيٺ ٻنجي شينهن ٿيو آهي!"

هيءَ ڳالهه ٻڌي شينهن پنهنجي دل ۾ قياس ڪيو،
ته جيڪي آءٌ اڳي هوس، سو جي هيءُ جوڳي موٽي
مون کي ڪري ڇڏيندو، ته پوءِ آءٌ ڇا ڪري

سگهندوسانس، تنهن ۾ بهتر آهي، ته هن جوڳيءَ کي ماري ڇڏيان، ته پوءِ سڀني آفتن کان ڇٽي پوان. اهو خيال دل ۾ آڻي جوڳيءَ کي ماري ڇڏيائين.

تنهنڪري، "اي بادشاهه! جيڪڏهن هيءُ ملڪ اوهين ڪانءَ کي ڏيندو، ته اوهان جي به حالت مٿئين جوڳيءَ جهڙي ٿيندي."

"انهي جي مون کي تسلي آهي." ڪانڪٽي چيو "پر مون کي ڊپ آهي، متان هن ملڪ جي لالچ رکان ۽ منهنجو به حال هن ٻگهه جهڙو ٿي پوي."

ڪرگس پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٧- ٻگهه ۽ ڪينڪر

ڪانڪٽو چوڻ لڳو ته "هندستان ۾ هڪڙي وڏي ڍنڍ گرمتي نالي آهي، جنهن ۾ سياري جي ڏينهن ۾ پاڻي سڪي وڃي تر وٺندو آهي. ان جي ڪنڌيءَ تي ڪنهن سمي ۾ هڪڙو ٻڍو ۽ ضعيف ٻگهه مايوس ٿيو، ڪنڌ ڪڇن ۾ لڪائي ويٺو هو، ته هڪڙي ڪينڪر اُن کي اهڙيءَ طرح ويٺو ڏسي پڇيس ته "اڄ ڪٿيءَ ۾ ڇو ويٺو آهين؟"

هن وراڻي ڏنيس ته "مون ڳالهه پنهنجي هڪڙي دوست کان ٻڌو ته سڀاڻي مهاڻا هن ڍنڍ مان سڀ مڇيون اچي ماري ويندا، تنهنڪري فڪر ۾ آهيان

تہ منھنجو حال نجاڻان ڪھڙو ٿئي، ڇو جو منھنجو جياپو ھن ڍنڍ جي مڇين تي ئي آھي."

ڪينڪر ھيءَ ڳالھ ٻڌي وڃي مڇين کي خبر ڏني، تنھن تي ھو سڀ وائڙيون ٿي روئڻ لڳيون ۽ ان جي معرفت ٻگھ کان پڇا ڪرايائون، تہ ڪنھن ريت اسان جو ڇوٽڪارو ٿي سگھندو يا نہ؟"

تڏھن ٻگھ ڪينڪر کي چيو تہ "منھنجي صلاح آھي تہ تون ھڪ-ھڪ مڇي کڻي آڻي مون کي ڏي، تہ آءٌ ھنن کي پنھنجي چھنب ۾ کڻي ھڪڙي ٻيءَ ڍنڍ ۾ ڇڏي اچان، جا ھتان ڪوھ-ٻن تي آھي، ۽ پاڻي بہ منجھس گھڻو آھي."

ڪينڪر ان جي صلاح تي لڳي، جيڪي مڇيون ان ڍنڍ ۾ ھيون سي سڀ ھڪ-ھڪ ڪري کڻي آڻي ٻھچائيندو ويس، ۽ ھو ھڪ-ھڪ کي حڪمت سان ڪنھن ڪنڊ ۾ نيئي کائيندو ويو. جڏھن ڪينڪر ڏٺو تہ مڇيون سڀ وڃي رھيون آھن، تڏھن اچي ٻگھ کي چيائين تہ "توھان گھڻي تڪليف ورتي آھي، ۽ وڏو ثواب جو ڪم ڪيو اٿوَ، انھي جا ٻارڙا اوھان کي ٻگوان ڏيندو."

ٻگھ چيس تہ "ھاڻي منھنجي مراد ھيءَ آھي، تہ جتي مون ٻين مڇين کي پھچايو آھي، تتي توکي بہ ليئي رسايان، تہ پوءِ مون کي دلجاءِ ٿئي." ھن چيس تہ "ان ۾ اوھان کي دقت ٿيندي، تنھنڪري آءٌ

پنڌ ڪري هلندس، ڇو ته هري هري ڪوهه اڌ پنڌ ڪرڻ جيتري سگهه منهنجي لڱن ۾ آهي.“ ٻڪهه چيس ته ”اي يارا آءٌ ڀانيان ٿو ته توکي پنڌ هلڻ ڪان گهڻي هلاڪي ٿيندي. جا تنهنجي هلاڪي سا منهنجي هلاڪي، تنهن ۾ بهتر آهي ته تون منهنجي پٺيءَ تي چڙهي ويهه، ته توکي ٻئي هن اوچتي بلا کان ڪڍي هلان.“

نيٺ گهڻيءَ رد بدل کان پوءِ هو قبولدار ٿيو. تڏهن ٻڪهه، پٺيءَ تي چاڙهي نيٺي آني لاٿس، جتي پيون مڇيون ڪاڏيون هٿائين. ڪينڪر جو ڏٺو، ته مارا هتي ته رڳو سڄي پيٺي واڪا ڪري، پاڻيءَ جو ته نڪو نالو نڪو نشان، رڳو مڇين جا ڪنڊا لٿا پيا آهن. سو ڊڄي ٻڪهه کي چوڻ لڳو ته ”تو سڀ مڇيون آڻي من هتي ڪاڏيون آهن، هاڻي مون کي به کائيندي ڇا؟“

اها ڳالهه ڪري اچانڪ ماري ٻڪهه کي نرگهٽ کان جهليائين. هن پنهنجي ڇڏائڻ لاءِ گهڻيئي مٿا هنيا، پر ڇڏائي نه سگهيو، ۽ آني ئي لٽڪي ساهه ڏنائين.

تڏهن ڪرڪس عرض ڪيو ته ”آءٌ ڪڏهين به اها صلاح نه ڏيندس، ته اوهين هيءُ ملڪ ڪانءُ کي ڏيو.“

هن چيو ”جيڪڏهن هيءُ ملڪ ڪانءَ جي حوالي ڪنداسين، ته هو احسانمند رهندو ۽ اسين انهيءَ ڪري وقت پوڻ تي پيا فائدا وٺنداسين.

ڪرگس وراڻي ڏني ته ”اهڙي خيال ڪرڻ ڪان اوهان جي به حالت شايد هن سزور جهڙي ٿيندي، ته شڪ نه آهي.“

ڪاڪنيءَ پڇيو ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢٨- مزور ۽ گيهه جو دلو

ڪرگس چيو ”ڳالهه ڪندا آهن ته، هڪڙو واڻيو بازار مان تيل جو دلو کڻي چوڻ لڳو ته ”جيڪو هيءُ دلو منهنجي هٽ تائين کڻي هلندو، تنهن کي به ڏوڪڙ مزوري ڏيندس.“

هڪڙو مزور جو اتي بيٺو هو، سو اهو دلو کڻي هن جي هٽ ڏانهن هليو، ۽ واٽ هلندي دل ۾ خيال آيس ته ”هيءُ به ڏوڪڙ مزوريءَ جا جي ملندم، تن جي هڪڙي ڪڪڙ کڻندس. آها ويهه آنا ڏيندي، تن مان ٻاويهن ڏينهن ڪان پوءِ ويهه ٻچا ڦٽي نڪرندا، سي جڏهن وڏا ٿيندا، تڏهن انهن کي وڪڻي هڪڙي ٻڪري وٺندس، ۽ ان جي ڦرن ٿڪرن مان ڳانءِ، تنهن مان گهوڙي، گهوڙيءَ مان ڏاچي، تنهن مان هاٿڻي، ائين ڪري کڻندس. جڏهن انهيءَ واپار مان گهڻا پئسا گڏ ٿيندم، تڏهن چار زالون پرڻبس. پوءِ هڪ زال چار پٽ ڄڻيندي، جڏهن اهي وڏا ٿيندا ۽ تازي گهوڙن تي چڙهي شڪار تي ويندا، تڏهن ساڻن گڏجي آءٌ به ويندس ته ماڻهو ڏسي انهن کي آدر ڀاءُ ڪندا.“

هن اجائي ويچار ۾ دلي جو خيال دل تان لهي ويس، ۽ اهو دلو آمالڪ ڪيري ٻٽ تي چيهون تي پيو. تڏهن هن واڻئي هن کي ڏاڙهيءَ سان ولسي اهڙيون لپالون ۽ لتون هنيون جو مرندي گهڙيءَ تائين پئي ياد ڪيائين."

تنهن تي ڪالڪني چيو "جڏهن آءٌ ٻه هن ملڪ جي طمع رکان، تڏهن تون ائين چؤ. پر جي هيءُ ملڪ آءٌ ڪانءَ کي ڏيئي ڇڏيندس، ته ٻوءِ چاڪاڻ هن مزور جهڙي حالت ٿيندم!"

وزير چيو ته "خداوند، ڪانءَ کي گهرائي پهريائين پڇيوس ته سهي، ته قاز سان ڇو دغا ڪيائين، ۽ هيتري مدت هن جي گهر ۾ رهي لڙائيءَ جي وقت هن جي قلعي کي چو باهه ڏنائين، جنهنڪري لڙائيءَ جو رخ ڦري پيو ۽ هن جو ملڪ ويران ٿي ويو."

تڏهن ڪالڪني ڪانءَ کي سڏائي پڇيو ته "تو قاز سان اهڙي ٻڇڙي هلت ڇو ڪئي؟ هن ته توسان ڪا برائي ڪانه ڪئي هئي. دنيا ۾ نيڪيءَ جو بدلو اهو آهي ڇا، جو تو هن کي ڏنو؟"

ڪانءَ جواب ڏنو ته "حضرت، غلام سائينءَ جو نمڪ کاڌو هو، تنهنڪري نمڪ حلالي ڪيم، نه ته قاز جي چڱاين ڪرڻ ۾ ذري جو به شڪ نه آهي: هو خدا ترس عاقل ۽ عادل آهي، ۽ ڪڏهن به ڪنهن کي هن نه رنجايو. هو مون تي ايترو مهربان

هو، جو مان ان جو بيان ڪري نٿو سگهان، چاڪاڻ ته هن وزير جي صلاح ڪڏهن به ڪين ٻڌي، ۽ سڀڪنهن حالت ۾ منهنجي ڳالهه تي ائين لڳندو هو، جيئن هو ملتاني مزور لولين جي چوڻ تي لڳو هو."
تڏهن ڪالڪني پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٩- هڪڙو ملتاني، سندس ٻڪري ۽ چار لوٺيا

ڪانءُ چيو "ٻڌو ائين، ته هڪڙو ملتاني بازار مان ڪا ٻڪري ڳنهي، ان کي نوڙيءَ کان وٺيو گهر هليو ٿي آيو. جڏهن پنهنجي گهر جي ويجهو اچي پهتو، تڏهن ڪن لولين واٽ تي ويهي پاڻ ۾ صلاح ڪئي، ته ڪنهن چال سان هن کان هيءَ ٻڪري ڇڏائجي ته چڱو؛ ۽ پاڻ ۾ ٺهراءُ ڪري ٻڪرڙجي رستي تي جاءِ بجاءِ ويهي رهيا.
جڏهن هو ملتاني اڳيرو آيو، تڏهن هنن مان هڪڙي ملاقات ڪري پڇيس ته "ادا! هي نجس ڪتو توکي ڪٿان هٿ لڳو آهي؟"
جواب ڏنائين ته "هي ڪتو آهي ڪين ٻڪري؟ آءٌ ته سامهون بازار مان ڳنهيو ٿو اچان." ائين چئي دل ۾ شڪ پيس، ۽ منهن ڦيري ٻڪريءَ ڏانهن نهاري معلوم ڪيائين، ته هيءَ برابر ٻڪري آهي. تڏهن ڪلهي تي کڻي آڻي هليس.

اچا ٻيرو ويو، تہ ٻئي سان ملاقي ٿيو، تنهن چيس تہ ”اي ملتاني هن ڪتي کي ڪلهي تي کنيو ٿو وڃين، ڀر جي پيشاب ڪري ڏيئي، تہ سڀ ڪپڙا پليت ٿي پوندءِ.“ ملتانيءَ دل ۾ ويچار ڪيو، تہ اڳي هڪڙو چئي چڪو، تہ هيءُ ڪتو آهي، هاڻي ٻيو بہ چوي ٿو تہ هيءُ ڪتو آهي. تڏهن ڪلهي تان لاهي، وري نوڙيءَ کان وٺي هليس.

اچا ٿورو اڳيرو ٿيو، تہ ٽيون ٻيرن وٽ جي هيٺان چوندو آئيو، تہ ”اي سائين لوڪا! تون چريو تہ ڪين آهين، ڪي اکين جي نرت گهٽ تہ ٿي اٿئي، جو ڪتي جهڙو پليت جانور کاهيو ٿو وڃين؟“

هي سڀ ڳالهيون ٻڌي يقين ٿيس تہ ”شايد عقل يا نظر ۾ خلل ٿيو اٿم، جو ڪتي کي ٻڪري ڄاڻي کڻي آئي هليو آهيان.“ تڏهن اهالڪ ٻڪريءَ جي نوڙي هٿن مان ڇني ڪري ڪپڙن سوڌو درياءَ ۾ لهي ڏيئي گهر هليو ويو، ۽ هنن لولين ٻڪري نيئي منجهانئس خوب چڙهم ڪيا.“

تڏهن ڪالڪني چيس تہ ”قاز سان تو اهڙي حرڪت ڪئي آهي، جو ورلي ڪنهن سان ڪئي هوندي.“

ڪانءَ چيو تہ ”اي بادشاهہ عقل وارا پنهنجي مطلب لاءِ دشمن کي وقت تي ٺاهيو ڇڏين، ۽ جڏهن غرض لهي رهين، تڏهن هن کي مارينداي

ويرم ٿي ڪانه ڪن. پر اوهان شايد نانگ ۽ ڏيڏرن جي آکاڻي نه ٻڌي آهي."

ڪالڪنٽي پڇيو ته "اها ڳالهه ڪهڙي آهي؟"

٣٠- نانگ ۽ ڏيڏر

ڪانءُ چيو ته "هڪڙو ٻڍو نانگ، جنهن ۾ گهڻو ورڻ جي توفيق ڪانه رهي هئي، سو هڪڙي ڏينهن ڪنهن ڍنڍ جي ڪپ تي سري اچي نماڻو ٿي ويهي رهيو. ڏيڏرن جي بادشاهه اهو حال ڏسي پڇيس ته "اي نانگ! توکي ڇا ٿيو آهي، جو ايترو دلگير ٿيو ويٺو آهين؟"

هن چيس ته "تنهن ۾ تنهنجو ڇا! وڃي پنهنجي نبيرو."

ڏيڏر وري چيو ته "اي نانگ! ناراض ڇا ڪاڻ ٿو ٿين؟ جيڪڏهن ڪا شئي ٻانهيءَ ۾ ڪيري پيئي هجيئي، ته چؤ ته آءٌ پنهنجي لشڪر کي حڪم ڪريان ته توکي ڳولي ٻجنسي آڻي ڏين؟"

هن چيو ته، "اي ڏيڏر! هن شهر ۾ هڪڙي ٻانيڻ جو هڪڙو پٽ تمام خوبصورت هو، تنهن کي مون ڏنگي ماريو هو، جنهنڪري پٽس ڏک ۾ ڪانئڻ پيئڻ ڇڏي ڏنو. پر سندس پاءُ دڙ دلاسو ڏيئي نيٺ ڪارايس ۽ نصيحت ڪيائينس ته "ادا، سڀني جي واٽ اها آهي، تنهن ۾ ايترو ارمان نه ڪر."

تڏهن ٻرهمڻ اٿي ڪڙو ٿي چيو ته ”اي ادا، آءٌ هن ڳوٺ ۾ ڪين رهندس، ڇو ته هڪڙو سڪيلڌو پٽ هوم، سو به مري ويم. هاڻي منهنجو هن شهر سان ڪهڙو ڪم آءٌ وڃي ٻنواسي ٿيندس.“

تڏهن هن چيس ته، ”ٻائو ڏاڙهي ڪوڙائي ۽ ڪپڙا ڦاڙي جهنگ ۾ رهڻ ڪري ڪو ساڌو ڪونه ٿو ٿئي، مگر جنهن جا ڪرم چڱا هوندا، سوئي ٿيندو.“

”تنهن ڪان سواءِ اي ڏيڏرا“ نانڪ چيو ”مون هن وقت خواب لڌو آهي ته هڪڙو پوڙهو ۽ بزرگ ماڻهو مون کي چوي ٿو ته ”هن غريب ٻرهمڻ جي ٻار کي تو ناحق ڏنگيو آهي، ۽ سڀائي قيامت جي ڏينهن ڏيڏر توتي چڙهندا، ۽ انهيءَ عذاب ۾ تون سدائين گرفتار رهندين. پر جيڪڏهن انهيءَ عذاب کان ڇٽڻ ٻائنئين ته جنهن ڍنڍ ۾ گهڻا ڏيڏر هجن، تنهن جي ڪنڌيءَ تي وڃي ڏيڏرن جي سردار کي پٺيءَ تي چاڙهي گهماءِ.“

ڏيڏر هيءَ ڳالهه ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ پنهنجي دل ۾ چوڻ لڳو ته ”واه! خدا مون کي مفت جي سواري ٿو ڏئي، منهنجو ٻاڪ وريو ٿو ڏسجي.“ ۽ انهيءَ مهل لانگ ورائي نانگ جي پٺيءَ تي چڙهي ويٺو، ۽ چيائينس ته ”فلاڻي هنڌ منهنجو هڪڙو دشمن آهي، آتي جي لشڪر سوڌو کٽي ٿو هليم، ته هلي ٿا ماريونس.“

نانگ هيءَ ڳالهه مڃي، ۽ سڀني ڏيڏرن کي ڪٽي آڻي هليو. جڏهن اُن ڍنڍ کي ڇڏي پرڀرو ٿيو ۽ ڏٺائين ته هي هاڻي پڄي ٻه تلاءَ ۾ پهچي ڪين سگهندا، تڏهن ڀاني ڪڀاني ڏيڏرن کي ڪيرائي وڌائين.

ڏيڏرن جي بادشاهه پڇيس، ته تو هي ڪيو ڇا؟ هن چيو ته "مون کي بک لڳي آهي."

تڏهن بادشاهه چيس ته "منهنجي هن فوج مان ٻه-چار ڏيڏر ڪٽي کاءُ."

نانگ چيو ته "اي بادشاهه! لشڪر گهٽ ٿيڻ کان توکي مٺيان لڳندي."

هن جواب ڏنو ته "تنهنجي کائڻ کان منهنجو لشڪر گهٽ ٿي ڪين پوندو."

تنهن تي نانگ هرروز ٻه-ٽي ڏيڏر کائڻ لڳو. نيٺ ٿورن ڏينهن ۾ سڀ کائي چٽ ڪيائين، باقي هڪڙو بادشاهه وڃي رهيو، تنهن کان پڇيائين "سائين! اڄ آءٌ ڇا کاان؟ مون کي بک لڳي آهي."

ڏيڏر چيو ته "اي نانگ! ڪنهن ڍنڍ يا تلاءَ تي هلي پنهنجو پيٽ ڀري وٺ."

تڏهن هن چيو ته "تنهنجي ساري لشڪر منهنجي پيٽ ۾ چانوٽي وڌي آهي، باقي اتي بادشاهه جي گهرج آهي. اها ڳالهه جڳائيندي نه آهي، جو بادشاهه لشڪر کان پري رهي؛ تنهن ۾ جيڪڏهن اوهين ٻه هلي اُن چانوٽيءَ ۾ داخل ٿيو ته چڱو آهي."

تڏهن هو پنهنجو موت سمجهي ماٺ ڪري ويهي رهيو، ۽ نانگ ڪيس پٽ تي اڇلائي پڄڻ سان خوب سٺي ڪائي ڇڏيو.

”سو اي بادشاهه! جيڪو دشمن جي ڳالهه، تسي لڳي ٿو، تنهن کي بچڻائي آڏو اچي ٿيي. تنهنڪري هاڻي اوهان کي گهرجي، ته قاز سان ميلاپ ڪريو.“

ڪانڪٽي چيو ته ”اي ڪانءَ! مون ڪيترا هن جا پائر ۽ نوڪر چاڪر ماريا آهن، ۽ مون هن جو ملڪ ورتو آهي ۽ هن تي غالب ٿيو آهيان، تنهنڪري هن کي گهرجي ته ڪپڙو ڳچيءَ ۾ وجهي، اچي مون کان بخشائي.“ اڃا انهيءَ ڳالهه جي مهاڙ ۾ هئا، ته هڪڙي جاسوس اچي سلام ڪري عرض ڪيو ته ”سائين، غافل ڇو ويٺا آهيو، مهاپل ڪلنگ، چيهي وزير جو پاڻ، قاز بادشاهه جو ڪيترو لشڪر وٺي اوهان جي ملڪ تي چڙهي ڪري اچي ٿو. اهو لشڪر جيڪڏهن هتي آيو، ته پنهنجو سڄو ملڪ ۽ رعيت چٽ ٿي ويندو.“ تنهن تي ڪالڪٽي وزير کي چيو ته ”پنهنجي ملڪ کي پشتي ڏيئي ڪنهن به صورت ۾ قاز جي ملڪ کي ناس ڪندس.“

ڪرڪس چيو ته ”اي بادشاهه! يڪدم دشمن تي ايتري آتل ڪري پوڻ صلاح جي ڳالهه نه آهي. جيڪڏهن جنگ جي ارادي اوهين وڃي مهاپل ڪلنگ سان سامهون ٿيندؤ، ۽ قاز وري هيڏي اسان جي

ملڪ تي چڙهي ڪري اچي، ته دوطرفيءَ جنگ مان اوهين ڪو به مطلب پورو ڪري ڪين سگهندو، ۽ اهڙي پشيماني حاصل ٿيندءِ، جهڙي هن برهمڻ کي ٿي هئي."

ڪانڪني پڇيو ته "آها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٣١- برهمڻ، سندس ڀار ۽ نور

ڪرکس چيو، "مون ٻڌو آهي ته ڪنهن برهمڻ هڪڙو نور پاليو هو. هڪڙي ڏينهن چا ٿيو، جو هن جي گهر ۾ پنج-ست مهمان اچي سهڙيا. ان وقت هي برهمڻ درياءَ تي اشنان ڪرڻ لاءِ ويو هو. برهمڻي ويچاري ڏاڍي حيران ٿي چوڻ لڳي ته "هاڻي جيڪڏهن هن ٻار جي ٿي ڪريان، ته مهمانن جي خاطرداري نٿي پڄيم، ۽ جي مهمانن جي سڌ ٿي لهان، ته ٻار ٿو هيڪلو رهيم." تڏهن خيال ڪري نور کي ٻار وٽ سنڀال لاءِ ڇڏي پاڻ مهمانن جي ڪم ۾ وڃي لڳي.

هن جي وڃڻ کان پوءِ ٿوري وقت ۾ هڪڙو ڪارو نانگ اُن ٻار کي ڏنگڻ لاءِ آيو. نور ڏسنديئي جهٽ هٽي نانگ کي ماري ٽڪر ٽڪر ڪري رت ۾ ڀريل وات سان ٻاهر نڪتو.

برهمڻ به اشنان ڪيو لوٽو هٿ ۾ ۽ انگوڇو ڪلهي تي رکيو ان مهل موٽيو ٿي، ۽ ايندي سان نگاهه نور تي پيس. هن جو وات جو رت ۾ ڀريل

ڏنائين، تنهن تي شڪيو، ته منهنجي ڀار کي ماري،
ان جو رت پيي آيو آهي، ۽ اتي جو اتي جهلي ان کي
ماري ڇڏيائين؛ ۽ گهر ۾ اچي وري ڇا ٿو ڏسي،
ته ڀار صحيح سلامت آهي، پر هڪڙو نانگ ان جي
اڳيان مئو ٽڪر ٽڪر ٿيو پيو آهي. تڏهن ڏاڍو ارمان
ڪاڏائين، ۽ ايترو رنائين جو ، ٿُندي رنُندي بيمار ٿي پيو.

”سو، اي بادشاهه بنان انديشي ڪم ڪرڻ مان
آخر ڦل پشيماني آهي.“ ڪالڪني چيو، ته ”اي وزير!
ڀلا ڪنهن کي موڪل ته ڦازن سان سلوڪ ڪري اچي.“

هن ورائي ڏني ته ”منهنجي وچڻ ڏاران ڀٽيءَ
ڪنهن سان به صلح نه ٿيندو.“

ڪالڪني جواب ڏنو ته ”ڀلا، جيئن چڱو لڳئي،
تيئن ڪر.“

تڏهن ڪرگس حڪم وٺي ڦاز وٽ آيو ۽ نهايت
ادب سان سلام ڪري پيرن تي ڪري پيس. ڦاز
ڪيس پيار مان ڇاتي سان لاتو ۽ گهڻو آدرڀاءُ ڪيو.
جڏهن خوش ٿي ويا. تڏهن ڦاز ڪرگس کي چيو ته
”اي ڪرگس! چڱو ٿيو، جو تون مون وٽ آئين،
نه ته مهاٻل ڪلنگ جو لشڪر اوهان جي بادشاهه
جو سمورو ملڪ اجاڙ ڪري ڇڏي ها؛ ۽ منهنجو
ملڪ ۽ قلعو جو توهان جي هٿ ۾ آيو آهي، سو فقط
هن ڪانءَ جي بي ايمانيءَ ڪان؛ نه ته ڪير منجهس
دخل ڪري سگهي ها. اُن فساديءَ جي مڪر ۽ فريب
کان اُءَ ڏاڍو رنج آهيان.“

ڪرڳس عرض ڪيو ته "مون پنهنجي بادشاهہ کي هرطرح هيٺ مٿي جون ڳالهيون ٻڌائي، صلح جي ڳالهہ تي آندو آهي."

ڦاز بادشاهہ هن گفتگوءَ کان ڏاڍو خوش ٿيو ۽ راضي ٿيو، ۽ چيائين ته "اي ڪرڳس! خبر ڏي ته ڪانڪي توکي صلح جي لاءِ ڪيئن موڪليو؟" هو هيءَ ڳالهہ ٻڌي ماٺ ۾ رهيو.

بادشاهہ وري چيو تہ "آءٌ ڄاڻان ٿو تہ تنهنجي بادشاهہ مهاپل ڪلنگ جي دهشت کان توکي صلح واسطي موڪليو آهي."

ائين چئي ڪرڳس کي انعام اڪرام ڏنائين، تنهن کان سواءِ ڪيترا آٿ جواهرن سان لڏيل، قسمين قسمين ڪپڙا ۽ تازي ترڪي گهوڙا ڪانڪيٽي واسطي سوغات ڏئي هن کي موڪل ڏنائين. جڏهن هي سڀ مال متاع ڪرڳس کڻي آئي ڪانڪيٽي جي اڳيان رکيو، تڏهن ڪانڪيٽو اهو ڏسي نهايت خوش ٿيو.

ڪرڳس عرض ڪيو تہ "اي بادشاهہ! آءٌ نہ وڃان ها تہ ڏاڍي ڇٽ ٿئي ها، ڇو جو مهاپل ڪلنگ جو اٿاهہ لشڪر اوهان جو ملڪ ڦري چٽ ڪري ڇڏي ها، هاڻي شڪر ٿيو، جو صلح جو ڪم جلد پورو ٿيو، جيئن اوهان وٽ فوج ۽ رسد گهٽ هئي، ۽ مهاپل ڪلنگ جو لشڪر نهايت گهڻو هو. انهيءَ طرح سان هن ڏاهي وزيرن جي ڪوشش سان پنهي بادشاهن

۽ صلح ٿيو ۽ ٻيئي وري پنهنجي پنهنجي ملڪ ڪي سنڀالڻ لڳا. ۽ پڻ اهو پڪو پرڻ ڪيائون ته اڳتي ڀگهه جهڙن ٻچاڙين جي بيوقوفي ۽ اچي ناحق پاڙيسرين سان جنگ ڪانه ڪبي، ڇاڪاڻ ته جيڪي امن ۾ آهي، سو جنگ ۾ ڪونهي.

"هي داستان پورو ڪري وسو سرمان چوڻ لڳو ته "راجڪمارؤ! اوهين اهي سڀ ڏاهپ جون ڳالهيون دل سان هنڊائيندؤ ۽ وري ياد ڪندا رهندؤ ته نهايت خوش رهندؤ ۽ اوهان جو اقبال ڏينهون ڏينهن وڌندو ويندو."

ان ڪان پوءِ جڏهن راجا پنهنجي پٽن جو امتحان ورتو ۽ کين بار بار پرکيو، تڏهين سندن لڇڻ ۽ سمجهه ۾ تبديلي آيل ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ وشنو سرمان کي تمام گهڻو انعام اڪرام ڏيئي راضي ڪيائين.